

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Ivana Bláhová

**VÝVOJOVÉ ASPEKTY VZÁJEMNÉHO VZTAHU
SOUDNÍ SOUSTAVY A SPRÁVNÍHO ČLENĚNÍ STÁTU
V ČESKOSLOVENSKU (1918–1938)**

S PŘIHLÉDNUTÍM K VÝVOJI NĚMECKÉHO SPRÁVNÍHO SOUDNICTVÍ

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 25. června 2012

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Vývojové aspekty vzájemného vztahu soudní soustavy a správního členění státu v Československu (1918–1938)* zpracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité a řádně citované prameny.“

V Praze dne 25. června 2012

Ivana Bláhová

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala prof. JUDr. Janu Kuklíkovi, DrSc., vedoucímu mé diplomové práce, za odborné vedení a především za cenné připomínky a rady.

Mé díky patří rovněž Prof. Dr. Klaus-Peteru Schroederovi za jeho pomoc při vyhledávání a studiu německých materiálů.

Obsah

1. ÚVOD	5
2. STĚŽEJNÍ POJMY.....	7
3. EXKURS DO VÝVOJE SPRÁVNÍ A SOUDNÍ ORGANIZACE NA NAŠEM ÚZEMÍ V LETECH 1848–1918	13
4. REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ (1918–1938).....	25
4.1 <i>Situace po vzniku ČSR.....</i>	25
4.2 <i>Konsolidace československého území a jeho správa.....</i>	31
4.3 <i>Právní úprava po vydání ústavní listiny č. 121/1920 Sb. z. a n.....</i>	37
4.4 <i>Organizace a státní správa soudů.....</i>	49
4.5 <i>Územní působnost a její změny .....</i>	59
4.6 <i>Správní soudnictví.....</i>	69
5. SROVNÁNÍ S VÝVOJEM NĚMECKÉHO SPRÁVNÍHO SOUDNICTVÍ V LETECH 1918–1945	77
5.1 <i>Vývoj německého správního soudnictví po roce 1918.....</i>	77
5.2 <i>Říšský správní soud.....</i>	81
5.3 <i>Stručné srovnání vývoje německého a československého správního soudnictví.....</i>	91
6. ZÁVĚR.....	93
7. ZUSAMMENFASSUNG	99
8. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	102
9. PŘÍLOHY	123
<i>Příloha 4.1 – Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého, tzv. recepční norma.....</i>	123
<i>Příloha 4.2 – Komitáty (župy) na Slovensku v době vzniku ČSR .....</i>	124
<i>Příloha 4.3 – Příl. A k § 2 zákona ze dne 29. února 1920, č. 126 Sb. z. a n., o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé.....</i>	125
<i>Příloha 4.4 – Správní členění Československa dle zákona č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci veřejné správy.....</i>	129
<i>Příloha 4.5 – Decentralizované správní soudnictví podle župního a organizačního zákona.....</i>	130
<i>Příloha 4.6 – Soudy na Slovensku.....</i>	131
<i>Příloha 4.7 – Skutečný stav soudcovských sil v roce 1934.....</i>	133
<i>Příloha 4.8 – Soudní budovy v roce 1928.....</i>	134

1. ÚVOD

Moc soudní a moc výkonná, v užším slova smyslu soudnictví a státní správa, jsou důležitými pilíři existence státu. Z hlediska teoretického lze rozlišovat období, kdy oba tyto elementy byly spojeny v jedno, a doby, kdy převažovaly snahy o jejich oddělení. Ačkoliv se jedním ze znaků moderního státu již v 19. století stala důsledná dělba moci, nelze si představit soudnictví bez správy, ani správu bez soudnictví. Vzájemná provázanost a vyváženost jednotlivých prvků státní moci má stejný význam jako jejich oddělení.

Cílem mé diplomové práce je postihnout různé aspekty vývoje vzájemného vztahu soudnictví a státní správy na našem území v průběhu historického vývoje, podrobně však především v období existence první československé republiky.

Protože nelze pracovat s neurčitými pojmy, je první část práce věnována stěžejním pojmům a jejich výkladu i chápání z hlediska různých státoprávních teorií. Jde především o pojmy ze sféry soudnictví (moc soudní, soustava soudů, druhy soudů) a státní správy (její vztah k veřejné správě a její organizaci). Zatímco soudnictví umožňuje jednotlivci domoci se svých práv a oprávněných zájmů, hlavním posláním státní správy je především péče o blaho státu jako celku a blaho i prospěch jeho občanů. Samozřejmě půjde také o upřesnění styčných bodů ve vztahu soudnictví a státní správy. Obecně řečeno, jde o prvky státoprávního uspořádání, které se týkají jak moci soudní, tak moci výkonné.

Vzhledem k tomu, že vybudování systému soudní ochrany a efektivního spravování státu je záležitostí dlouhodobou, je následující kapitola práce věnována vývoji obou těchto fenoménů na území českých a slovenských zemí od poloviny 19. století do rozpadu habsburské monarchie v roce 1918.

Stěžejní část diplomové práce se zabývá způsoby, jimiž mladý československý stát dokázal využít a zhodnotit dědictví podunajské monarchie. Podrobně jsou zmapovány hlavní tendence Československé republiky při vytváření nového systému státní správy a jeho vztahu k soudnictví. V této části je analyzována organizace soudnictví, zejména územní působnost jednotlivých soudů, a územní organizace státní správy. Zvláštní kapitola je věnována správnímu soudnictví a správě soudů.

Závěrem je připojeno srovnání s vývojem vzájemného vztahu soudnictví a státní správy ve Spolkové republice Německo. Z důvodu požadavků na rozsah diplomové práce je toto srovnání omezeno pouze na problematiku vývoje správního soudnictví mezi lety 1918–1938. Materiály a inspiraci jsem čerpala během svého studijního pobytu v rámci programu Sokrates/Erasmus na Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg.

Své poznatky a závěry jednotlivých kapitol shrnuji v závěrečné stati, kterou doplňuje podrobný seznam použitých pramenů a literatury.

2. STĚŽEJNÍ POJMY

Vztah mezi soudní soustavou a státní správou nutně odráží způsob pojetí moci ve státě. Byl to stát, jemuž se v průběhu dějin podařilo soustředit ve svých rukou politickou moc. „*Politická složka určuje směr státní činnosti, výkonná provádí tuto činnost. V tomto nejširším smyslu počítáme k výkonné složce státu vedle administrativy i soudnictví, které zpravidla ovšem nezávisí na přímých rozkazech politické složky, ale řídí se všeobecnými právními předpisy, které jsou však v podstatě také výtvořem politické složky státní organizace.*“¹

Již ve starověku se objevily první náznaky v současnosti obecně přijímané **teorie dělby státní moci**.² *Aristoteles* vycházel z členění existujících státních orgánů, mezi něž patřily *rada, úřady a soudy*. Další vývoj teorií o dělbě moci přinesl až raný novověk. Mezi prvními se o dělbě moci zmínil *John Locke*. *Charles de Montesquieu* vycházel z teoretického tvrzení, že v každém státě je třeba rozeznávat tři funkce (moci) státu: zákonodárnou, výkonnou a soudní. Každá z těchto funkcí má být přiřazena samostatným a navzájem nezávislým státním orgánům. Jeho teorie je považována za první moderní podobu teorie dělby moci. Tuto koncepci teorie dělby moci významně doplnili tvůrci americké ústavy *Alexander Hamilton*, *James Madison* a *John Jay*, kteří rozvinuli systém brzd a protivah (*checks and balances*). „*Podle této teorie vládne*

---

¹ *Masarykův slovník naučný, lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, díl VI., s. 923.*

² Vývoj a teoretické pojetí dělby moci je předmětem mnoha studií i monografií především z oboru ústavního práva a státovědy; srov. např. *BAXA, Bohumil. Parlament a parlamentarismus*; *BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. Teorie práva*; *BLAHOŽ, Josef, BALAŠ, Vladimír, KLÍMA, Karel. Srovnávací ústavní právo*; *FILIP, Jan. Ústavní právo České republiky : základní pojmy a instituty, ústavní základy ČR*; *FILIP, Jan, SVATOŇ, Jan. Státověda*; *GERLOCH, Aleš. Teorie práva*. *HOLLÄNDER, Pavel. Základy všeobecné státovědy*; *JELLINEK, Jiří. Všeobecná státověda (1906)*; Některé články v publikaci *KLÍMA, Karel, JIRÁSEK, Jiří. Pocta Jánů Gronskeému*; *KLÍMA, Karel. Státověda*; *KLÍMA, Karel. Teorie veřejné moci, (vládnutí)*; *KLÍMA, Karel. Ústavní právo*; *KLOKOČKA, Vladimír. Ústavní systémy evropských států : (srovnávací studie)*; *KYSELÁ, Jan. Deset let Ústavy České republiky : východiska, stav, perspektivy : sborník příspěvků*; *MATĚJKA, Jan. Principy organizace veřejné správy*; *MLSNA, Petr. Ústava ČR – vznik, vývoj a perspektivy*; *NEUBAUER, Zdeněk. Státověda a teorie politiky*; *NOVÁK, Miroslav, BRUNCLÍK, Miloš. Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech – Česká republika v komparativní perspektivě*; *PAVLÍČEK, Václav. Ústavní právo a státověda. II. díl, Ústavní právo České republiky*; *WEYR, František. Československé právo správní. Část obecná, Organizace veřejné správy a řízení správní*; *WEYR, František. Teorie práva a mnoho dalších.*

*politická svoboda jen tehdy, zamezuje-li se zneužívání moci. Aby nikdo nemohl moc zneužívat, musí to být tak zařízeno, aby moc zastavila moc a nevládla táž vůle.*³

*„Podle zásady dělby moci není tato moc jednotná, ale působí v trifurkaci – ve třech částech a dělí se na moc zákonodárnou (legislativu), moc výkonnou (exekutivu) a moc soudní (judikativu). Myšlenka dělby státní moci neznamena tedy jen rozpojení moci zákonodárné, výkonné a soudní do různých rukou, ale, má-li dělba moci plnit svůj smysl, znamená i vytvoření určitých mechanismů, které mají zabezpečit rovnováhu těchto moci jako podmínku harmonického fungování státní moci jako celku. Tyto mechanismy, jejichž význam je v tom, že jednotlivé státní moci se vzájemně vyvažují a kontrolují, popř. brzdí, jsou zakotveny v ústavě.*⁴

V praxi jde o to, aby moc byla rozdělena mezi různé, navzájem nepodřízené orgány a aby v těchto orgánech nepůsobily tytéž osoby (*inkompatibilita*). Dále je zásadní, aby jednotlivé osoby a orgány nabývaly své moci nezávisle na ostatních mocenských složkách a aby tyto mocenské orgány byly vzájemně neodpovědné. Důsledná dělba moci však není v moderní společnosti možná ani institucionálně ani procesně. Proto se uplatňuje model rovnováhy moci, popř. vzájemných brzd. V tomto systému má moc výkonná právo suspendovat právní akty moci zákonodárné (právo veta) nebo změnit délku funkčního období zákonodárského sboru, a zároveň moc zákonodárská má možnost stanovit a kontrolovat způsob provádění svých zákonodárných aktů moci výkonnou. Rovnováhu mezi moci soudní a výkonnou zajišťuje institut amnestie či milosti, jmenování soudců nebo výkon státní správy soudů, z druhé strany je výkonná moc omezena existencí správního nebo volebního soudnictví nebo možnostmi soudního postihu představitelů výkonné moci.

V moderním demokratickém státě je klasická tripartice státní moci překonána; v konstrukci moderních ústav se uplatňuje složitější horizontální dělba moci: mezi základní mocenské složky patří i další orgány jako např. kontrolní dvory nebo národní banky. Kromě toho však v rámci jednotlivých složek státní moci existuje celá řada orgánů, které stojí proti sobě a vzájemně se kontrolují. Recentní pojetí dělby moci je založeno nejen na nezávislosti a neodpovědnosti, ale i na vzájemné spolupráci a kontrole.

³ BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. s. 241.

⁴ MADAR, Zdeněk et al. *Slovník českého práva, díl I*. s. 218.

Naproti tomu je **koncepce jednoty moci**⁵ charakteristická především pro totalitární státy.⁶ Za ideální model koncentrace moci v rukou jednoho subjektu lze považovat situaci, kdy dochází ke splynutí zastupitelských a výkonných orgánů; zastupitelský orgán by se tak stal nejen normotvůrcem, ale i vykonavatelem vlastních norem.

Jednota moci odpovídá vládě shromáždění, která má svůj původ v ustavení vlády konventu za velké francouzské revoluce nebo v době existence pařížské komuny. I původní sovětské (leninské) pojetí moci vycházelo z vlády shromáždění. Pozdější sovětské ústavy vycházely z jednoty moci, ovšem moc výkonná a zákonodárná již nebyly soustředěny v rukou týchž subjektů. Také ústavy většiny socialistických států měly k vládě shromáždění blízko toliko formálně. Faktické mocenské centrum ve skutečnosti tvořila vládnoucí strana.

Soudní moc (*judikativa*) je jednou ze složek státní moci. Jejími nositeli jsou nezávislé soudy. Soud má být při rozhodování vázán jen zákony a prameny práva vyšší právní síly, čímž je zajištěna rovnováha ve vztahu k moci zákonodárné. Ze strany moci výkonné je soudní moc limitována oprávněním jmenovat soudce a řídit soudní správu.

Soudnictví je výkon pravomoci soudů, tj. činností, které jsou soudy oprávněny a povinny vykonávat. Tyto činnosti spočívají v „*závazném řešení konkrétních případů podle právních norem.*“⁷ Výkon soudnictví patří k nejstarším funkcím státu; žádný jiný státní orgán nesmí vykonávat pravomoci svěřené soudům a soudy nesmějí svou vlastní činností nahrazovat činnosti příslušející orgánům jiných státních mocí. Na rozdíl od veřejné správy jsou soudy při výkonu soudnictví nezávislé a jsou vázány jen zákonem. Soudy také nejednají ve většině případů z vlastní iniciativy a jejich rozhodování je obvykle deklaratorní.⁸ Historicky vznikly tyto druhy soudnictví: civilní, trestní, správní a ústavní. Obecně lze pod pojem soudnictví zahrnout i soustavu soudů.

Soudní kontrola veřejné správy vyjadřuje svým posláním ústavně zakotvené právo na soudní ochranu, a to v daném případě ve sféře rozhodování orgánů veřejné

---

⁵ K současnému pojetí jednoty moci srov. např. ŠTIAVNICKÝ, Ján. *Ovplyvňuje ešte koncept jednoty moci dnešnú ústavnú realitu? Niekoľko poznámok.* In: *Pocta Prof. JUDr. Václavu Pavlíčkovi, CSc. k 70. narodeninám.* s. 406 an.

⁶ Podrobněji viz BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva.* s. 249–252.

⁷ WINTEROVÁ, Alena et al. *Civilní právo procesní.* s. 15.

⁸ Viz též MADAR, Zdeněk et al. *Slovník českého práva, díl II.* s. 1406 nebo HENDRYCH, Dušan. *Správní právo : obecná část.* s. 8–9.

správy. Soudní kontrola veřejné správy je především věcí správního soudnictví, vedle něho však v určitých případech přichází v úvahu i soudnictví ústavní.⁹

Správní soudnictví je chápáno jako institut zaměřený na soudní kontrolu veřejné správy.¹⁰ Každému, kdo se cítí být dotčen na svých právech rozhodnutím orgánu veřejné moci, je dána možnost se proti takovému rozhodnutí bránit u nezávislých soudů. Tato možnost je odůvodněna především skutečností, že správní orgán je při rozhodování v konkrétní věci jak stranou ve sporu, tak rozhodcem. Rozhodnutí soudu je pak většinou kasační, přičemž při novém rozhodování je správní orgán vázán právním názorem správního soudu.

Ve svých počátcích bylo správní soudnictví označováno pojmem **administrativní justice**: „*Jelikož administrace není oborem libovůlí ovládaným, nýbrž pochybovati se musí povždy v mezích práva, nastává otázka, kdo rozhodovati má o tom, zda určitým rozhodnutím neb úkonem administrace mezi dotčené v skutku byly porušeny čili nic? V době státu policejního rozhodovala o této otázce správa sama, a nebylo jednotlivci, jenž tvrdil, že aktem správním zákon byl porušen, možno dovolati se instance jiné. Novější doba přinesla v této věci nápravu, a názory rozcházejí se toliko v tom směru, má-li kontrola správy ve směru naznačeném býti vznesena na řádné soudy (obecné) nebo mají-li k tomu konci býti zřízení soudcové zvláštní. Tam, kde poslednější princip došel platnosti, mluvíme o administrativní justici, a můžeme konstatovati, že instituce ta za našich dnů nabyla rozměrů velmi značných.*“¹¹

Soudní správa „*jest řízení soudních úřadů v jejich úřední činnosti, vylučuje však naprosto soudcovské rozhodování samostatných soudců. Nejvyšší správní instancí soudů a státních zastupitelstev jest ministerstvo spravedlnosti. Bezprostřední správa jednotlivých soudů přísluší jejich předsedovi.*“¹²

Soustava soudů je „ucelené a členené seskupení soudů a vzájemné organizační vazby mezi nimi.“¹³ Tato soustava je členěna jednak vertikálně na jednotlivé stupně, jednak horizontálně (tj. územně). Soustava soudů může být tvořena i jedním soudem

⁹ Viz též MADAR, Zdeněk et al. *Slovník českého práva, díl II.* s. 1402–4.

¹⁰ Tamtéž, s. 1445–6.

¹¹ *Ottův slovník naučný* / Díl první A – Alpy. Fotoreprint původního vydání z roku 1888. s. 215–16.

¹² *Ottův slovník naučný* / Díl dvacátýtřetí Schlossar – Starowolski. Fotoreprint původního vydání z roku 1905. s. 715–16.

¹³ SHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel et al. *Soudnictví (historie, současnost, perspektivy)*. s. 29, podobně též WINTEROVÁ, Alena et al. *Civilní právo procesní*. s. 24.

(např. správní soudnictví ČSR v letech 1918–1938). Soudní soustava bývá tvořena soudy obecnými a zvláštními (pro konkrétní skupinu osob nebo danou oblast právních vztahů), příp. mimořádnými.

Soudní organizace „*jest zákonem stanovený způsob vnitřního zařízení soudních úřadův, obsazování jich úřednictvem, a vyřizování všech běžných záležitostí úředních, včítaje v to i manipulaci a vnitřní správu, vylučuje však způsob řízení ať trestního ať civilního (...)*.“¹⁴

Soudní obvod „*jest území pro činnost jednotlivých soudů určité vymezené, tak že každý soud jen v tomto území může vykonávati pravomoc svoji.*“¹⁵

Místní příslušnost určuje, „*který konkrétní soud ze všech jinak věcně příslušných soudů je povolán danou věc projednat v 1. stupni.*“¹⁶

Výkonná moc je „*souhrn oné činnosti státu, která směřuje k vykonání vůle jeho; ve smyslu přeneseném nazývá se pak exekutivou souhrn všech osob, jejichž úkolem jest, prováděti vůli státní. Činnost moci výkonné vztahuje se na všechny stránky státního života a dle různé jich povahy lze vytknouti exekutivu ve věcech zahraničních, finančních, vyučovacích, zemědělských, justičních atd. Ve všech těchto oborech má exekutiva trojí funkci: 1. Vydávání všeobecných nařízení; 2. Organizace úřadův povolanych k výkonu vůle státní a jmenování úředníků a zřízenců; 3. Upravování životních poměrů státní moci.*“¹⁷

Veřejnou správu lze chápat jako správu veřejných záležitostí, realizovanou jako projev výkonné moci ve státě. Jde o soustavné provádění zákonů nebo jinou činnost ve veřejném zájmu. Veřejnou správu vykonává především stát sám, ale účastny jsou zde i další státem zmocněné, tedy nikoliv nezávislé subjekty. V rámci vertikální dělby moci ji vykonávají i samosprávné jednotky, případně další subjekty. Historicky šlo o správu

---

¹⁴ *Ottův slovník naučný* / Díl dvacátýtřetí Schlossar – Starowolski. Fotoreprint původního vydání z roku 1905. s. 708.

¹⁵ Tamtéž, s. 707.

¹⁶ Viz též MADAR, Zdeněk et al. *Slovník českého práva, díl I.* s. 734–6.

¹⁷ *Ottův slovník naučný* / Díl osmý Dřevěné stavby – Falšování. Fotoreprint původního vydání z roku 1894. s. 915–16.

vnitřní, vojenskou, finanční, justiční a zahraniční; v současnosti jde o rozlišení mezi veřejnou správou udržující pořádek a zajišťující veřejné služby.¹⁸

Státní správa je pak veřejná správa vykonávaná státem. Je považována za součást a základ veřejné správy. „*Svým charakterem je státní správa zvláštním druhem společenského zřízení, uskutečňovaného státem. Podstatou poslání státní správy je provádění zákonů.*“¹⁹ Zároveň však státní správa není pouze pasivní, ale podílí se na tvorbě právních předpisů i státní politiky. Státní správu lze pojímat organizačně (organizace veřejné správy) nebo funkčně (výkon zákonných a podzákonných norem).

Organizaci veřejné správy lze pojímat z věcného hlediska jako politickou nebo odbornou, z územního hlediska jde o ústřední, regionální a místní.

Vztahy mezi soudnictvím a správou mají mnoho podob a jsou předmětem studia mnoha právních oborů, což dokládá i bohatá odborná literatura věnující se této problematice. Tato kapitola pouze naznačuje základní teoretické směry uspořádání a dělby státní moci a definuje pojmy, jež se staly stěžejními při zpracování následujících kapitol. Toto nastínění daleko složitějších otázek pojetí státní moci a definování jejích složek a orgánů má sloužit toliko pro orientaci v následujícím textu.

Závěrem lze uvést, že v obecné rovině nabývají vztahy mezi soudnictvím a správou na významu především v demokratickém právním státě. Soudní kontrola veřejné správy posiluje postavení soudnictví ve vztahu k výkonné moci. I proto bývá správní soudnictví omezováno ve státech, jejichž vládnoucí elity na dělbě moci nemají zájem. Vzhledem k současné relativizaci klasického pojetí dělby moci a důrazu na vzájemné vyvážení jednotlivých mocenských složek je možné důsledně rozlišovat správu a soudnictví pouze z institucionálního, tj. organizačního hlediska.

---

¹⁸ Viz též MADAR, Zdeněk et al. *Slovník českého práva, díl II.* s. 1644–6 nebo HENDRYCH, Dušan. *Správní právo : obecná část.* s. 8–9.

¹⁹ Viz též MADAR, Zdeněk et al. *Slovník českého práva, díl II.* s. 1476–7.

3. EXKURS DO VÝVOJE SPRÁVNÍ A SOUDNÍ ORGANIZACE NA NAŠEM ÚZEMÍ V LETECH 1848–1918

Naplnění principu oddělení soudnictví od správy se stalo spolu s požadavkem občanské kontroly soudnictví a potlačení inkvizičního procesu jedním z cílů **revoluce 1848**. Na základě Pillersdorfovy ústavy bylo dne 17. března 1848 zřízeno ministerstvo spravedlnosti (*Justizministerium*), které se stalo orgánem státní správy pro soudnictví; na rozdíl od nejvyššího soudního úřadu už ale nemělo povahu nejvyšší soudní instance.²⁰ Ustanovení § 137 kroměřížského ústavního návrhu proklamovalo nezávislost soudnictví a správy.²¹ Podle březnové ústavy získaly země zákonodárnou kompetenci; exekutiva a soudnictví měly být i nadále výsostnou záležitostí císaře a jeho ministrů. Pokrokem však bylo zrušení patrimoniálního soudnictví a v ustanovení § 102 zakotvené oddělení soudnictví od správy.²²

Revoluce roku 1848 znamenala také podstatné změny v oblasti správy. Jednak byla zavedena samospráva a tím i dvojkolejnost veškeré správy, jednak byla správa postátněna, neboť došlo ke zrušení správy vrchnostenské. Tím vznikl i kvalitativně jiný vztah mezi jednotlivcem a státním úřadem, který se projevil mimo jiné i ve vzniku správního soudnictví.

Státní správa byla organizována hierarchicky. Nejnižší složkou byly okresy, nad nimi stály kraje a země. V čele okresních hejtmanství stáli okresní hejtmani, kteří měli podle zásad pro organizaci politických správních úřadů z roku 1849 „*dbát na vyhlášení a provádění zákonů, starat se o bezpečnost, veřejný pořádek a pokoj v rámci správního obvodu.*“²³ Území jednotlivých okresů byla stanovena podle rozlohy a počtu obyvatelstva. Ke dni 1. ledna 1850 existovalo v Čechách 79 okresních hejtmanství, na Moravě 25 a ve Slezsku 7. „*V některých obzvláště rozsáhlých okresech*

---

²⁰ Kompetence ministerstva spravedlnosti stanovilo až rozhodnutí ze dne 12. dubna 1852.

²¹ § 137. *Soudnictví a správa mají od sebe býti odděleny a nezávislé. Ouřadu bezpečnému nepřináleží žádné právomocnosti. V rozepři o příslušnost mezi soudy a ouřady správními rozhoduje soud zákonem k tomu stanoveným.*

²² § 102. *Řízení soudní a správa mají býti od sebe rozděleny a samostatně řízeny. Ve sporech o příslušnost mezi ouřady správními a soudními rozhoduje ouřad, kterýž k tomu zákonem bude ustanoven.*

²³ MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. s. 248.

byly zřízeny výjimečně i expozitury okresních hejtmanství.“²⁴ Revoluční výdobytky však neměly dlouhého trvání. Nová organizace politické správy byla zavedena na základě kabinetního přípisu císaře ze dne 31. prosince 1851 a prováděcími nařízeními ministrů vnitra, spravedlnosti a financí z roku 1853 a uvedena v život od května 1855. Tak došlo k opětovnému spojení soudnictví a správy v tzv. smíšených okresních úřadech. Počet okresů stoupl v Čechách na 208, na Moravě na 76 a ve Slezsku na 22. Správa sledovala územní organizaci soudní, která měla menší obvody než původní správní okresy. „Pravomoc okresních představených byla velmi široká a v podstatě se kryla s pravomocí bývalých okresních hejtmanů. Přibyla ovšem pravomoc soudní.“²⁵

Okresní hejtmanství byla znovu zavedena na základě prosincové ústavy v roce 1868. Nová ústava vycházela z principu důsledného oddělení soudnictví od správy. Zákonem č. 44/1868 ř. z., o zřízení politických úřadů správních byla zřízena okresní hejtmanství s rozsáhlejší územní působností. Nově bylo 89 okresních hejtmanství v Čechách, 30 na Moravě a 7 ve Slezsku. Jejich počet byl oproti roku 1850 vyšší a neustále stoupal. Na začátku 20. století uvádějí prameny v Čechách 98 okresních hejtmanství, na Moravě 34 a ve Slezsku 9. Podle ustanovení § 10 zákona č. 44/1868 ř. z. se obvody okresních hejtmanství a jejich sídla stanoví nařízením. Správní obvod byl označen jako politický okres.²⁶ „V rámci takového politického okresu pak existovalo několik okresů soudních, výjimečně jen jeden.“²⁷

Na roveň okresu byla postavena města se zvláštním statutem – Praha, Liberec, Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo, Kroměříž, Uherské Hradiště, Opava, Bílsko a Frýdek.

Krajská správa byla přebudována na instanci spojující okresy a země a stala se tak nástrojem upevnování centralismu. Původní kraje byly zrušeny v roce 1849 a od roku 1850 bylo v Čechách zřízeno 7 krajů, na Moravě 2 a ve Slezsku 1. Nově vzniklé krajské vlády se měly stát těžištěm politické správy. Instančně byly přímo podřízené vídeňským ministerstvům, od roku 1855 zemským místodržitelům. V témže roce byl počet krajů zvýšen na 13, krajské úřady se ovšem staly pouhými dohledovými orgány vůči okresní správě. V soudnictví ani jeho správě neměly žádná oprávnění a postupem času se staly jen mezičlánkem mezi okresními a zemskými úřady.

²⁴ SCHELLE, Karel et al. *Dějiny české veřejné správy*. s. 44.

²⁵ MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. s. 248–9.

²⁶ Počet a sídla okresních hejtmanství určilo nařízení ministra vnitra č. 101/1868 ř. z.

²⁷ MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. s. 249.

V roce 1860 byla na Moravě zrušena krajská správa nařízením ministra vnitra č. 142/1860 ř. z., soudní kraje ovšem zůstaly zachovány. V Čechách byly kraje zrušeny o dva roky později nařízením č. 73/1862 ř. z., poslední z nich ovšem zanikly až v roce 1868.

Na úrovni **zemské správy** byla po roce 1848 gubernia přejmenována na zemská místodržitelství. Na našem území nadále existovala tři místodržitelství v Praze, Brně a Opavě. Pravomoci někdejších gubernií však z větší části přešly na okresní vlády. Většího významu se zemské správě jako druhé správní instanci dostává až po zrušení správy krajské. Podle nařízení č. 10 ř. z. z roku 1853 bylo místodržitelství nejvyšším správním úřadem korunní země pro záležitosti správy, vyučování, záležitosti obchodní, zemědělství atd. Pravomoc zemské správy byla dále rozšířena po zrušení krajské správy zákonem č. 41/1868 ř. z., který zároveň stanovil její organizaci. Zemskými šéfy byli v Čechách a na Moravě i nadále místodržitelé, ve Slezsku stál v čele zemské vlády zemský prezident. Ve správních záležitostech byla místodržitelství podřízena ministerstvu vnitra, v ostatních pak příslušným resortním ministerstvům.

Vznikem **samosprávy** vyhověl stát jednak revolučním požadavkům, jednak se mu tak podařilo nahradit zrušenou vrchnostenskou správu. Základem svobodného státu se stala svobodná obec, čímž byl zároveň položen základní kámen dělení správy na přirozenou a přenesenou, tzv. dvojkolejnost státní správy. Struktura samosprávy měla být podle prozatímního obecného zřízení založena na obcích (*Ortsgemeinde*), okresech (*Bezirksgemeinde*) a krajích (*Kreisgemeinde*), ale vydány byly jen předpisy upravující činnost obcí. Obce sice měly své orgány, ale ve skutečnosti ležela rozhodovací pravomoc na orgánech státní správy, které na samosprávu zároveň dohlížely. Do vlastní působnosti obcí podle ustanovení § 28 Obecního zřízení patřilo i řešení sporů mezi příslušníky obce arbitrážní formou. Podle ustanovení § 29 spadaly do působnosti přenesené i záležitosti soudní: „*např. při ohledání mrtvol, zřizování porot, při odhadech a dražbách, v záležitostech opatrovnických a poručenských, při obesíláních.*“²⁸ Obecní výbory mohly navíc v rámci své policejní pravomoci ukládat tresty, a to do výše 10 zlatých nebo náhradní trest vězení do 48 hodin. Dále také zhotovovaly porotní seznamy a rozhodovaly o námitkách.

---

²⁸ Tamtéž, s. 256.

Podle rámcového obecního zákona z roku 1862 bylo možné zřizovat i vyšší samosprávné jednotky: okresy, župy a kraje. Zastupitelské okresy byly zřízeny na základě zákona o zastupitelstvech okresních č. 27/1864 z. z. pouze v Čechách. Pokud jde o územní působnost samosprávných okresů, nelze nechat bez povšimnutí, že tento okres se shodoval s okresem soudním, zatímco politický okres vždy zahrnoval několik takových okresů. Okresní samospráva se však plně rozvinula pouze v Čechách, v Haliči a ve Štýrsku. Na Moravě a ve Slezsku vznikly místo samosprávných okresů tzv. konkurenční silniční okresy.²⁹ Orgány konkurenčních silničních okresů byli okresní silniční výbor a starosta. Okresních silničních výborů bylo na Moravě 82 a ve Slezsku 21.³⁰

Částečnou náhradou okresní samosprávy se staly i okresní starostenské sbory. Tato původně neformální sdružení starostů určitého okresu dostala pevnější organizaci v roce 1904. Jednotná organizace byla dotvořena roku 1913, kdy vzniklo Ústředí starostenských sborů a silničních výborů na Moravě.³¹

Na úrovni zemí se samospráva uskutečňovala prostřednictvím zemského sněmu, který si jako svůj výkonný, ale zároveň jako samosprávný orgán volil zemský výbor. Působnost zemských sněmů byla vymezena taxativně a členila se na správní a zákonodárnou.

V Uhrách existovala po roce 1849 prozatímní vojensko-civilní správa. V roce 1854 byla zavedena bachovská správa a uherské území bylo rozděleno na 5 místodržitelství oddělení (se sídly např. v Košicích a Bratislavě), která byla dále rozdělena na komitáty. Obecní a krajská samospráva zde vůbec nebyla vybudována, veškerou politickou správu obstarávala tzv. municipia a obce. **Municipia**³² jako veřejnoprávní korporace spravovala své vnitřní záležitosti a obstarávala i politickou

---

²⁹ Právní úprava organizace a působnosti byla obsažena pro Moravu v zákoně č. 38/1877 z. z., (částečně pozměněn zákonem č. 55/1887 z. z. a zákonem č. 1 ex 1909) a pro Slezsko v zákoně č. 37/1868 z. z., (částečně pozměněn zákonem č. 15/1887 z. z.).

³⁰ Stav z roku 1920 dle důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, tisk č. 2422, dostupná na http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2422_02.htm.

³¹ SCHELLE, Karel et al. *Dějiny české veřejné správy*. s. 74–77.

³² Organizace municipií byla založena především zákony čl. XXI/1886, čl. VI/1876, čl. I/1883 a XV/1883 a později též čl. XX/1901, čl. X/1904, čl. LVII/1912.

správu; dále se mohla zabývat i jinými záležitostmi veřejného zájmu a obracet se s peticemi na říšský sněm. Jednu skupinu municipií představovaly komitáty (na Slovensku stolice a župy), druhou města s právem municipálním. Komitáty tvořily správní obvody a do jejich pravomoci patřily všechny obce ležící v tomto obvodu (mimo měst s právem municipálním). Jednotlivé komitáty byly rozděleny na okresy, přičemž města s regulovaným magistrátem tvořila v rámci komitátu vždy zvláštní správní okresy. Municipia byla přímo podřízena ministru vnitra a mohla být zřizována jen zákonem, který upravoval i municipální obvod a stanovil sídlo municipální správy. Obvody a sídla okresní správy určovaly komitáty.

Na obecní úrovni stanovil základy organizace správy obecní zák. čl. XXII.: 1886. Zákon rozeznával tři kategorie obcí: města s regulovaným magistrátem, velkoobce (tj. městečka a velké vesnice) a maloobce. Obce byly považovány za veřejnoprávní korporace, které spravovaly své vlastní věci, ale zároveň fungovaly jako nejnižší výkonné orgány správy municipální a státní.

Po roce 1882 lze na území Slovenska najít 11 komitátů (žup): Bratislavský, Nitrianský, Tekovský, Trenčinský, Turčianský, Oravský, Liptovský, Zvolenský, Spišský, Gemersko-malohontský a Šarišský; dalších 6 komitátů zahrnovalo jak území pozdějšího Slovenska, tak jiných států: byly to komitáty Komárenský, Hontianský, Novohradský, Abovsko-turnianský, Zemplínský a Užský. Zbylé tři komitáty (Ostříhomský, Rábský, Mošonský) měly na území Slovenska jen několik obcí. Mezi tzv. municipální města patřily Banská Belá a Banská Štiavnica jako jedno municipální město, dále Bratislava, Komárno a Košice.

V oblasti soudnictví působily do roku 1850 nadále staré úřady i soudy. Císařským nařízením č. 268/1849 ř. z., o nové organizaci soudní byly schváleny základy nové soudní organizace, která začala fungovat od počátku července roku 1850.³³ Nejvyšší soudní úřad se stal nejvyšším a kasačním soudním dvorem. Soudní soustavu od té doby tvořily vrchní zemské soudy, zemské soudy a okresní soudy. **Nejvyšší a kasační soudní dvůr** (*Der Oberste und Kassations- Gerichtshof*) „soudil jako třetí instance jen ve

---

³³ K soudnictví po roce 1848 viz též BÍLÝ, Jiří L. *Právní dějiny na území ČR.* s. 271–277, SHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel et al. *Soudnictví (historie, současnost, perspektivy)* s. 55–97.

věcech civilních a ve věcech trestních fungoval jako soud zrušovací.^{34, 35} Již v roce 1855 bylo soudnictví se správou opět propojeno. Definitivně pak byly soudní a výkonná moc odděleny po pádu Bachova absolutismu na základě ustanovení státního základního zákona o moci soudcovské č. 144 ze dne 21. prosince 1867. Soudy zemské byly nadále soudy krajskými (sborovými). V organizaci soudnictví je třeba odlišovat období mezi lety 1850–1855, dále 1855–1867 a po roce 1868.

Základem soudní organizace se v období let 1850 až 1855 staly **okresní soudy** (*Bezirksgerichte*)³⁶, které působily v určitém soudním okrese. Ten nebyl totožný s okresem politickým, který tvořilo až 6 okresů soudních. Stanovení hranic jednotlivých okresů měly na starosti speciální komise. Hlavním kritériem přitom bylo zachování obecních katastrů a obvodů někdejší vrchnostenské pravomoci, ale zohledněny byly i jazykové hranice. Soudy sídlily především tam, kde byly dříve magistráty nebo vrchnostenské soudy. V Čechách bylo zřízeno na 210 okresních soudů, na Moravě 78 a ve Slezsku 22.³⁷ Okresní soudy byly rozděleny do tří tříd a některé z nich působily jako sborové soudy (*Collegialbezirksgerichte*). **Zemské soudy** (*Landgerichte*)³⁸ byly druhou instancí a jako tzv. sborové soudy první instance byly příslušné pro přečiny a zločiny. Jejich obvod zahrnoval vždy 6 až 24 soudních okresů. Od zemských soudů bylo možné odvolání k **vrchním zemským soudům** (*Oberlandesgerichte*), jejichž obvody se územně shodovaly s hranicemi historických zemí. Vrchní zemské soudy sídlily v hlavních městech jednotlivých zemí (tedy v Praze a v Brně; brněnský soud byl

---

³⁴ MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. s. 265.

³⁵ Nejvyšší a kasační soudní dvůr byl do roku 1860 příslušný i pro uherské země, pro něž zde byl vytvořen samostatný senát. Podle říjnového diplomu byl následně vytvořen samostatný nejvyšší soud v Pešti.

³⁶ Organizace okresních soudů byla dána nařízením č. 103/1854 ř. z., o politické a soudní organizaci markrabství Moravského, nařízením č. 104/1854 ř. z., o politické a soudní organizaci vévodství Horního a Dolnoslezského, a nařízením č. 274/1854 ř. z., o politické a soudní organizaci království Českého.

³⁷ V roce 1906 bylo v Čechách 229 okresních a 16 krajských soudů, na Moravě 80 okresních a 6 krajských soudů a ve Slezsku 25 okresních a 2 krajské soudy.

³⁸ Od roku 1850 bylo v Čechách 13 zemských soudů, z nichž 12 bylo roku 1855 přejmenováno na soudy krajské: krajský soud Česká Lípa, krajský soud České Budějovice, krajský soud Hradec Králové, krajský soud Cheb, krajský soud Jičín, krajský soud Kutná Hora, krajský soud Liberec, krajský soud Most, krajský soud Písek, krajský soud Plzeň, krajský soud Tábor, krajský soud Vysoké Mýto a zemský soud Praha. Na Moravě existovalo 6 zemských (krajských) soudů: zemský soud Brno, krajský soud Jihlava, krajský soud Nový Jičín, krajský soud Olomouc, krajský soud Uherské Hradiště, krajský soud Znojmo. Ve Slezsku byly zřízeny jen dva zemské soudy se sídly v Opavě a Těšíně. Nejmenší obvod měl krajský soud v Liberci, největším byl obvod pražského zemského soudu. Po roce 1855 byly ustaveny krajské soudy Mladá Boleslav a Litoměřice, sídlo krajského soudu Vysoké Mýto se přestěhovalo do Chrudimi.

příslušný i pro Slezsko). Na vrcholu této soustavy pak stál **nejvyšší a kasační soudní dvůr** se sídlem ve Vídni.

V období let 1855–1867 došlo, jak bylo výše uvedeno, k propojení soudnictví a správy. V první instanci se orgány nadanými soudní pravomocí staly **smíšené okresní úřady jako soudy** (*gemischte Bezirksämter als Gerichte*)³⁹, jejichž obvody se kryly se soudními okresy, dále **městsky delegované okresní soudy** (*städtisch delegierte Bezirksgerichte*) a **samostatné okresní soudy**.⁴⁰ U smíšených okresních úřadů existovala soudní sekce, kterou vedl jeden z adjunktů úřadu. Městsky delegované okresní soudy působily v sídlech sborových soudů I. stolice, které zabezpečovaly jejich personální i materiální vybavení.⁴¹ Samostatné okresní soudy byly na správě nadále nezávislé, ale v Čechách jich zůstalo jen šest⁴², na Moravě a ve Slezsku nepůsobil v tomto období ani jeden. „V českých zemích tak bylo v tomto období celkem 309 nositelů okresní soudní pravomoci, v Čechách jich zůstalo 210, na Moravě se v důsledku redukce počtu brněnských městských delegovaných okresních soudů ze tří na dva snížil jejich počet o jeden na 99.“⁴³ Další články soudní soustavy tvořily **sborové soudy I. stolice** (zemské a krajské soudy), **sborové soudy II. stolice** (vrchní zemské soudy) a **nejvyšší soud** se sídlem ve Vídni. Vyhlášením státního ministerstva č. 155/1866 ř. z. byl zrušen český nejvyšší dvorský soud lenní.

Poslední etapa zahrnuje léta 1868–1918. Ke změnám v soudní soustavě došlo v souvislosti s rakousko-uherským vyrovnáním v roce 1868. Hlavní směry další organizace soudnictví určil základní zákon státní ze dne 21. prosince 1867, č. 144 o moci soudcovské. Podle ustanovení čl. 14 tohoto zákona mělo být napříště soudnictví ve všech instancích odděleno od správy: *Správa soudní bude od administrace ve všech instancích oddělena*. Zákonem č. 59 ř. z. ze dne 11. června 1868 byly obnoveny samostatné **okresní soudy** ve svých původních obvodech; městsky delegované okresní soudy zůstaly zachovány.⁴⁴ Jako sborové soudy I. instance nadále

³⁹ Smíšených okresních úřadů bylo v Čechách 208, na Moravě 76 a ve Slezsku 22.

⁴⁰ Podobně byly soudy organizované i v uherské části monarchie, samostatné okresní soudy a městsky delegované soudy sídlily v sídlech komitátů.

⁴¹ Těchto soudů působilo v Čechách 17, z toho 3 v Praze a ostatní v sídlech sborových soudů I. stolice; na Moravě bylo městsky delegovaných okresních soudů 6 a ve Slezsku 2.

⁴² Okresní soudy Jindřichův Hradec, Rychnov nad Kněžnou, Litomyšl, Vysoké Mýto, Klatovy a Karlín.

⁴³ SHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel et al. *Soudnictví (historie, současnost, perspektivy)*. s. 73.

⁴⁴ Blíže viz zákon ze dne 11. června 1868, č. 55/1868 ř. z., ježto se týče organizace soudů okresních.

působily **zemské a krajské soudy** (pod názvem zemské soudy již jen v Praze, Brně a Opavě). **Vrchní zemské soudy** představovaly sborové soudy II. instance. Na vrcholu soudní soustavy stál **nejvyšší a kasační soudní dvůr**. „V *územní organizaci soudnictví po roce 1868 již nedocházelo ke změnám systémovým, kontinuálně se však vyvíjelo územní uspořádání jednotlivých soudních obvodů.*“⁴⁵ Soudní okresy vznikaly na základě nařízení ministerstva spravedlnosti většinou vydělením několika obcí z dosavadních soudních okresů. V mnoha případech docházelo k přesunům jednotlivých obcí mezi obvody okresních, příp. krajských (zemských) soudů. Roku 1918 existovalo v Čechách již 232 okresních soudů, na Moravě 82 a ve Slezsku 25. Celkem tedy v době vzniku ČSR působilo na 339 okresních soudů, 25 soudů krajských, resp. zemských⁴⁶ a 2 vrchní zemské soudy.

Součástí soudní soustavy se staly i říšský, nejvyšší správní a státní soud. **Říšský soud** byl zřízen na základě zákona č. 44/1869 ř. z., podle něhož rozhodoval o porušení politických práv a o veřejných nárocích vůči státu a zemím a spory mezi sněmy a úřady. Podle kroměřížského ústavního návrhu a březnové ústavy byl příslušný i pro žaloby proti ministrům a místodržícím. Soudce (předsedu, místopředsedu, 12 členů a 4 náhradníky) doživotně jmenoval na návrh parlamentu císař. Podle zákona o zřízení říšského soudu měl tento soud kompetence správního a zároveň i ústavního soudu. Do jeho působnosti spadaly jednak kompetenční spory mezi soudy a správními úřady, autonomními zemskými úřady a nejvyššími státními správními úřady (pouze v případě pozitivního kompetenčního konfliktu) a mezi autonomními zemskými orgány různých zemí a nejvyšším soudním a kasačním dvorem a nejvyšším správním soudem. Dále do jeho působnosti patřily i majetkoprávní nároky jednotlivých zemí mezi sebou nebo vůči státu a zároveň nároky obcí, korporací a jednotlivců vůči zemím nebo státu, pokud nemohly být uplatněny v řádném řízení. Právo přezkumu ústavnosti zákonů nebylo nijak omezeno.⁴⁷

---

⁴⁵ SHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel et al. *Soudnictví (historie, současnost, perspektivy)*. s. 88.

⁴⁶ O krajském soudu Trutnov, který vznikl na podzim 1918, a nelegálně vzniklém vrchním zemském soudu v Liberci je pojednáno v kapitole 4.

⁴⁷ HOKE, Rudolf. *Österreichische und deutsche Rechtsgeschichte*. s. 403–404.

Zákonem č. 101 ř. z. ze dne 25. července 1867 byl zřízen **státní soud**, k němuž bylo možné podávat z titulu trestní odpovědnosti žaloby na jednotlivé ministry. Taková žaloba však nikdy nebyla podána.⁴⁸

V **Uhersku** došlo ke změně organizace soudnictví⁴⁹ patentem o organizaci soudnictví v roce 1849. Prvostupňovými soudy byly okresní soudy a s přihlédnutím k národnostním a územním poměrům, okresní soudy prvního stupně a župní soudy, jejichž sídla byla v sídlech bývalých sedrií. Ve druhém stupni rozhodovaly župní soudy a vrchní soudy. Obvody vrchních soudů v této době odpovídaly správním distriktům. Vrchních soudů bylo pět a sídlily v Pešti, Šoproni, Bratislavě, Prešově a Debrecíně. Mezi lety 1854-61 k nim patřil i soud ve městě Oradea.

Právní úprava soudnictví se v Uhersku odlišila až po rakousko-uherském vyrovnání z roku 1867. V období tzv. dualismu existovalo na Slovensku 384 okresních soudů⁵⁰ jako základních organizačních jednotek soudnictví. Nejdůležitějšími soudními orgány a druhým článkem uherské soudní soustavy byly královské soudní stolice, které lze považovat za prvostupňové soudní dvory se všeobecnou pravomocí.⁵¹ Třetím článkem soudní soustavy byly královské soudní tabule, jejichž počet byl zák. čl. XXV/1890 zvýšen na 11.⁵² Nejvyšším soudním orgánem byla královská kurie.

Kontrola státní správy byla zprvu zajištěna prostřednictvím práva podat stížnost k říšskému soudu. Tuto stížnost mohl podat každý státní občan v případě, že byla porušena jeho ústavně zaručená práva – především základní práva, ale také subjektivní volební právo. Podmínkou však bylo, že záležitost již byla projednána

---

⁴⁸ Blíže viz SHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel et al. *Soudnictví (historie, současnost, perspektivy)*. s. 123–4.

⁴⁹ Srov. STIPTA, István. *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918*. s. 110–120.

⁵⁰ Podle zák. čl. 32/1871 bylo okresních soudů 360, v roce 1873 bylo zřízeno dalších 14 a v roce 1885 dalších 10 okresních soudů.

⁵¹ Jejich počet byl zák. čl. 36/1875 rozšířen ze 102 na 105. V roce 1879 byl ovšem snížen na pouhých 64.

⁵² Budapešť, Debrecín, Ráb, Košice, Kluž, Târgu Mureș, Oradea, Părkostolie, Bratislava, Segedín a Temešvár. Do obvodu soudní tabule v Rábu patřila soudní stolice v Komárně, do obvodu košické tabule spadalo Berehovo, Prešov, Košice, Levoča a Rimavská Sobota a do obvodu Bratislavské soudní tabule spadaly stoličné soudy ve Zlatých Moravcích, Nitře, Bratislavě, Ružomberku a Trenčíně.

v administrativním řízení. Říšský soud mohl ale pouze konstatovat, že bylo určité právo porušeno, jeho rozhodnutí nemělo kasační účinek.⁵³

Nejvyšší správní soud (*Verwaltungsgerichtshof*) byl zřízen na základě čl. 15 zákona č. 144/1867 ř. z., o moci soudcovské⁵⁴, „*kteřý konstituoval Správní soudní dvůr ve Vídni. Tento soud byl jediným správním soudem pro celé Předlitavsko. Správní soudnictví tedy bylo koncipováno jako koncentrované a specializované. V uherské části monarchie vznikly správní soudy později a na poněkud jiných principech, ne tak moderních.*“⁵⁵ Ustaven byl až zákonem č. 36/1876 ř. z., o správním soudním dvoru (tzv. říjnový zákon), uplatnil se zde model tzv. organického správního soudnictví. „*Zákon byl velmi stručný (50 paragrafů) a jeho koncepce, třebaže inspirovaná některými prvky staršího jihoněmeckého správního soudnictví, byla dokonale promyšlená a zcela originální.*“⁵⁶ Zákon byl dvakrát novelizován zákony č. 53/1894 ř. z. a č. 149/1905 ř. z. Podstatnější však byly prováděcí předpisy – nařízení č. 95/1876 ř. z., o vnitřním zařízení správního soudu a osobách při něm zřízených, nařízení č. 151/1882 ř. z., o disciplinárním řízení proti členům správního soudu, nařízení č. 94/18976 ř. z., jednací řád správního soudu (později nahrazeno nařízením č. 209/1907 ř. z.) a nařízení ministra spravedlnosti č. 187/1897 ř. z., o úředním oděvu soudců a úředníků státních zastupitelství a později nařízení č. 202/1909 ř. z., o úředním oděvu pro soudní úředníky správního soudu.

Posláním nejvyššího správního soudu bylo poprvé v našich dějinách kontrolovat výkon správy. Rozhodnutí soudu mělo kasační účinek, což posilovalo prosazující se princip přiměřenosti správy. Jeho působnost však byla vymezena subsidiárně vzhledem k ostatním soudům, včetně soudů mimořádných. Pravomoc nejvyššího správního soudu byla dána v případech, kdy se někdo cítil poškozen rozhodnutím nebo opatřením správního orgánu (státního i autonomního) na svých právech. Většina případů se však

---

⁵³ Podrobněji též HOKE, Rudolf. *Österreichische und deutsche Rechtsgeschichte*. s. 403–404.

⁵⁴ *Kdy koli úřadu správnímu dle zákonů nynějších nebo těch, které příště budou vydány, přísluší rozhodovati v příčině odporujících sobě nároků osob soukromých, může ten, kdož by tímto rozhodnutím ve svých právech soukromých vzal škodu, proti straně druhé řádným pořadem práva moci hledati.*

Měl-li by se mimo to někdo rozhodnutím nebo nějakým nařízením úřadu správního ve svých právech za zkrácena, má toho vůli, domáhati se práva svého před soudem správním ve veřejném a ústním řízení proti zástupci úřadu správního.

⁵⁵ MAZANEC, Michal. *Historie*. <http://www.nssoud.cz/Historie/art/4?menu=174>.

⁵⁶ Tamtéž.

k nejvyššímu správnímu soudu vůbec nedostala, neboť podmínkou řízení bylo vyčerpání všech právních prostředků v administrativním řízení. Druhou podmínkou bylo, že nešlo o věc, která byla z kompetence soudu vyloučena. Přitom z projednávání před nejvyšším správním soudem byly vyloučeny věci spadající do kompetence řádných soudů nebo říšského soudu, záležitosti pragmatické nebo dualistické a ty, u nichž měly správní úřady v rozhodování volné uvážení.

Soud tvořily tři senáty se senátními prezidenty a jeden, později dva prezidenti. Zasedali zde výlučně soudci z povolání, které do funkce prezidenta a 12 dvorních radů jmenoval císař na návrh ministerské rady.

Za čtyřicet let existence vytvořil vídeňský správní soud „*solidní teorii jednotlivých zákonných institutů veřejné správy i založil stabilní a spravedlivou judikaturu.*“⁵⁷

V uherské části monarchie byly teoretické předpoklady pro vznik správního soudnictví položeny v letech 1848–9. Po rakousko-uherském vyrovnání bylo třeba vybudovat soudní organizaci a zakotvit vztah mezi ústřední mocí a nižším administrativními složkami. Podle ustanovení § 1 zák. čl. IV/1869 o organizaci soudů bylo stanoveno, že správní a soudní orgány nemohou navzájem zasahovat do své kompetence. Zároveň však bylo podle platných právních předpisů možné napadnout rozhodnutí orgánu veřejné správy žalobou u řádného soudu. Překážkou vzniku správního soudnictví se zpočátku staly obavy některých uherských politiků, že by správní soud svými zásahy oslabil státní moc. Zák. čl. XLIII/1883 bylo nakonec zavedeno finanční správní soudnictví a až roce 1896 byl vydán zák. čl. XXVI, který zaváděl dvoustupňový systém veřejnosprávního soudnictví. Veřejnosprávní soudy měly působit ve všech městských a župních municipiích a ústřední veřejnosprávní soud měl sídlit v Budapešti. Tyto soudy měly poskytovat ochranu před zneužíváním pravomoci orgánů veřejné správy (hlavně měla-li tato velký majetkový dopad). Podle zák. čl. XXIII/1896 měl nejvyšší soud veřejnosprávní a finanční sekci, veřejnosprávní finanční soud byl zrušen.⁵⁸

---

⁵⁷ MAZANEC, Michal. *Správní soudnictví*. s. 29.

⁵⁸ Blíže viz STIPTA, István. *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918*. s. 128–146.

Závěrem

„Pro náš stát mají dějiny ty potud význam, že země našeho státu byly až do převratu částkami monarchie rakousko-uherské a že systémy naší správní organizace navazují na systém rakouský a uherský a mohou býti pochopeny jen z historie těchto systémů,“ shrnul Karel Laštovka ve Slovníku československého práva veřejného v roce 1929.

4. REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ (1918–1938)

4.1 Situace po vzniku ČSR

„Lide československý! Tvůj odvěký sen se stal skutkem. Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných, svobodných, kulturních států světa...“ Těmito slovy začínalo svolání Národního výboru, který se sešel odpoledne 28. října 1918. Z právního hlediska je pro vznik Československé republiky nejdůležitějším předpisem tzv. recepční norma, jejímž autorem je pozdější československý ministr financí JUDr. Alois Rašín. Recepční norma byla schválena a veřejně vyhlášena dne 28. října 1918 na schůzi pléna Národního výboru. Text původní recepční normy byl následně ještě částečně pozměněn a vyhlášen jako zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého.

Recepční norma obsahovala pět článků (Příloha 4.1), nezmiňovala ani sesazení habsbursko-lotrinské dynastie, ani likvidaci Rakousko-Uherska. Hlavním smyslem tohoto zákona se stalo zajištění materiální kontinuity státního života na území nově vzniklého Československa. Alois Rašín se o recepční normě vyjádřil takto: *„Základním tímto zákonem mělo být zamezeno, aby nenastal bezprávní stav, aby se celá státní správa nezastavila a aby se 29. října pracovalo dále, jako by revoluce vůbec nebyla.“*⁵⁹ Z formálního hlediska však šlo o normu ryze diskontinuitní, která zaváděla jednotu moci zákonodárné a výkonné.⁶⁰ Významné byly především čl. 2 a 3, na jejichž základě zůstaly v platnosti dosavadní právní předpisy a všechny státní orgány se staly orgány československými. Byl tak převzat nejen rakouský, ale i uherský právní řád a veřejná správa. *„Vzhledem k značně odlišnému právnímu a správnímu vývoji v českých zemích a na Slovensku, zejména po rakousko-uherském vyrovnání, byly recepčním zákonem tedy převzaty dva zcela jiné právní a správní systémy.“*⁶¹ Tento právní dualismus, původně označovaný za přechodný, se stal charakteristickým pro celé období existence první republiky.

---

⁵⁹ GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří, ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva*. s. 16.

⁶⁰ Blíže viz PAVLÍČEK, Václav, et al. *Ústavní právo a státověda, II. Díl, Ústavní právo České republiky*. s. 21–23; nebo PAVLÍČEK, Václav. *O kontinuitě a diskontinuitě*. In: *O české státnosti, Úvahy a polemiky I. Český stát a Němci*. s. 36–88.

⁶¹ SHELLE, Karel et al. *Dějiny české veřejné správy*. s. 92.

Představitelé Národního výboru zároveň jednali s rakouským místodržitelem hrabětem Coudenhovem o předání státní moci. Konečná dohoda zněla takto: národní výbor byl místodržitelstvím uznán za výkonný orgán suverenity národa, který má právo spolurčení veřejné správy. To znamenalo porušení ustanovení čl. 3 recepční normy. Do 30. října se národnímu výboru podřídila většina správních úřadů, ale i policie a soudy. Zároveň byly vytvořeny i výkonné komise Národního výboru.

Hlavním orgánem Národního výboru bylo plénum, které do 30. října zasedalo v pražském Obecním domě. Následně do 11. listopadu využívalo Harrachův palác a pak budovu bývalé kadetky. Předsednictvo se mezitím přestěhovalo do budovy místodržitelství. Když se plénum Národního výboru stalo nejvyšším zákonodárným orgánem země, stalo se jeho předsednictvo prozatímní vládou. Od té doby bývá Národní výbor označován jako revoluční Národní shromáždění československé (256 členů). Formálně stále existovala i vláda zahraniční. Národní výbor vydal do 14. listopadu kromě mnoha pokynů pro správu země i sedmáct zákonů, jež stanovily strukturu vlády, organizaci soudů, zrušily válečné zákazy jmění „pro činy velezrádné“ i Anenské dekrety z roku 1913, jimiž byl rozpuštěn zemský sněm i zemský výbor v Čechách.

K neomezenému právu na sebeurčení a ke společnému československému státu se dne 30. října přihlásila i slovenská reprezentace, když se v budově Tatrabanky v Turčanském Sv. Martině sešlo 106 představitelů slovenského veřejného a kulturního života. Na tomto zasedání byla ustavena Slovenská národní rada, jejím předsedou se stal Matúš Dula. Podle textu následně přijaté deklarace byla jediná národní rada oprávněna zastupovat česko-slovenský národ žijící v maďarských hranicích. „*Slovensky národ je čiastka i rečovo i kultúrno-historicky jednotného česko-slovenského národa,*“ zněla další věta Martinské deklarace⁶², kterou 1. listopadu 1918 přivezla do Prahy tříčlenná delegace Slovenské národní strany v čele s Ivanem Dérerem.

Pro organizaci československého státu měl nesporný význam zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. listopadu 1918, o **prozatímní ústavě**. Z hlediska úpravy soudnictví a státní správy je třeba zmínit § 13 a §§ 14 – 18. Podle ustanovení § 13 se

---

⁶² Úryvek z textu Martinské deklarace převzat z BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny zemí koruny české II.* s. 158.

rozsudky na nálezy soudů vyhlášují jménem republiky. Následující ustanovení byla věnována postavení vlády, jejího předsedy a členů. Ustanovením § 20 došlo ke schválení všech aktů moci výkonné a nařizovací dosud provedené předsednictvem Národního výboru. Při druhé novelizaci prozatímní ústavy zákonem č. 271/1919 Sb. z. a n. ze dne 23. května 1919 byla posílena výkonná moc, především postavení prezidenta, na úkor zákonodárné moci národního shromáždění. Vztahu soudnictví a správy se však ani jedna z ústavních novel nedotkla.

Na ústřední úrovni byly zákonem č. 2/1918 Sb. z. a n. ze dne 2. listopadu 1918 zřízeny **nejvyšší správní úřady**. Konkrétně šlo o deset ministerstev: Ministerstvo zahraničí, ministerstvo vnitra, ministerstvo financí, ministerstvo školství, ministerstvo spravedlnosti, ministerstvo hospodářství a práce, ministerstvo dopravy a techniky, ministerstvo zemědělství a lesnictví, ministerstvo národní obrany, ministerstvo lidové osvěty,⁶³ k nimž později přibyla další.⁶⁴ Dalšími ústředními orgány se staly Nejvyšší účetní a kontrolní úřad, Státní úřad statistický a Státní úřad pozemkový. Za povšimnutí stojí také fakt, že ještě po vzniku československého státu působila některá ministerstva v Paříži (např. ministerstvo války, jehož protějškem v Praze bylo ministerstvo národní obrany).

V oblasti **samosprávy** byl zákonem č. 38/1918 Sb. z. a n. na místo zemské správní komise, která v Čechách působila od vydání anenských patentů, ustaven zemský správní výbor, jenž ukončil svoji činnost teprve roku 1928. Zákonem č. 39/1918 Sb. z. a n. byl rozpuštěn sbor starších hlavního města Prahy a ustaven správní výbor. Na Moravě zůstal zachován moravský zemský výbor, změna byla provedena zákonem č. 288/1919 Sb. z. a n. pouze v jeho složení. Ve Slezsku působila podle zákona č. 212/1919 Sb. z. a n. zemská správní komise. Zastupitelstva, okresní výbory a komise, na Moravě a ve Slezsku silniční výbory byly nahrazeny okresními správními komisemi, jejichž složení odpovídalo poměrům stran v okrese. Na obecní úrovni sílily hlasy bojující proti dvojkolejnosti správy. Zákony č. 75/1919 a č. 76/1919 Sb. z. a n. byl novelizován obecní volební řád a české obecní zřízení. Ačkoliv byly tyto předpisy považovány

---

⁶³ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. Díl I – 1914 – 1945.* s. 48.

⁶⁴ Ministerstvo pro zásobování lidu, ministerstvo pošt, telegrafů a telefonů, ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organizaci správní, úřad pro zahraniční obchod a ministerstvo pro Slovensko.

za provizorní úpravu obecní samosprávy, až na několik dílčích změn se staly základem právní úpravy po celou dobu existence první republiky.

Všeobecnými samosprávnými korporacemi byly v Čechách obce, zastupitelské okresy a země. Zastupitelských okresů bylo 218 a působnost jejich orgánů se vztahovala na všechny obce, jež ležely v jeho obvodu s výjimkou měst s vlastním statutem. Obvody působnosti orgánů v okrese se zásadně shodovaly s obvody okresních soudů, nikoliv však s obvody státních politických úřadů. Na Moravě a ve Slezsku byly samosprávnými korporacemi obce a země a zůstaly zachovány i konkurenční silniční okresy. Ustanovení § 23 zákona č. 76/1919 Sb. z. a n. výslovně zmocnilo vládu ke slučování a rozlučování obcí a ke změně hranic obcí a okresů. Toto zmocnění trvalo do konce roku 1919.

Základní rozdíl mezi recipovanou bývalou rakouskou a bývalou uherskou úpravou veřejné správy spočíval v tom, že rakouská správa byla svěřena politickým úřadům, pokud nebyla výslovně svěřena úřadům jiným, např. samosprávným. Uherská správa naopak spočívala na zásadě, podle níž veškerou správu vykonávaly autonomní korporace, pokud nebyla výslovně svěřena zvláštním státním úřadům. *„Sjednocení organisace bylo nutné, ale došlo k němu až později. V první řadě šlo o to, řádné fungování správy za každou cenu udržeti, aby naléhavé a rozsáhlé úkoly poválečné (...) mohly být bez větších poruch provedeny. Teprve když správa byla zabezpečena, bylo lze myslet na další úkol, totiž správu zreformovati a zorganizovati tak, aby potřebám nového státu a principům demokracie vyhověla a aby při tom nebyla drahá.“*⁶⁵

Pro **soudnictví** znamenala recepční norma převzetí téměř celé soustavy rakouského a uherského soudního systému. Postupem času si okolnosti vynutily vznik nových soudů, popř. změny jejich názvů. Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, soustavu obecných soudů po vydání tzv. prosincové ústavy v Předlitavsku tvořily okresní soudy, resp. městsky delegované okresní soudy, zemské a krajské soudy, vrchní zemské soudy a nejvyšší a kasační soudní dvůr. Tento stav zůstal zachován, nadále docházelo pouze k dílčím organizačním změnám. V době vzniku Československa působilo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 339 okresních soudů, 25 soudů krajských

---

⁶⁵ *Slovník veřejného práva československého*. Svazek 1. A až CH / Heslo Dějiny organisace politické správy v Československé republice, s. 355.

(zemských) a 2 vrchní zemské soudy. V Zálitavsku existovalo celkem 384 královských okresních soudů rozdělených do 67 královských soudních stolic a 11 královských soudních tabulí. Na Slovensko zasahovaly územní obvody královských soudních tabulí v Rábu (královská soudní stolice Ráb a Komárno), v Košicích (královská soudní stolice Berehovo, Prešov, Košice, Levoča a Rimavská Sobota) a v Bratislavě (královská soudní stolice Zlaté Moravce, Nitra, Bratislava, Ružomberok a Trenčín).⁶⁶ Po vzniku Československa šlo především o vybudování nové organizační základny soudnictví a úpravu územní působnosti sborových a okresních soudů v oblastech, kde se změnila státní hranice. Převzato bylo celkem 88 okresních soudů, 13 sborových soudů I. instance a 2 sborové soudy II. instance (tedy soudní tabule).

V době vzniku Československa se na jeho území ustavily dva nové soudy téměř bez opory v právních prepisech. Šlo o krajský soud v Trutnově a vrchní zemský soud v Liberci. Prvně jmenovaný sice vznikl na základě nařízení ministerstva spravedlnosti č. 324 ř. z. ze dne 3. září 1918, ovšem činnost měl zahájit až od 1. ledna 1919. Ve skutečnosti však fungoval už na podzim roku 1918. „*Státní orgány první československé republiky však tuto organizační změnu neuznaly a již dne 28. listopadu 1918 byl KS Trutnov opět zrušen a jeho soudní okresy přiděleny zpět do obvodů KS Jičín, resp. Hradec Králové.*“^{67, 68} Druhým soudem, který vznikl bez jakéhokoliv právního podkladu, byl vrchní zemský soud v Liberci.⁶⁹ Tento vznikl v souvislosti se snahou o vytvoření samostatné německé oblasti, která se posléze měla připojit k Německu (Rakousku). Liberecký vrchní zemský soud měl zahrnovat severomoravské a severočeské německé obvody *Sudetenland* a *Deutschböhmen*, jeho činnost však byla ukončena v souvislosti s porážkou německých snah o odtržení od československé republiky již na podzim 1918.⁷⁰

Recepční norma se netýkala správního soudnictví, a proto byl dne 2. listopadu 1918 vydán zákon č. 3/1918 Sb. z. a n., o **nejvyšším správním soudě** a o řešení kompetenčních konfliktů. (Podrobněji viz oddíl 4.4 věnovaný správnímu soudnictví.)

---

⁶⁶ Blíže viz STIPTA, István. *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918*. s. 113–120.

⁶⁷ SHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel et al. *Soudnictví (historie, současnost, perspektivy)*. s. 92–93.

⁶⁸ Nařízení vlády č. 53/1918 Sb. z. a n.

⁶⁹ SHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel et al. *Soudnictví (historie, současnost, perspektivy)*. s. 93.

⁷⁰ Německá zemská vláda v Liberci proti obsazení území protestovala jako proti nezákonné okupaci a přesunula se do Vídně, kde úřadovala až do uzavření mírové smlouvy s Rakouskem v září 1919.

Téhož dne byl zřízen také **nejvyšší soud**. Zákonným podkladem se stal zákon č. 5/1918 Sb. z. a n., jímž se zřizuje nejvyšší soud. K jeho provedení bylo vydáno vládní nařízení č. 66/1918 Sb. z. a n., o ustanovení a jmenování pomocného personálu pro Nejvyšší soud v Praze. Jak patrně, i tento soud sídlil v Praze⁷¹ a skládal se z prvního a druhého presidenta, 4 senátních presidentů a 25 radů nejvyššího soudu. Tentýž počet členů soudu zůstal zachován i podle ustanovení § 2 zákona č. 216/1919 Sb. z. a n., o nejvyšším soudě. Dle literatury a údajů Nejvyššího soudu ČR se nejvyšší soud skládal z prvního a druhého prezidenta, sedmi senátních prezidentů a čtyřiceti radů (od roku 1930 se počet zvýšil senátních prezidentů na 9 a radů na 48). Jeho organizace byla téměř totožná s organizací rakouského nejvyššího a kasačního soudu. Podle ustanovení § 3 zákona č. 5/1918 Sb. z. a n. soudil *konečně ve všech soukromoprávních věcech sporných a mimosporných, o nichž v druhé stolici bylo rozhodnuto, pokud zákon připouštěl právní opravu takového rozhodnutí*. O věcech trestních však podle ustanovení § 4 téhož zákona rozhodoval jako soud zrušovací. Obdobně pak působnost nejvyššího soudu definoval i zákon č. 216/1919 Sb. z. a n.

---

⁷¹ Až na základě ustanovení § 1 zákona č. 216/1919 Sb. z. a n., o nejvyšším soudě bylo sídlo nejvyššího soudu přeneseno do Brna. Zde Nejvyšší soud sídlil nejprve Dietrichsteinském paláci, budově vrchního zemského soudu v Brně, část soudu bylo z prostorových důvodů nutno umístit do tzv. Zemského domu a do Justičního paláce na Rooseveltově ulici, kde dnes sídlí brněnský krajský soud.

4.2 Konsolidace československého území a jeho správa

Na Moravě a ve Slezsku vznikly Moravský národní výbor a Zemský národní výbor pro Slezsko. Na přelomu října a listopadu byly postupně ustavovány další **národní výbory v jednotlivých okresech a obcích**. Jejich územní působnost stanovil Národní výbor pokynem ze dne 31. října 1918 jako území zastupitelského nebo soudního okresu. Úkoly národního výboru často přebíraly i městské rady. V národnostně smíšených okresech vedle nich působily také orgány německé nebo polské. Do dne 4. prosince 1918 bylo zrušeno více než 280 národních výborů.

Situace ve **Slezsku** nebyla na podzim 1918 jednoduchá, neboť zde existovaly snahy o připojení tohoto území k Polsku.

V polské části **Těšínska** se situace vyvíjela jinak. Polská vláda zde uspořádala volby a „*podřídila území celého Těšínska vrchnímu zemskému soudu v Krakově.*“⁷² Zemský národní výbor pro Slezsko zakázal dne 7. listopadu 1918 všem úředníkům přijímat rozkazy jak z německé Opavy, kde sídlila vláda *Sudetenlandu*, tak z Krakova. Dne 25. listopadu 1918 požádal Zemský národní výbor o obsazení Těšínska československým nebo jiným dohodovým vojskem. K tomu došlo na konci ledna 1919. Vzhledem k postoji států Dohody se však československá armáda musela stáhnout a od 12. února 1919⁷³ spravovala území Těšínska spojenecká komise. V průběhu roku 1919 bylo dohodnuto, že na sporném území proběhne plebiscit. Ten však nebyl z mnoha důvodů uskutečněn a celý problém byl nakonec vyřešen až na konci července 1920, kdy Rada velvyslanců dohodových států zveřejnila své rozhodnutí o rozdělení Těšínska mezi Československo a Polsko. „*Jako symbol rivality bylo mezi oba státy roztrženo i bývalé hlavní město knížectví – Těšín.*“⁷⁴ Následkem toho zanikl územní obvod těšínského krajského soudu. V roce 1921 byl zřízen nový okresní soud Český Těšín (viz oddíl 4.4 Organizace a státní správa soudů).

V této době již československé ministerstvo vnitra připravovalo nové správní uspořádání Slezska: měly zde vzniknout tři politické okresy (frýdecký, fryštátský

⁷² SCHELLE, Karel. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918–1938)*. s. 215.

⁷³ Ve skutečnosti se správy území ujala až o rok později 3. února 1920.

⁷⁴ BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny země koruny české II*. s. 158.

a těšínský) a v čele správy měl stát zvláštní zplnomocněný komisař. Počátkem srpna 1920 do Slezska přišlo československé vojsko a četnictvo a byla obnovena platnost československých právních předpisů.

Ani **na Slovensku** neprobíhal přechod k československé státnosti hladce. Jak bylo uvedeno na počátku této kapitoly, přihlásila se slovenská reprezentace 30. října 1918 v Turčanském Sv. Martině k myšlence československého státu. V listopadu 1918 navrhoval Klub slovenských poslanců zavedení vojenské diktatury a zavedení úřadů komisařů pro jednotlivá odvětví státní správy, kteří by zajišťovali spojení mezi stoličnými úřady a klubem slovenských poslanců, resp. vládou. Podle jednoho z návrhů měl mít hlavní komisař k dispozici tři další komisaře, kteří by měli na starosti věci vnitřní, soudnictví a školství. Hlavní komisař měl mít zároveň právo jmenovat župany. Na základě těchto návrhů byl v prosinci 1918 přijat zákon č. 64/1918 Sb. z. a n., o mimořádných přechodných ustanoveních na Slovensku.

Na základě ustanovení § 14 tohoto zákona mohla vláda zmocnit některého svého člena, *aby vydával nařízení a konal vše na udržení pořádku, na konsolidování poměrů a na zabezpečení řádného státního života*. Bylo zřízeno ministerstvo pro správu Slovenska se sídlem v Žilině.⁷⁵ Slovenský ministr, kterým se stal MUDr. Vavro Šrobár, nepotřeboval ke svým rozhodnutím kontrasignaci žádného dalšího člena vlády. Pravomoci slovenského ministerstva byly omezeny územně; z věcného hlediska představovalo ministerstvo spíše územní pracoviště ostatních československých ministerstev. Ta si však postupem doby vytvářela na slovenském území vlastní expozitury, a tím omezovala pravomoc ministerstva pro správu Slovenska. Toto ministerstvo bylo zrušeno až ke dni 3. února 1927, kdy byl na Slovensku realizován organizační zákon. Ještě do 30. června 1928, kdy byl zřízen zemský úřad v Bratislavě, vykonávalo činnost slovenského ministerstva slovenské oddělení ministerstva vnitra.

Na Slovensku existovala veřejná správa uherská, jejíž základní jednotkou byla municipia. Municipia byla samostatnými korporacemi podřízenými ministerstvu vnitra. V době vzniku Československa bylo na Slovensku 16 historických žup⁷⁶ (blíže viz

---

⁷⁵ Dne 4. února 1919 se jeho sídlo přesunulo do Bratislavy.

⁷⁶ Od konce 19. století bylo na slovenském území 20 komitátů (žup). Po vzniku Československa byly československé části Rábského, Ostřihomského, Mošonského (malé území na levém břehu Dunaje

Příloha 4.2, mapa slovenských komitátů), 94 okresních slúžnovských jednotek, 30 měst s regulovaným magistrátem a 4 města s právem municipálním. Úřednictvo bylo převážně maďarské a po vzniku Československa chvatně opouštělo svá místa, čímž oslabovalo veřejnou správu na bývalém uherském území. V lednu roku 1919 byly na Slovensku zrušeny národní rady a v březnu bylo vydáno nařízení č. 555, kterým bylo nově upraveno postavení županů a rozšířeny jejich kompetence. Úřad župana jako státního úředníka a podžupana jako zástupce samosprávy byly sloučeny stejně jako municipální a správní výbory. Další úpravy systému státní správy byly zaváděny v závislosti na postupném vojenském obsazování slovenského území. Po ukončení hraničního sporu s Polskem (viz výše) byly korigovány hranice Oravské a Spišské župy.

Situace na Slovensku se zkomplikovala po vzniku Maďarské republiky rad. Československé vojsko, které postoupilo až 80 km do území Maďarska, bylo rychle zatlačeno a maďarská rudá armáda obsadila téměř dvě třetiny slovenského území. Dne 16. června 1919 byla v Prešově vyhlášena **Slovenská republika rad**. Šlo o první pokus zavést sovětskou státní organizaci v Československu. Dne 4. června 1919 vložil Šrobár veškerou moc do rukou armády a zároveň byla vyhlášena vojenská diktatura. Z ní však byly na základě nařízení č. 91 vyloučeny státní zastupitelstva a soudy. Navíc byl každému z obou vojenských velitelů přidělen civilní vládní komisař.

Na základě ultimáta ze strany států Dohody došlo ke stažení maďarského vojska ze Slovenska a Slovenská republika rad zanikla po třech týdnech existence. Vojenská diktatura na Slovensku však zůstala zachována, pouze v některých okresech na severozápadním a středním Slovensku byla zrušena. Definitivně byla vojenská diktatura zrušena vládním usnesením ze dne 9. ledna 1922. Toto usnesení bylo oficiálně „publikováno v Úradných novinách vyhláškou ministra s plnou mocí pro správu Slovenska až 28. února 1922, kterou spolupodepsal vojenský zemský velitel.“⁷⁷

Myšlenka připojení **Podkarpatské Rusi** k československému státu se poprvé objevila již za první světové války. Část podkarpatoruských emigrantů v USA vydala

---

a u Petržalky) přivtěleny do Komárenského komitátu, neboť velká část jejich původního území ležela v nově vzniklém Maďarsku. Slovenská část Užského komitátu byla sloučena s komitátem Zemplínským a zbytek byl i nadále součástí Podkarpatské Rusi.

⁷⁷ SCHELLE, Karel. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918–1938)*. s. 225.

po konzultaci s Masarykem prohlášení, v němž se jako jedna z možností objevilo připojení Podkarpatské Rusi k československému státu. Dne 8. května 1919 se v Užhorodě sešli zástupci užhorodské, prešovské a chustské Národní rady a delegace amerických Rusínů. Zde se rozhodlo o zřízení Centrální ruské národní rady, která dne 16. května 1919 přijala rezoluci, v níž se ve čtrnácti bodech proklamovalo připojení k Československu. Součástí Československé republiky se Podkarpatská Rus stala na základě malé Saint-Germainské smlouvy ze dne 10. září 1919. Během války s Maďarskou republikou rad obsadila Podkarpatskou Rus nejen maďarská rudá armáda, ale také rumunské vojsko. V srpnu 1919 je vytlačila československá armáda.

*„V období srpen – prosinec 1919 tak jako jediný politickosprávní orgán na území Podkarpatské Rusi působil administrátor Jan Brejcha a jemu podřízená Civilní správa.“*⁷⁸ Civilní správa Podkarpatské Rusi byla zavedena 1. srpna 1919, kdy ministr vnitra vyslal vedoucího civilního úředníka a skupinu referentů, aby zajistili ekonomickou, politickou, ale i kulturní konsolidaci země. Civilní správa sídlila v Užhorodě. Zároveň na Podkarpatské Rusi působila armáda pod velením gen. Hennocquea, v jehož rukou se soustředila veškerá moc. Dne 7. listopadu 1919 schválila československá vláda základní dokument týkající se postavení Podkarpatské Rusi: Generální statut pro organizaci a administraci Podkarpatské Rusi č. 26.536/1919. Gen. Hennocque jej vyhlásil dne 18. listopadu 1919.⁷⁹ Tento předpis upravoval kromě organizace Podkarpatské Rusi také její hranice (některé části byly doslova převzaty z malé Saint-Germainské smlouvy). Generální statut měl však povýtce provizorní charakter.

V čele civilní správy stál administrátor (náčelník politické správy), vedle něj působil také vojenský velitel, o němž se však statut nezmiňoval. Administrátor podléhal přímo ministru vnitra a zároveň byl přidělcem vojenského velitele.⁸⁰ Jinak však vztah mezi vojenským velitelem a administrátorem politické správy nebyl specifikován. Administrátor měl připravovat zavedení podkarpatoruské autonomie. Předsedou dalšího prozatímního orgánu – rusínského autonomního direktoria se stal H. Žatkovič, který

---

⁷⁸ PEJŠA, Robert. *Autonomie Podkarpatské Rusi jako politicko-právní problém v prvních letech existence Československé republiky 1919–1921*. s. 125–178.

⁷⁹ Následně byl publikován v Ústředním listu civilní správy Podkarpatské Rusi dne 18. února 1920; ve Sbírce zákonů a nařízení však publikován nebyl.

⁸⁰ Srov. výnos ministra vnitra č. 9789/1919 ze dne 1. srpna 1919 a výnos č. 48452/1919 ze dne 8. října 1919, podle něhož měl administrátor organizovat civilní správu tak, aby správně fungovala.

předtím zastupoval rusínské zájmy v USA. Direktorium však bylo toliko poradním orgánem, což vyvolalo nejen spory s náčelníkem politické správy, ale nakonec i rezignaci všech jeho pěti členů.

Organizace správy na Podkarpatské Rusi byla velmi podobná organizaci na Slovensku. Na místo původních šesti uherských komitátů (žup)⁸¹ vznikly čtyři župy, jejichž orgány sídlily v Užhorodě, Mukačevě, Berehově a Velkém Bočkově. Některé úřady přitom fungovaly již od jara 1919.

Území obývaná většinou německým obyvatelstvem se pokusila o odtržení od vznikajícího československého státu. Dne 29. října 1918 byla vyhlášena ve Vídni samostatná provincie *Deutschböhmen* a přijata ústava **Německého Rakouska**. V Liberci byla zřízena provizorní zemská vláda a dne 6. listopadu se dokonce sešel zemský sněm.⁸² Existenci *Deutschböhmen*, jakož i dalších německých oblastí (*Sudetenland*, *Deutschsüdmähren*, a *Böhmerwaldgau*), schválilo rakouské národní shromáždění. Mezi požadavky se objevilo postoupení Jihlavy, Olomouce, Brna a bratislavské župy. Nakonec bylo pohraničí obsazeno rodícím se československým vojskem a zemská vláda uprchla z Liberce dne 14. prosince⁸³.

Ani na **Opavsku** nebyl vznik československého státu přijat kladně. V listopadu 1918 se v Opavě sešlo zemské shromáždění *Sudetenlandu*. Tato provinční vláda však město opustila 17. prosince⁸⁴, kdy sem přitáhly československé vojenské jednotky; moc zde převzal zemský prezident.

Zákonem č. 76/1920 Sb. z. a n. bylo k Československu připojeno **Hlučínsko** a od května téhož roku zde na základě vládního nařízení fungovala „*okresní politická správa podřízená zplnomocněnému komisaři v Opavě, kterým se stal zemský prezident Josef Šrámek*.“⁸⁵ Zplnomocněný komisař zde působil až do roku 1927, kdy byla ustavena zemská politická správa v Opavě. Vládním nařízením č. 152/1920 Sb. z. a n.

---

⁸¹ Šlo o Užský komitát se sídlem v Užhorodě, většinu Berežského komitátu (Berehovo), většinu Marmarošského komitátu (Sighetu Marmatiei), asi dvě třetiny Ugočského komitátu (Vynohradiv), okrajovou severovýchodní část Sabolčského komitátu (Nyíregyháza) a okrajovou část Satumarského komitátu (Satu Mare), k níž z Podkarpatské Rusi náležela pouze obec Velika Palad.

⁸² KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země koruny české. Svazek XIII. 1918–1929*. s. 31.

⁸³ Podle jiných pramenů až dne 16. prosince 1918.

⁸⁴ Podle jiných pramenů až dne 18. prosince 1918.

⁸⁵ SCHELLE, Karel. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918–1938)*. s. 219.

byla na Hlučínsku zavedena česká soudní organizace a ministr spravedlnosti pověřen ustanovit zde soudní okresy (viz oddíl 4.5). Vládní nařízení č. 321/1920 Sb. z. a n. stanovilo pro Hlučínsko platnost československých a slezských zemských předpisů ode dne 1. května 1920. Podle ustanovení § 3 napříště vykonávaly politickou správu v první stolici okresní politická správa v Hlučíně a ve druhé stolici zplnomocněný komisař republiky československé pro Ratibořsko v Opavě a ve třetí stolici příslušné ministerstvo. Podle ustanovení § 2 se příslušní ministři *zmocňují, aby zařídili, čeho jest třeba pro vykonávání správy na území tom, zejména pokud jde o zřízení úřadů, orgánů nebo ústavů, stanovení jich sídel, obvodů a služební podřízenosti*. V oblasti samosprávy byla ustanovením § 22 odst. 1 rozšířena příslušnost Zemské správní komise pro Slezsko v Opavě na území Hlučínska, které mělo vytvořit samostatný silniční okres.

Opatřením Stálého výboru Národního shromáždění č. 450/1920 Sb. z. a n. bylo k Čechám a Moravě připojeno území Vitorazska a Valticka (viz oddíl 4.6).

4.3 Právní úprava po vydání ústavní listiny č. 121/1920 Sb. z. a n.

Ústavní listina Československé republiky byla schválena v ranních hodinách dne 29. února 1920 a vyhlášena pod č. 121/1920 Sb. z. a n.⁸⁶ Účinnosti nabyla dnem vyhlášení, tedy 6. března 1920, kdy pozbyly platnosti všechny recipované rakouské i uherské ústavní předpisy a všechna ustanovení odporující ústavě a republikánské formě státu.

Z hlediska tématu této práce jsou nejdůležitější hlava třetí *Moc vládní a výkonná* a hlava čtvrtá nazvaná *Moc soudcovská*. Ve čtvrté hlavě, v ustanovení § 96 odst. 1 se československý stát výslovně přihlásil k principu dělby moci: *Soudnictví jest ve všech stolicích odděleno od správy*. Ustanovení § 96 odst. 2 světilo řešení sporů o příslušnost mezi soudy a úřady správními zákonu. Dále bylo stanoveno, že *soudcové z povolání nesmějí zastávati jiných funkcí placených stálých neb občasných, pokud zákon nestanoví výjimky* (§ 100). O jmenování soudců rozhodovala podle ustanovení § 81 vláda ve sboru, podle ustanovení § 64 odst. 1 bodu 8. jmenoval soudce prezident republiky. Prezident byl též oprávněn jmenovat a propouštět ministry a stanovit jejich počet (§ 64 odst. 1 bod 7.). Podle ustanovení § 103 měl prezident republiky *právo udíleti amnestii, promíjeti nebo zmírňovati tresty a právní následky odsouzení trestními soudy, zvláště též ztrátu volebního práva do Národního shromáždění a jiných zastupitelských sborů, jakož i – s vyloučením trestných činů soukromožalobních – nařizovati, aby soudní trestní řízení nebylo zahajováno nebo nebylo v něm pokračováno*. Lze tedy shrnout, že ústavní listina zahrnovala klasické instituty zajišťující dělbu státní moci i nástroje vzájemného vyvážení moci výkonné a soudní.

Z oblasti státní správy definovalo ustanovení § 3 odst. 1 státní území Československé republiky jako *jednotný a nedílný celek*. V následujících odstavcích byla ústavně zaručena samospráva Podkarpatské Rusi, která měla být nadána *nejširší autonomií, slučitelnou s jednotností republiky Československé*. Této autonomii odpovídalo zřízení sněmu, jenž byl příslušný *usnášeti se o zákonech ve věcech jazykových, vyučovacích, náboženských, místní správy, jakož i v jiných věcech, které by naň přenesly zákony Československé republiky*. Ustanovení § 3 odst. 5 zaručovalo zastoupení obyvatel Podkarpatské Rusi v Národním shromáždění a ustanovení

---

⁸⁶ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. Díl I – 1914 – 1945*. s. 71.

§ 3 odst. 6 stanovilo, že v čele Podkarpatské Rusi je guvernér jmenovaný prezidentem Československé republiky k návrhu vlády a odpovědný také sněmu Podkarpatské Rusi. Praxe byla poněkud odlišná, neboť po vydání Generálního statutu se na Podkarpatské Rusi uplatňovaly obecné principy československé správy. Proklamovaná autonomie nebyla naplněna, přestože zůstal zachován úřad guvernéra a byla ustavena guberniální rada.

Podrobněji bylo postavení Podkarpatské Rusi upraveno nařízením č. 256/1920 Sb., o změně generálního statutu Podkarpatské Rusi. Podle ustanovení § 1 byl v čele výkonné moci prozatímní guvernér. Prozatímním guvernérem jmenoval prezident republiky na návrh vlády Grigorije Žatkoviče⁸⁷, a to na dobu, než se ustaví sněm Podkarpatské Rusi. Ustanovením § 3 byla vytvořena funkce viceguvernéra, kterým se stal Petr Ehrenfeld. Viceguvernér byl přímým nadřízeným všech referentů civilní správy a dalších úřadů a spolupodepisoval všechny guvernérovy akty. Místo Direktorია byla ustanovením § 4 zřízena Guberniální rada v Užhorodě. Její kompetence byly značně omezené a roli směnu tak mohla plnit jen stěží.

V ustanovení článku III. uvozovacího zákona byl rovněž zakotven **ústavní soud**. Jeho dva členy vybíral nejvyšší správní soud a nejvyšší soud ze svých členů, ostatní dva členy a předsedu vybíral sám prezident republiky. Podrobnosti stanovil zákon č. 162/1920 Sb. z. a n. Ústavní soud působil v letech 1921–31, na další funkční období soudci jmenováni nebyli. „*Ústava jinak v zásadě převzala dosavadní pojetí organizace soudnictví, které pro věci civilní vykonávaly řádné, mimořádné (např. pojišťovací, pracovní soudy) a rozhodčí (např. burzovní, hornické). Trestní soudnictví uskutečňovaly obecné (občanské) a vojenské soudy.*“⁸⁸

Jedním ze základních úkolů nového státu se v **oblasti veřejné správy** stala její reforma. Veškeré snahy o reformu státní správy před rokem 1918 vyšly naprázdno. V době vzniku Československa existovala na našem území říšská a zemská správa a samospráva regulovaná velkým množstvím právních předpisů. Správa se lišila

---

⁸⁷ Po jeho rezignaci v dubnu 1921 zůstal úřad guvernéra neobsazen až do roku 1923, kdy byl guvernérem jmenován Antonín Beskid. Viceguvernérem byl od roku 1923 Antonín Rozsypal, který se v letech 1928–1937 stal podkarpatoruským zemským prezidentem.

⁸⁸ SCHELLE, Karel. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918–1938)*. s. 125–6.

v jednotlivých zemích české koruny, na Slovensku a Podkarpatské Rusi vládl naprosto odlišný správní systém. Ustanovením čl. 3 zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého došlo k převzetí všech samosprávných, státních a župních úřadů, státních, zemských, okresních a obecních ústavů a jejich podřízení Národnímu výboru. Jednat a úřadovat měly nadále podle dosavadních platných zákonů a nařízení.

Vzhledem k tomu, že nejvyšší správní úřady byly zřízeny zákonem č. 2/1918 Sb. z. a n. a na počátku roku 1919 bylo novelizováno obecní zřízení, měla se reforma týkat ostatních správních orgánů. Zákonem č. 431/1919 Sb. z. a n. bylo zřízeno ministerstvo pro sjednocení správy a zákonodárství (tzv. ministerstvo unifikací), které mělo „*spolupracovat s ministerstvem vnitra při přípravě a provádění správní reformy se zvláštním zřetelem k podmínkám na Slovensku.*“⁸⁹ Dne 16. října 1919 byl přijat vládní návrh správní reformy.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona shrnuje stav vnitřní správy na území československého státu a podrobně rozebírá i nedostatky převzaté rakouské a uherské úpravy. Zásadní změnou, která měla v oblasti správy nastat, bylo zrušení dualismu a zrušení samosprávy na vyšší úrovni (tj. okresů a krajů). Zrušení zemí a žup jako korporací a vůbec zrušení některých historicky vžitých organizačních složek správy odůvodňuje zpráva slovy: „*Jde tu o zcelení celého národa československého, o proniknutí jedinou myšlenkou svého vlastního jediného a jednotného nerozdílného státu, který sám a přímo vůči svým občanům vystupuje, o jich plný kulturní a hospodářský život pečuje a tak se občanstvu jako jediný zdroj a pramen a ochrana jeho samobytnosti reprezentuje.*“⁹⁰ Mezi základní myšlenky správní reformy patřila i demokratizace, decentralizace a koncentrace správy.

Dne 29. února 1920 byl spolu s ústavní listinou Československé republiky přijat zákon č. 126 Sb. z. n., o zřízení župních a okresních úřadů v republice **Československé** (dále jen župní zákon). O účinnosti zákona však měla rozhodnout až vláda svým nařízením. Z působnosti župního zákona bylo vyňato území hlavního

---

⁸⁹ SHELLE, Karel et al. *Dějiny české veřejné správy*. s. 110.

⁹⁰ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, tisk č. 2422, dostupná na adrese www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2422_02.htm.

města Prahy, neboť jeho právní postavení mělo být upraveno samostatným předpisem. O Podkarpatské Rusi zákon mlčí.

Základem správy se měly stát župní a jim podřízené okresní úřady. V jejich čele stáli župané a okresní náčelníci. Župní úřady měly být přímo podřízeny ministerstvu vnitra a jejich obvody a sídla bylo možné podle ustanovení § 2 jen zákonem; *v prvních pěti letech působnosti tohoto zákona jest však vláda zmocněna, aby menší změny obvodů prováděla nařízením, vyslechnouc dříve zúčastněná župní zastupitelstva.*

Okresní úřady měly převzít výkon vnitřní správy, který dosud příslušel okresním hejtmanstvím⁹¹, zastupitelským okresům, konkurenčním silničním okresům a na Slovensku a Podkarpatské Rusi slúžnovským úřadům. Okresní správu měly vykonávat okresní úřady a určené obce, tj. města se zvláštním statutem v českých zemích⁹² a municipální města a města s regulovaným magistrátem na Slovensku. Na župní úřady přešla působnost zemských politických správ, zemských sněmů a zemských výborů, na Slovensku a Podkarpatské Rusi působnost komitátů, jejich orgánů a správních výborů. Stoupecům zemského zřízení se podařilo do zákona prosadit ustanovení § 63, podle něhož župy na území jednotlivých historických zemí tvořily tzv. župní svazy.

Sídla a obvody žup byly určeny přílohou A župního zákona. Územní působnost jednotlivých žup byla určena výčtem soudních okresů, na Slovensku bylo jejich území definováno pomocí obvodů bývalých uherských komitátů a správních okresů. Župy I – IX byly české, župy X – XIV a XXI byly na Moravě a ve Slezsku a župy XV – XX byly slovenské (viz Přílohu 4.3). *„Původně vláda uvažovala, že v příloze A bude uvedeno i rozdělení okresních úřadů, ovšem vzhledem k obtížím, které se při této práci ukázaly, bylo odkázáno na budoucí vládní nařízení. Přitom vláda byla omezena pouze tím, že jedna obec nesměla být zařazena do dvou okresů a jeden okres do dvou žup.“*⁹³ Podle důvodové zprávy se obvody okresních úřadů měly shodovat „s obvody

---

⁹¹ V Čechách tehdy působilo v Čechách 104 okresních hejtmanství, na Moravě 36 a ve Slezsku 9.

⁹² Již od roku 1868 mezi tato města patřila Praha, Liberec, Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo, Kroměříž, Uherské Hradiště, Opava, Bílsko a Frýdek; zvláštní postavení měla především města Praha, Brno a Olomouc.

⁹³ SHELLE, Karel et al. *Dějiny české veřejné správy*. s. 117–8.

*autonomních korporací dosud působících*⁹⁴, tedy nikoliv s obvody okresů politických, které byly podstatně větší. Určení obvodů jednotlivých okresů přinášelo potíže především na Slovensku a Podkarpatské Rusi.

Jak patrně, župní zákon byl prvním krokem k reorganizaci a sjednocení veřejné správy v Československu. Zároveň přinášel do správy laický (občanský) prvek a připravil půdu pro postátnění územní samosprávy. Přípravy k jeho realizaci však byly většinou pouze formální, ačkoliv např. na ministerstvu vnitra vznikla organizační komise pro provedení župního zákona. Kritika nového správního uspořádání stále sílila a vedly se již první diskuse o novelizaci župního zákona. Panovaly obavy, že v Čechách by ve dvou župách mohl převládnout německý a v jedné župě na Slovensku maďarský živel.

Mezi lety 1920 a 1927 nebyl ve správní reformě učiněn žádný pokrok. V českých zemích nadále působily zemské politické správy, zemská⁹⁵ i okresní samospráva v téměř nezměněné podobě. Na Slovensku byla situace ještě horší, protože zde neexistovala samospráva a do mnoha funkcí museli být jmenováni čeští úředníci. Municipální správní obvody na Slovensku byly malé a spravovali je volení úředníci, což s sebou neslo nebezpečí korupce. Proto byl vydán zákon č. 210/1920 Sb. z. a n. ze dne 22. března 1920, o prozatímní úpravě správy politické na Slovensku. Spolu s dalšími právními předpisy měl připravit podmínky pro postátnění správy a zavedení župní organizace dle župního zákona. Ustanovením § 1 tohoto zákona byla vláda zmocněna měnit obvody žup a okresů, příp. měnit i statuty měst (blíže v oddílu 4.6). Správu měli na Slovensku napříště vykonávat pouze státní úředníci. K provedení zákona bylo vydáno vládní nařízení č. 361/1920 Sb. z. a n. Na zákon o prozatímní úpravě správy politické na Slovensku navázal zákon č. 233/1920 Sb. z. a n., o prozatímní úpravě správy měst s regulovaným magistrátem na Slovensku. V roce 1922 byla zrušena municipální města a Košice a Bratislava se staly městy s regulovaným magistrátem; původní města s regulovaným magistrátem se stala tzv. velkými obcemi. Příprava přechodu ke zřízení podle župního zákona byla

---

⁹⁴ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, tisk č. 2422, dostupná na adrese www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2422_02.htm.

⁹⁵ Zemský správní výbor v Praze a Brně a zemská správní komise pro Slezsko.

dokončena vydáním zákona č. 243/1922 Sb. z. a n., o prozatímní úpravě obecního zřízení na Slovensku, kterým bylo obnoveno uherské obecní zřízení. Na Podkarpatské Rusi bylo obecní zřízení prozatímně upraveno vládním nařízením č. 171/1923 Sb. z. a n.

Zavádění župního zřízení na Slovensku mělo čtyři fáze: „*první měly být aktivovány župní a okresní úřady a zároveň likvidovány úřady a korporace, jež měly být zrušeny.*“⁹⁶ Pak měly proběhnout volby do župních zastupitelstev a okresních výborů. Ve třetí fázi měly být zřízeny župní svazy a „*nakonec aktivováno správní soudnictví v župních a okresních senátech.*“⁹⁷ Celý proces zahájilo vydání vládního nařízení ze dne 26. října 1922 č. 310/1922 Sb. z. a n., kterým se zavádí župní zřízení v některých částech republiky. Tímto nařízením bylo stanoveno, že župní zákon nabývá účinnosti dne 1. ledna 1923, a to pro župy XV – XX podle přílohy A župního zákona (viz Příloha 4.3). Dnem účinnosti také zanikla dosavadní správní organizace 16 uherských žup (komitátů) a jejich orgánů. Nařízením vlády č. 378/1922 Sb. z. a n. byly nově rozděleny i slovenské okresy – 13 okresů bylo zrušeno a správu nadále vykonávalo 79 okresních úřadů a Bratislava a Košice jako města se zvláštním postavením. Díky tomu byly následně unifikovány soudní i správní okresy (viz oddíl 4.6).

Jak bylo uvedeno výše, o župní zákon se o **Podkarpatské Rusi** nezmiňuje. Zůstaly zde zachovány uherské komitáty (župy) s tím, že ustanovením § 1 prováděcího nařízení vlády č. 476/1920 Sb. z. a n., o prozatímní úpravě správy politické v území Podkarpatské Rusi, bylo i na území Podkarpatské Rusi rozšířeno *zmocnění vlády, aby, vyžadují-li toho veřejné zájmy, nehledíc k platnému právu nařízením: 1. sloučila 2 nebo několik žup, neb i částky jejich k výkonu vnitřní správy (politické) v jediný obvod správní s jediným úřadem župním a při tom, je-li potřeba, ponechala v dosavadních sídlech žup exposituru; 2. upravovala obvody okresů slúžnovských a jejich sídla; 3. města s regulovaným magistrátem prohlásila za velké obce.* V čele žup měli podle ustanovení § 4 stát župani a veškerou správu na Podkarpatské Rusi měli nadále vykonávat pouze státní úředníci. Správa na nižší úrovni zůstávala téměř stejná jako v době před vznikem Československa. Ode dne 15. října 1921 existovaly na Podkarpatské Rusi už jen 3 župy: užhorodská, mukačevská a velkosevljušská.

---

⁹⁶ SHELLE, Karel et al. *Dějiny české veřejné správy*. s. 128.

⁹⁷ Tamtéž.

Nařízením vlády č. 84/1926 Sb. z. a n. byly tyto tři župy s účinností od 1. července 1926 sloučeny do jedné župy se sídlem v Mukačevu.

Jisté změny ve správě Podkarpatské Rusi přineslo také vládní nařízení č. 113/1923 Sb. z. a n., jímž mění se prozatím až do definitivní úpravy zákonem příslušnost administrativních úřadů v Podkarpatské Rusi. Ustanovením § 1 byly rozšířeny pravomoci župana. Podle ustanovení § 2 byla působnost správního výboru župy v případech, ve kterých rozhodoval v první stolici, přenesena na státní zastupitelstva, resp. vedoucí okresních soudů, hlavní státní zastupitelstvo a ministerstvo spravedlnosti. Pokud správní výbor župy rozhodoval ve třetí stolici, byla jeho působnost přenesena na civilní správu Podkarpatské Rusi (§ 3). Ve zjednodušené formě a bez volené samosprávy byl zachován uherský správní systém z let 1876 a 1886.

Původním smyslem zamýšleného župního zřízení bylo sjednocení správní soustavy a jejího územního členění na celém území Československa. Tím, že bylo zavedeno pouze na Slovensku, došlo naopak k dalšímu roztržštění správního systému a jeho trializaci, neboť jinak vypadala správní členění v Čechách a na Moravě, jinak na Slovensku a na Podkarpatské Rusi. S plným zavedením župního zřízení se nejpozději od roku 1924 nepočítalo, a tak jedním z mála přínosů pokusu o jeho zavedení je sjednocení správního členění slovenských okresů.

Potřeba vytvoření jednotného správního systému tak spíše vzrostla. Proto byl v roce 1926 vypracován návrh nové správní reformy. Formálně šlo sice o novelizaci župního zákona, ve skutečnosti ovšem šlo o zcela jiný systém správy založený na zemích jako základních správních jednotkách. Zemské zřízení mělo zajistit definitivní postátnění okresní a zemské samosprávy a tím i k odstranění dvojkolejnosti.

Dne 14. července 1927 byl **přijat zákon č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci veřejné správy** (dále jen organizační zákon). S účinností ode dne 1. července 1928⁹⁸ vznikla *země Česká (Čechy)*, *Moravskoslezská (Morava a Slezsko)*, *Slovenská (Slovensko)* a *Podkarpatoruská (samosprávné území Podkarpatské Rusi)*. Podle nového znění ustanovení § 1 odst. 2 zákona č. 126/1920 Sb. z. a n. měl zemský úřad země České sídlit v Praze, země Moravskoslezské v Brně, země Slovenské v Bratislavě

---

⁹⁸ Termín 1. července 1928 byl dodržen pouze na Slovensku a Podkarpatské Rusi. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku byla účinnost zákonem č. 92/1928 Sb. z. a n. odložena až na 1. prosinec 1928.

a země Podkarpatoruské v Užhorodu (viz Příloha 4.4). Ustanovení § 1 odst. 3 stanovilo, že *obvody a sídla okresních úřadů budou určena nařízením vlády*. Vládním nařízením č. 93/1928 Sb. z. a n. byly určeny obvody a sídla na Slovensku a Podkarpatské Rusi tak, že se až na výjimky shodují s obvody a sídly dřívějších okresních úřadů na Slovensku a slůžnovských úřadů na Podkarpatské Rusi. Vládním nařízením č. 174/1928 Sb. z. a n. byly obvody a sídla okresních úřadů určeny v Čechách a na Moravě a ve Slezsku. I zde se shodovaly s obvody a sídly dosavadních okresních politických správ (s výjimkou Hlučínska).

Zemi Slovenskou nadále tvořilo území žup XV – XX podle přílohy A župního zákona. Území země Podkarpatoruské bylo stanoveno jako území župy mukačevské. V historických zemích koruny české zůstalo územní členění nezměněné: *sídla a obvody okresních úřadů v zemi České a Moravskoslezské se shodují se sídly a obvody dosavadních okresních politických správ, pokud v tomto nařízení není ustanoveno jinak* (§ 1 nařízení vlády č. 174/1928 Sb. z. a n.).

Na okresní úřady, v jejichž čele stál hejtman, přešly pravomoci dosavadních okresních úřadů, okresních politických správ, slůžnovských okresů, silničních výborů a dalších samosprávných korporací. V zemi České bylo 103 okresů, v zemi Moravskoslezské 45, Slovenské 79 a Podkarpatskoruské 12.⁹⁹ Města se zvláštními statuty a s regulovaným magistrátem vykonávala též působnost okresního úřadu. Zemské úřady v čele se zemskými prezidenty převzaly správu zemských politických správ, župních správ i civilní správy na Podkarpatské Rusi¹⁰⁰. Zemský prezident, jehož jmenoval prezident republiky, byl přímo podřízen ministru vnitra.

Čl. 5 organizačního zákona přinesl změnu obecního zřízení, neboť umožnil okresním, příp. zemským úřadům vydávat nařízení v oboru místní policie pro více obcí. K dalšímu omezování obecní samosprávy docházelo ve 30. letech.

Realizací organizačního zákona byla dokončena unifikace a centralizace správy československého státu. Ve 30. letech nedocházelo k závažnějším změnám. Příznačné jsou snahy o reorganizaci správy za účelem jejího zhuštění. Roku 1932 vznikly vládní i parlamentní komise, které měly navrhnout úsporná opatření ve státní správě.

⁹⁹ *Slovník veřejného práva československého*. Heslo Politické úřady, s. 189.

¹⁰⁰ Na Podkarpatské Rusi zůstala zachována i funkce guvernéra, ten do roku 1937 však neměl výraznější pravomoci.

Výsledkem jejich snah bylo především snižování počtu státních úředníků.¹⁰¹ V roce 1936 byla zřízena kancelář zemského prezidia v Košicích, která vykonávala pravomoc zemského prezidia, např. ve věcech dohledu nad okresy a státní policií ve 24 východoslovenských okresech.

Podle ustanovení § 8 organizačního zákona byla vláda za účelem zjednodušení a sjednocení správy zmocněna svým nařízením přenést některé záležitosti¹⁰² spadající do působnosti 1. okresních úřadů na úřady zemské nebo naopak, 2. okresních zastupitelstev nebo výborů na zemská zastupitelstva nebo výbory nebo naopak, 3. zemských úřadů na ministerstva nebo naopak. Vládní nařízení č. 149/1936 Sb. z. a n., č. 150/1936 Sb. z. a n. a č. 151/1936 Sb. z. a n. přenesla některé kompetence z ministerstev na zemské úřady a jiné kompetence ze zemských úřadů na úřady okresní.

Podstatnější změna se odehrála ve druhé polovině 30. let ve správě Podkarpatské Rusi. Dne 26. června 1937 schválil parlament zákon č. 172/1937 Sb. z. a n., o prozatímní úpravě právního postavení guvernéra Podkarpatské Rusi a o souvisejících opatřeních organizačních. Tímto zákonem byly posíleny autonomní prvky ve správě Podkarpatské Rusi, v jejímž čele nadále nestál zemský prezident, ale guvernéř. Guvernéř byl oprávněn podávat návrhy týkající se Podkarpatské Rusi a v těchto věcech mohl být zván na jednání vlády. Rozhodoval také o jmenování a odvolávání úředníků. Na druhou stranu jeho postavení bylo omezeno jednak existencí zemského úřadu, jednak silnou pozicí viceguvernéra. V případě neshod mezi guvernéřem a viceguvernéřem přecházela rozhodovací pravomoc na ministerstvo vnitra. Dodejme, že tento zákon byl kritizován všemi podkarpatoruskými politickými stranami.

Jak bylo uvedeno na začátku tohoto oddílu, základem právní úpravy **soudnictví** se stala hlava IV ústavní listiny Československé republiky nazvaná Moc soudcovská. Ta stanovila základní zásady fungování a organizace soudnictví, zakotvila právo na zákonného soudce, soudcovskou nezávislost a procesní zásady jako např. ústnost a veřejnost. Kromě toho čl. III. uvozoovacího zákona založil existenci ústavního soudu.

---

¹⁰¹ Podrobněji viz též SHELLE, Karel et al. *Dějiny české veřejné správy*. s. 143.

¹⁰² Toto zmocnění platilo po dobu osmi let ode dne účinnosti zákona, tj. od 1. července 1928.

I po roce 1920 zůstala zachována čtyřstupňová soudní soustava složená z řádných trestních a civilních soudů. Řízení zůstávalo trojinstanční a třetí instancí byl nejvyšší soud (zřízený zákonem č. 5/1918 Sb. z. a n., viz výše). V českých zemích byla zachována předlitavská soudní soustava, zatímco na Slovensku a Podkarpatské Rusi nadále fungoval systém uherský. Ustanovením § 1 zákona č. 270/1920 Sb. z. a n., kterým se upravují poměry v soudnictví na území bývalého státu uherského, byla vláda zmocněna, *aby po dobu organisace soudnictví, nejdéle pak na dobu 5 let nařízením měnila sídla a obvody soudův a státních zastupitelství na území bývalého státu uherského a jednotlivé tyto úřady sloučila či zrušila*. Další ustanovení tohoto zákona pak na území Slovenska a Podkarpatské Rusi rozšířila *platnost zákona ze dne 25. ledna 1914, č. 15 ř. z. (služební pragmatika), cí. patentu ze dne 3. května 1853, č. 81 ř. z. (soudní instrukce), pokud jeho ustanovení byla zachována zákonem ze dne 27. listopadu 1896, č. 217 ř. z., o organisaci soudů, zákona ze dne 21. května 1868, č. 46 ř. z., o disciplinárním řízení, ustanovení zákona ze dne 27. listopadu 1896, čís. 217 ř. z., a zákonů jím v platnosti zachovaných, zákona ze dne 12. července 1872, č. 112 ř. z., o žalobním právu stran, porušil-li soudce právo, a zákonů ze dne 7. října 1919, č. 541 Sb. z. a n., a ze dne 17. prosince 1919, č. 2 Sb. z. a n. z r. 1920*.

Soudní soustava byla sjednocena během 20. let. Území Československa bylo rozděleno do čtyř obvodů vrchních soudů v Praze, Brně, Bratislavě a Košicích, přičemž v obvodu každého vrchního soudu působil stanovený počet krajských a okresních soudů.

Ke změně v organizaci soudnictví došlo v souvislosti s přijetím **zákona č. 201/1928 Sb. z. a n., o úpravě některých organisačních otázek v oboru soudnictví**. S účinností ode dne 14. března 1929 nesly řádné soudy označení okresní soudy, sborové soudy první stolice byly jednotně nazvány krajskými soudy¹⁰³ a sborové soudy druhé instance vrchními soudy¹⁰⁴. Na vrcholu soudní organizace stál i nadále nejvyšší soud. Okresní a krajské soudy připojovaly podle ustanovení § 2 ke svému názvu slova „civilní“, „exekuční“, „trestní“ nebo „obchodní“, pokud vykonávaly

---

¹⁰³ Na Slovensku původně nazývané sedrie.

¹⁰⁴ Nahradily vrchní zemské soudy v Čechách a na Moravě a soudní tabule na Slovensku (a Podkarpatské Rusi).

pravomoc výhradně v těchto věcech. Ostatní předpisy upravující organizaci a správu soudů zůstaly v platnosti.

Součástí justice byly i soudy specializované. Mezi civilní specializované soudy patřily soudy živnostenské, které existovaly již v době monarchie. Vznikaly také soudy a rozhodčí komise pro oblast pracovněprávní: rozhodčí komise pro úpravu služebního poměru v kovoprůmyslu, rozhodčí soudy mzdové (z. č. 100/1921 Sb. z. a n.), jejichž „*předsedu a jeho náměstka jmenovalo ministerstvo sociální péče ze soudců, za přisedící pak byly povolány osoby, které na jeho vyzvání jmenovaly organizace zaměstnanců a zaměstnavatelů.*“¹⁰⁵ Dále působily hornické soudy rozhodčí a vrchní hornický soud ve druhém stupni. Soudcem z povolání byl jen předseda vrchního hornického soudu, ostatní členové zastupovali podnikatele, zřízence a dělnictvo.

V roce 1923 byl zákonem č. 51/1923 Sb. z. a n. ustaven státní soud jako specializovaný trestní soud pro soudnictví ve věcech zločinů podle zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky. Státní soud sídlil spolu s vrchním zemským soudem, zemským soudem pro věci civilní a okresním soudem Brno v budově nejvyššího soudu v Brně. Působnost státního soudu v roce 1935 převzaly na základě zákona č. 68/1935 Sb. z. a n. vrchní soudy.

Po přechodnou dobu také existovaly lidové cenové soudy a lichovní soudy. Na základě vládního nařízení č. 93/1924 Sb. z. a n. byla zavedena nová organizace labských plavebních soudů.

Z rozhodčích soudů nelze pominout rozhodčí soudy nemocenských pojišťoven, které byly dle zákona č. 221/1924 Sb. z. a n. zřizovány u každé nemocenské pojišťovny. V sídlech krajských soudů působily pojišťovací soudy, v Praze sídlil vrchní pojišťovací soud. Kromě toho existovaly např. rozhodčí soudy bratrských pokladen a vrchní rozhodčí soud bratrských pokladen, rozhodčí soudy úrazových pojišťoven nebo rozhodčí soudy pro penzijní pojištění.

V oblasti pracovního soudnictví byl přijat zákon č. 131/1931 Sb. z. a n., o soudnictví ve sporech z poměru pracovního, služebního a učebního (o pracovních soudech), kterými byly zřízeny pracovní soudy. Podle ustanovení § 4 měla vláda zřídit pracovní soud *nařízením v místech, kde toho vyžadují hospodářské a sociální poměry.*

---

¹⁰⁵ SHELEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel et al. *Soudnictví (historie, současnost, perspektivy)*. s. 153.

V místech, kde má sídlo několik okresních soudů, může býti zřízen jediný pracovní soud pro obvod všech těchto okresních soudů nebo některých z nich.

Soudy mládeže byly zřízeny zákonem č. 48/1931 Sb. z. a n. Tříčlenné senáty působily při krajských soudech, u okresních soudů rozhodoval samosoudce.

V trestním soudnictví byl zachován rakouský institut porotních soudů. Ustanovení § 95 ústavní listiny z roku 1920 poroty zmiňuje. Zvláštní zákony, na něž ustanovení odkazuje, nebyly přijaty. Již dříve byl však přijat zákon č. 278/1919 Sb. z. a n., o sestavování seznamů porotců. Ještě téhož roku byla činnosti porot přerušena a v trestním soudnictví napříště působili pouze přisedící.

Vojenské soudnictví tvořilo samostatnou soudní soustavu. V Praze sídlil nejvyšší vojenský soud, jehož osobní působnost zahrnovala všechny osoby podřízené vojenské soudní pravomoci (včetně četnictva). Dalšími soudy byly divizní (na úrovni krajských soudů) a brigádní soudy (na úrovni okresních soudů).

„Československé soudnictví tedy nedoznalo výraznějších reformních zásahů. Částečně byl odstraněn jen dualismus. Reagovat na společenskou potřebu se podařilo především o oblasti pracovněprávní. Uvedená soudní soustava přetrvala nejen celé období první republiky, svoji podobu nezměnila ani v prvních poválečných letech.“¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 156 nebo SCHELLE, Karel. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918–1938)*. s. 436.

4.4 Organizace a státní správa soudů

Od poloviny 19. století bylo nejvyšší instancí justiční správy ministerstvo spravedlnosti (viz kapitola 3). Výslovně byla správa soudů svěřena ministerstvu spravedlnosti zákonem č. 217/1896 ř. z.¹⁰⁷ Podle § 73 tohoto zákona byly soudy a státní zastupitelstva *co se týče prací správy soudnické podrobeny ministrovi práv. Konajíce tyto práce, mohou žádati za spolupůsobení úředníků, kteří jsou jejich dohledu podřízeni.* Podle ustanovení § 76 obsahoval tento dohled *oprávnění dozírati k tomu, zdali práce řádně se konají, přidržovati soudy a státní zastupitelstva k tomu, aby své povinnosti plnily, a odstraniti vady shledané neb učiniti o tom oznámení u nadřízeného soudu, který jest povolán naříditi opatření potřebná.* Funkce ve správě soudů zastávaly i samotné soudy, resp. jejich představení (§ 74 odst. 1). Orgánem státní správy soudů bylo kromě předsedy soudu také prezídium soudu.

Ministr spravedlnosti podle ustanovení § 74 odst. 2 přímo dohlížel na zemské soudy, vrchní státní zastupitelství i generální prokuraturu. Společně s představenými těchto institucí byl pověřen výkonem všeobecného vrchního dohledu nad konáním spravedlnosti.¹⁰⁸ Ministr spravedlnosti byl též zmocněn *prohlížeti tyto soudy a státní zastupitelstva nebo je osobami od něho zmocněnými dáti prohlédnouti.*

Podle ustanovení § 75 měly sborové soudy první a druhé instance a jejich přednostové vykonávat dohled podle poukazů od ministra spravedlnosti: *Zejména mají přednostové sborových soudů ob čas podrobně prohlížeti soudy jejich dohledu podrobené. Soudní úřady k služebnímu dohledu povolane nebo jejich předsedové mají na základě toho, co při prohlídce bylo shledáno, ihned učiniti opatření v jejich působnosti jsoucí, opatření pak, kterých by jinak třeba bylo, navrhnouti u ministra práv, příložíce zprávu o prohlídce.*

Československé ministerstvo spravedlnosti zřízené zákonem č. 2/1918 Sb. z. a n. navázalo na činnost jak rakouského, tak uherského ministerstva spravedlnosti. *„Jak v administrativě, tak v legislativě čekaly ministerstvo spravedlnosti hned*

---

¹⁰⁷ Gesetz vom 27. November 1896, womit Vorschriften über die Besetzung, innere Einrichtung und Geschäftsordnung der Gerichte erlassen werden (Gerichtsorganisationsgesetz – GOG), Nr. 217/1896 RGBL.

¹⁰⁸ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace soudnictví, notářství a advokacie.* s. 222–223.

*v počátcích velké úkoly. Nejnáléhavější povinností ukázala se nutnost reorganisovati soudy podle nových potřeb, upravití územní jejich působnost a opatřiti je dostatečným a věcně plně způsobilým personálem.*¹⁰⁹

Již za monarchie se soudnictví a jeho správa dostaly do krize. Na základě článků v odborných časopisech jako *Právník*¹¹⁰ nebo *Soudcovské listy*¹¹¹ z doby první republiky lze usuzovat, že stav justice se nezlepšil ani po vzniku Československa. Soudci i akademikové považovali správu soudů vykonávanou ministerstvem spravedlnosti za špatnou. „*Kritizovalo se otevřené politické ovlivňování soudců spojené s pokusy o odvolávání předsedů soudů, stejně jako neutěšené finanční a materiální podmínky a ustavičné zasahování parlamentu a exekutivy do odměňování soudců. S tím, jak byla justice oslabována zásahy státu, vznikala inklinace ke korupci, kterou soudci za Rakouska podle svých vlastních slov vůbec nepoznali.*“¹¹²

Prvním československým předpisem, který se týkal soudnictví, byl zákon č. 6/1918 Sb. z. a n., který stanovil dobu dvou let jako dobu organizace soudnictví ve smyslu základního zákona o moci soudcovské č. 144/1867 ř. z.

Vznik československého státu byl také provázen nedostatkem soudců i jiných osob soudních. „*Silný nedostatek soudcovstva stal se tedy společným nedostatkem, jenž počal ohrožovati řádný chod justice nejen na Slovensku a Podkarpatské Rusi, ale postupně i v zemích historických. Pomoc Slovensku poskytnutá nemohla vésti prozatím k úplné a trvalé konsolidaci soudních poměrů na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Soudci přidělení z Čech a Moravy byli uvyklí se svými rodinami na jiné prostředí a jiné poměry (...).*“¹¹³ Proto bylo nejprve vydáno vládní nařízení č. 124/1919 Sb. z. a n., o zkrácení přípravné služby soudcovské a přejímání soudců z Bosny a Hercegoviny. Podle ustanovení § 1 byla přípravná služba zkrácena na dva roky a podle ustanovení § 3 byla kandidátům, kteří splnili další podmínky, odpuštěna i domácí písemná práce z právní vědy. Nedostatek českých soudců v českých zemích se zvyšoval, neboť mnozí

---

¹⁰⁹ *Deset let Československé republiky*, svazek první, s. 449.

¹¹⁰ Např. *Soudnictví v republice*. 1919, sv. 58, str. 379; Hora, V.: *Stav našeho soudnictví*. 1927, sv. 66, str. 697 násl.; Krcha, K.: *Soudnictví před deseti lety a dnes*. 1928, sv. 67, str. 596–603; *Po ochraně soudů*. 1929, sv. 68, str. 31; Brožovský, V.: *Stav našeho soudnictví*. 1931, sv. 70, str. 41–51.

¹¹¹ Např. K. K.: *Neodvislost soudcovská*. 1923, sv. 4, str. 12–13; Krcha, K.: *Nespokojenost soudců*. 1925, sv. 6, str. 85 násl.; Krcha, K.: *Neodpolitování soudců, ale soudní správy*. 1937, sv. 18, str. 53 násl.; Drbohlav, K.: *Justice a její administrativa*. 1937, sv. 18, str. 83 násl.

¹¹² KÜHN, Zdeněk. *Historický komparativní kontext domácí diskuse o postavení soudní moci*. s. 48.

¹¹³ *Deset let Československé republiky*, svazek první, s. 456.

čeští soudci byli přiděleni na Slovensko. V roce 1920 byl přijat zákon č. 216 Sb. z. a n., jímž byly opět změněny podmínky pro nabývání úřadu soudce a doba přípravné služby prozatímně zkrácena na jeden rok. Pro přetrvávající nedostatek soudců se toto opatření, tedy zkrácení čekatelské doby, uplatnilo i později.

Nařízením ministra spravedlnosti č. 56/1919 Sb. z. a n., o obsazování míst radů a projednávání osobních a disciplinárních záležitostí u vrchního zemského soudu v Praze a obsazování míst u soudů a státních zastupitelstev, byly zrušeny zvláštní, na jazykovém podkladě sestavené senáty a personální komise vrchního zemského soudu v Praze. Dále bylo nařízeno při obsazování uprázdněných míst u soudů dbát o to, aby uchazeči ovládali český nebo slovenský jazyk. Jazyková otázka se stala i námětem interpelace na ministra spravedlnosti v prosinci 1919. Šlo o krajský soud v Mostě, kde se nadále úřadovalo německy a i čeští soudci vedli veškeré písemnosti v němčině. *„Převrat snad nejméně dotkl se kraj. soudu v Mostě, neboť tam zůstalo vše při starém. Úředníci a nápisy zůstali »rein deutsch« a několik těch českých soudců, kteří v instituci této jsou, ztrácí se mezi soudci a zapisovateli, kteří vůbec česky neumějí a, protože agenda česká jest veliká, jsou tito čeští úředníci prací přetíženi, neboť musí konati nejen česká řízení s českými stranami, nýbrž musí zároveň zapisovati, neboť u kraj. soudu není zapisovatelů, znalých češtiny, a tak i řízení s českými stranami, třeba řízení vedeno po česku, zapisuje se německy.“*¹¹⁴

Později byly ve Věstníku ministerstva spravedlnosti uveřejňovány seznamy menšinových soudních okresů včetně procentního zastoupení jednotlivých menšin.

V souvislosti s připojením **Hlučínska** k Československu (viz oddíl 4.2) bylo na základě zákona č. 76/1920 Sb. z. a n., o inkorporaci kraje Hlučínského, vydáno vládní nařízení č. 152/1920 Sb. z. a n., jímž byla na území Hlučínska rozšířena působnost právních předpisů soukromoprávních a z oblasti soudní správy a upraveno soudnictví. Podle ustanovení § 1 odst. 2 byl ministr spravedlnosti pověřen, aby zajistil výkon soudnictví na území připojeném mírovou smlouvou s Německem a aby *bud' zřídil samostatné soudy a jiné úřady a ústavy, podléhající správě spravedlnosti neb území*

---

¹¹⁴ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, tisk č. 1960, dostupný na adrese http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1960_00.htm. Odpověď ministra spravedlnosti dr. Veselého je obsahem tisku č. 2260, http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2260_00.htm.

anebo části jejich spojil s obvody již zřízených soudních úřadů, je podřídil soudu vyšší stolice, určil jejich obvod a sídlo a ustanovil potřebné pro ně soudce, úředníky a orgány.

Po rozdělení **Těšínska** mezi Polsko a Československo byl nařízením vlády č. 194/1921 Sb. z. a n. zřízen nový okresní soud v Českém Těšíně, jehož obvod zahrnoval pouze obce, které zůstaly na československém území. V souvislosti s tím byl nařízením vlády č. 195/1921 Sb. z. a n. zřízen i nový krajský soud v Moravské Ostravě pro okresní soudy bývalého krajského soudu v Českém Těšíně a některé okresní soudy z obvodu krajského soudu v Novém Jičíně. Zrušením organizace krajského soudu v Českém Těšíně a jeho českého oddělení znamenala i zrušení okresních soudů v Bílsku, Skočově a ve Strumeni, které připadly Polsku.

Nařízením vlády č. 277/1921 Sb. z. a n. byl zřízen také nový **krajský soud v Klatovech**, do jehož působnosti spadaly obvody některých okresních soudů v obvodech krajského soudu Plzeň a Písek.

V roce 1923 zahájil svoji činnost **okresní soud ve Zlíně**, zřízený nařízením ministra spravedlnosti č. 81/1913 ř. z. Důvodem zřízení tohoto okresního soudu byl průmyslový růst na Zlínsku. Součástí jeho obvodu se měly stát některé obce z okresu napajedelského a vizovického. Vyhláška ministra spravedlnosti č. 172/1923 Sb. z. a n. stanovila počátek jeho činnosti na 1. října 1923.

Na Slovensku existovaly v době vzniku Československa dvě soudní tabule – vrchní soudy – v Bratislavě a Košicích. Obvod bratislavské soudní tabule zahrnoval obvody dalších osmi stoličných soudů – sedrií – a obvod v Košicích čítal čtyři sedrie (viz Příloha 4.6). Problémem byl především nedostatek soudců, neboť mnoho pouze maďarsky hovořících soudců muselo ze svých úřadů odejít. Organizace soudnictví na území Slovenska a Podkarpatské Rusi se týkal zákon č. 270/1920 Sb. z. a n., kterým se upravují poměry v soudnictví na území bývalého státu uherského. Ustanovením § 2 byla na toto území rozšířena platnost služební pragmatiky (zákon č. 15/1914 ř. z.), dosud platných ustanovení soudní instrukce z roku 1853, zákona o organizaci soudů a mnoha dalších. Na základě tohoto zákona byl nařízením vlády č. 460/1920 Sb. z. a n. zrušen okresní soud v Turně a jeho obvod přičleněn k obvodu okresního soudu

v Moldavě (za podmínky, že toto území leží ve státě Československém). Zrušení tohoto soudu souviselo se změnami v územním členění, neboť nařízením vlády č. 606/1920 Sb. z. a n. byl sloučen slúžnovský okres turňanský a moldavský a sídlo nového okresu bylo v Moldavě.

Na základě zákona č. 270/1920 Sb. z. a n. bylo vydáno i nařízení vlády č. 634/1920 Sb. z. a n. o zřízení oddělení při soudní tabuli v Košicích pro Podkarpatskou Rus. Podle ustanovení § 4 byla sice soudní správa pro celý obvod tabule společná, ale náklady na soudnictví Podkarpatské Rusi se účtovaly odděleně. Předsednictvo soudní tabule bylo ve věcech správy soudů Podkarpatské Rusi vázáno zákony a nařízením platnými na tomto území (§ 5).

Ustanovení § 99 věty první za středníkem ústavní listiny Československé republiky č. 121/1920 Sb. z. a n. mohli být *proti své vůli přeloženi, sesazeni nebo do výslužby dáni jen v případech nové organizace soudní po dobu zákonem stanovenou nebo na základě pravoplatného disciplinárního nálezu*. Zákonem č. 691/1920 Sb. z. a n. byla poprvé stanovena **doba nové organizace soudní** pro řádné soudy I. a II. stolice a soudy vojenské, a to na dobu jednoho roku. Zákonem č. 491/1921 Sb. z. a n. byla tato doba pro soudy v obvodech soudních tabulí v Bratislavě a Košicích prodloužena až do konce roku 1924. Ministr spravedlnosti byl na základě tohoto předpisu zmocněn přidělovat k soudům na Slovensku a Podkarpatské Rusi soudce z ostatních území republiky. Protože na podzim roku 1924 ještě nebyla dokončena systemizace soudnictví a na Slovensku a Podkarpatské Rusi neustále chyběli soudci¹¹⁵, byla ještě před koncem roku 1924 zákonem č. 295/1924 Sb. z. a n. prodloužena doba nové organizace soudnictví na Slovensku a Podkarpatské Rusi až do konce dubna 1926. V této době byla podle ustanovení § 2 vláda zmocněna určovat nařízením sídla a obvody soudů a slučovat a rozdělovat jejich obvody (viz níže). Doba nové organizace soudů byla poté stanovena ještě zákonem č. 198/1925 Sb. z. a n. pro vojenské soudy, a to do konce roku 1927. Zároveň bylo umožněno vojenské soudce jmenovat soudci u civilních trestních

---

¹¹⁵ V Čechách zůstávalo neobsazeno z celkového počtu systemizovaných soudcovských a čekatelských míst 122, na Moravě a ve Slezsku 132, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi 275. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi působilo 62 soudců českých, kteří chyběli ve svém českém obvodě. V obvodech soudních tabulí v Bratislavě a Košicích bylo pouze 28 čekatelů – 12 Čechoslováků, z toho 5 ze Slovenska, dále 10 Maďarů, 4 Rusové a 2 Němci. (Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 295/1924 Sb. z. a n., Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, tisk č. 4908, dostupný na adrese http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4908_00.htm).

soudů nebo státních zastupitelstev. K dalšímu prodloužení doby nové organizace soudní již nedošlo a k soudům na Slovensku a Podkarpatské Rusi byli ustavováni nejmladší nově jmenovaní soudci.

V souvislosti se zřízením nového krajského soudu v Klatovech vládním nařízením č. 277/1921 Sb. z. a n. s účinností od 1. června 1928 a s tím spojenými změnami v personálním obsazení krajského soudu v Plzni a Písku bylo nutné vydat další zákon o nové organizaci soudní. Tímto zákonem č. 49/1928 Sb. z. a n. byla doba nové soudní organizace stanovena na šest měsíců a dnem, kterým krajský soud v Klatovech zahájil činnost, stali se soudci a zaměstnanci okresního soudu v Klatovech zaměstnanci krajského soudu v Klatovech.

Nařízením vlády č. 242/1923 Sb. z. a n. bylo vyřizování žádostí o právní pomoc ve věcech civilních pro obvody okresních soudů pro Staré Město a Josefov v Praze, pro Horní Nové Město v Praze a pro Dolní Nové Město v Praze svěřeno okresnímu soudu pro Staré Město a Josefov v Praze.

Nařízením vlády č. 99/1924 Sb. z. a n. byl vydán nový jednací řád pro okresní soudy, soudy I. stolice i soudní tabule na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Ministr spravedlnosti byl zmocněn provést toto nařízení.

Nařízením vlády č. 25/1927 Sb. z. a n. bylo určeno, při kterých příležitostech byli soudci povinni nosit **úřední oděv**. Nařízení zároveň obsahovalo podrobný popis úředního oděvu, který se dle ustanovení § 5 odst. 1 skládal z černého taláru a baretu. Byl pořizován a opravován na náklady státu a předáním se stával vlastnictvím soudce. Podle ustanovení § 1 a 2 byli soudci *i úředníci státně-zastupitelští, jakož i odborní soudci laikové* povinni nosit úřední oděv *při všech jednáních v civilních a trestních věcech před soudem, jakož i při braní do přísahy mimo případ přísahy svědků a znalců před soudcem dožádaným nebo z příkazu činným*. Soudci nejvyššího správního soudu byli povinni nosit úřední oděv při všech veřejných jednáních konaných před nejvyšším správním soudem.

Na základě ustanovení § 36 a násl. zákona č. 103/1926 Sb. z. a n. (platový zákon) byla v roce 1927 dokončena **systemizace** soudů a justičních úřadů.¹¹⁶ U soudů v Československé republice mělo působit celkem 2.287 soudců a více než 6.000 kancelářských úředníků, zřízenců a pomocného kancelářského personálu. V následujícím roce došlo ještě k některým dílčím změnám v souvislosti se zahájením činnosti krajského soudu v Klatovech – v obvodu vrchního zemského soudu v Praze byly systemizováni dva další soudci. Podle údajů ministerstva spravedlnosti z roku 1928 bylo z 2.473 systemizovaných míst obsazeno pouze 2.181. Další systemizace soudů a justičních úřadů byla připravena v roce 1931¹¹⁷. Přestože počty soudců a soudního personálu byly navýšeny, podle *Skutečného stavu soudcovských sil v roce 1934*¹¹⁸ vykazoval nadstav pouze vrchní soud v Bratislavě a jeho podřízené soudy; v obvodech ostatních vrchních soudů se systemizovaného počtu soudcovských a pomocných sil nepodařilo dosáhnout (Příloha 4.7). Systemizace u soudů a justičních úřadů vydaná v roce 1938¹¹⁹ přitom počítala s dalším celkovým zvýšením počtu soudců na 2.598.

Předpisy zákona o organizaci soudnictví č. 217/1896 ř. z. byly v oblasti státní správy soudů změněny **zákonem č. 201/1928 Sb. z. a n., o úpravě některých organizačních otázek v oboru soudnictví**.¹²⁰ V ustanoveních §§ 5 – 8 byla stanovena titulace soudců, kteří zároveň řídili správu soudů. Okresní soudce ustanovený na služebním místě systemizovaném k řízení správy okresního soudu měl podle ustanovení § 5 úřední titul „okresní soudce a přednosta okresního soudu“. Soudní rada ustanovený na služebním místě systemizovaném k řízení správy okresního soudu, nebo pověřený správou okresního soudu (§ 25 odst. 2 zákona č. 217/1928 ř. z.) v sídle sborového soudu první stolice, měl podle ustanovení § 6 odst. 1 titul „soudní rada a přednosta okresního soudu“. K tomuto titulu bylo třeba připojit označení příslušného okresního soudu. Ustanovení § 6 odst. 2 stanovilo, že soudce, *který jest ustanoven na služebním místě systemizovaném k řízení správy sborového soudu první stolice,*

¹¹⁶ Věstník ministerstva spravedlnosti č. 10 ze dne 25. října 1927.

¹¹⁷ Věstník ministerstva spravedlnosti č. 1 ze dne 15. ledna 1931.

¹¹⁸ Věstník ministerstva spravedlnosti č. 4 ze dne 15. dubna 1935.

¹¹⁹ Věstník ministerstva spravedlnosti č. 5 ze dne 31. května 1938.

¹²⁰ Zákon byl proveden výnosem ministra spravedlnosti č. 52.000 ze dne 28. prosince 1928 (Věstník ministerstva spravedlnosti č. 2 ze dne 15. února 1929).

má úřední titul „*president*“ a jeho náměstek, je-li ustanoven na služebním místě pro to systemizovaném, úřední titul „*vicepresident*“. Dále podle ustanovení § 7 odst. 2 měl soudce ustanovený na služebním místě systemizovaném k řízení správy sborového soudu druhé stolice úřední titul „*president vrchního soudu*“ a jeho náměstkovi příslušel úřední titul „*vicepresident vrchního soudu*“. A konečně podle ustanovení § 8 odst. 3 měl soudce, ustanovený na služebním místě systemizovaném k řízení správy nejvyššího soudu titul „*první president nejvyššího soudu*“ a jeho náměstek titul „*druhý president nejvyššího soudu*“.

Podle údajů z roku 1928 působilo v obvodě vrchního zemského soudu v Praze 18 sborových soudů I. instance a 205 okresních soudů. V obvodu vrchního zemského soudu v Brně bylo 8 sborových soudů I. instance a 97 okresních soudů. Do obvodu soudní tabule v Bratislavě patřilo 6 sborových soudů I. instance a 44 okresních soudů a do obvodu soudní tabule v Košicích (včetně Podkarpatské Rusi) 7 sborových soudů I. instance a 32 okresních soudů.¹²¹ Nutno poznamenat, že do celkového počtu nebyly zahrnuty okresní soudy, které sídlily v sídlech sborových soudů I. instance.

Mezi hlavní úkoly státní správy soudů patří také **materiální zabezpečení soudů**. V této oblasti byla v době tzv. první republiky velmi důležitá výstavba soudních budov. „*Již v prvých letech republiky vytýčen byl rozsáhlý program stavební, když zjištěny závady umístění dosavadních soudů a když vznikala potřeba zřizovati soudy nové.*“¹²² Kromě oprav stávajících soudních budov počítal tento program i s výstavbou nových a adaptací dosud soukromých budov; to vše v závislosti na rozpočtových možnostech.

Mezi nově postavené soudní budovy patřila sídla krajských soudů v Klatovech a Mladé Boleslavi, ve Znojmě a v Moravské Ostravě (včetně věznice). Nových budov se dočkaly i okresní soudy v Sedlčanech, Humpolci, Strakonících, Přimdě, Mariánských Lázních, Kamenici, Chotěboři, Jilemnici, Cvikově, Holicích a ve Volyni. Mezi lety 1923–26 byla vystavěna budova okresního soudu v Jilemnici (obvod krajského soudu v Jičíně).¹²³

---

¹²¹ *Deset let Československé republiky*, svazek první, s. 454.

¹²² Tamtéž, s. 461–2.

¹²³ Plány soudní budovy, v níž byla umístěna i okresní věznice, připravil pražský architekt František Roith. Více informací a foto: http://cs.wikipedia.org/wiki/Okresn%C3%AD_soud_v_Jilemnici.

Na Moravě se soudní budovy stavěly v Holešově, Hodoníně, Přerově, Třebíči a ve Zlíně, kde budovu nového okresního soudu postavila sama obec. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi dostaly nové sídlo nejen sedrie v Košicích, Užhorodě a Hustě, ale i okresní soudy v Košicích, Bánovcích, Giraltovcích, Volovém, Michalovcích, Velké Březné. Obce nechaly postavit soudní budovy v Sečovcích a Železovcích.¹²⁴ Mnoho soudních budov bylo dokončeno nebo zrekonstruováno také během dalších let. Jako příklad lze uvést budovu trestnice v Praze na Pankráci nebo přestavbu budovy zemského trestního soudu (Příloha 4.8). Zároveň se stavěly i obytné domy pro justiční zaměstnance, především pro vězeňské dozorce.

Plánovala se také stavba nové budovy pro Nejvyšší správní soud a Ministerstvo spravedlnosti. Od roku 1922 se připravoval stavební plán. Práce pak načas ustaly, ale přesto se počítalo s dokončením stavby v jubilejním roce 1928. Ještě „v roce 1934 bylo určeno stavební místo v regulačním a zastavovacím plánu Letenské pláně (a dokonce za tím účelem byly přikoupeny další pozemky).“¹²⁵ Budova nejvyššího správního soudu nikdy postavena nebyla a až do okupace v roce 1939 sídlil v kadetce na Mariánských hradbách spolu s ministerstvem spravedlnosti.

Správa a materiální zabezpečení soudů představují základní kámen nezávislého soudnictví. Zajištění soudů bylo v Rakousku-Uhersku i v Československu svěřeno do působnosti ministerstva spravedlnosti. Dle dobových pramenů se soudnictví dostalo do krize již na konci 19. století a stav se ani po vzniku československého státu nezlepšil. Naopak se nový stát musel vypořádat s mnoha novými problémy v oblasti personálního i materiálního zabezpečení soudů. Šlo o nedostatek soudců, platové podmínky, ale i o novou systemizaci nebo výstavbu nových soudních budov. Základem právní úpravy zůstaly po celou dobu první republiky rakouské předpisy, jejichž platnost byla rozšířena i na Slovensko a Podkarpatskou Rus.

---

¹²⁴ *Deset let Československé republiky*, svazek první, s. 462.

¹²⁵ MAZANEC, Michal. *Zánik bývalého Nejvyššího správního soudu ve světle dokumentů Státního ústředního archivu*. In: *Pocta Doc. JUDr. Vladimíru Mikule k 65. narozeninám*. s. 168.

Z Věstníku ministerstva spravedlnosti:

Správné označení okresních soudů v Teplicích (kraj Litoměřice) a v Teplicích n. Met. (kraj Hradec Králové). Výnosem ministerstva spravedlnosti ze dne 12. prosince 1919, č. 26.719/19, bylo povoleno, aby okresní soud v Teplicích v kraji Litoměřickém používal označení v Teplicích-Šanově, německy Teplitz-Schönau. Soudy upozorňují se na tento výnos a vyzývají se, aby pro okresní soudy téhož jména v kraji Hradeckém užívaly výnosem ministerstva vnitra ze dne 3. února 1921, č. 57.028, ustanovené označení Teplice nad Metují, Německy Weckelsdorf. (č. 5376/21.)¹²⁶

Správné označení okresních soudů v Benešově u Prahy, v Benešově n. Ploučnicí a v Benešově ve Slezsku. Ministerstvo spravedlnosti bylo upozorněno na to, že dopisy, které patří okresním soudům v Benešově nad Ploučnicí nebo v Benešově ve Slezsku docházejí často k okresnímu soudu v Benešově u Prahy a naopak.

Upozorňuje se na to, že v československé republice jsou tři okresní soudy v Benešově, a to:

1. okresní soud v Benešově u Prahy (podle statistického lexika „Benešov“, župa I. krajský soud v Táboře);
2. okresní soud v Benešově nad Ploučnicí (německy Bensen, župa V. krajský soud v České Lipě) a
3. okresní soud v Benešově ve Slezsku, nyní podle úředního seznamu „Horní Benešov“ (německy Banisch, župa XIV. zemský soud v Opavě).

Při dopisech některému z těchto soudů nutno přesně rozlišovati, o který Benešov jde a v adrese přesně to uvést.

Při tom se připomíná, že poštovní správa sice používá pro „Benešov“ z důvodů účelnosti označení „Benešov u Prahy“, že se však přes to veškeré zásilky označené toliko nadpisem „Benešov“ zasílají zásadně do Benešova u Prahy. (č. 878/25.)¹²⁷

Dovolená na právnícký sjezd v Bratislavě v říjnu 1930. Ministr spravedlnosti udělil soudcům, konceptním úředníkům i soudcovským čekatelům, kteří tohoto sjezdu se zúčastní, dovolenou pro dny 12. – 14. října 1930 s tím, že tato dovolená jim nebude včítána do jejich pravidelné dovolené na zotavenou. Aby bylo umožněno též advokátům zúčastnit se sjezdu, byl presidiu nejvyššího soudu a presidiím všech vrchních soudů sděleno, že není námitek, aby soudy na dny 13. – 14. října 1930 nenařizovaly roky a nejednaly ve věcech, ve kterých zástupce stran jest advokát, který se sjezdu zúčastní. (Č. 20.602/30).¹²⁸

¹²⁶ Věstník ministerstva spravedlnosti č. 2 ze dne 28. února 1921 (sdělení č. 17).

¹²⁷ Věstník ministerstva spravedlnosti č. 1-2 ze dne 15. února 1925 (sdělení č. 3).

¹²⁸ Věstník ministerstva spravedlnosti č. 6 ze dne 14. června 1930 (sdělení č. 42).

4.5 Územní působnost a její změny

Vznik Československa, stanovení jeho územních hranic a zásahy do převzaté správní i soudní soustavy si vynutily změny v územní organizaci jak soudnictví, tak správy. V Čechách, rozdělených na politické a samosprávné okresy, působily okresní soudy vždy v okresech samosprávných, které byly menší než politické (viz kapitola 3). Na Moravě a ve Slezsku se samosprávné okresy nevyvinuly, existovaly zde pouze tzv. silniční okresy. Území Slovenska a Podkarpatské Rusi bylo původně administrativně rozděleno do 21 uherských komitátů a stoličné soudy sídlily v sídlech komitátů a municipií. Po vzniku Československa činilo určování obvodů správních i soudních orgánů obtíže především v bývalé uherské části Československa. Obvody okresních soudů, jejichž sídla zůstala na území Maďarska, byly začleněny do obvodů soudů, jež zůstaly na území Československa. Sídla okresních soudů měla být nadále i sídly okresních a berních úřadů.

Ještě na základě zmocnění zákona č. 307/1917 ř. z. byl v prosinci 1918 vládním nařízením č. 85/1918 Sb. z. a n. zřízen úřad spojené správy v obvodě Ostravskoslezském. Důvodem bylo, aby se dostalo účinné *podpory hospodářskému životu v obvodě Ostravském a přilehlých krajích a odvráceny byly škody hrozící z dosavadní nejednotnosti správy tohoto obvodu*. Místní příslušnost a věcná působnost úřadů státních v tomto obvodě zůstala podle ustanovení § 6 nezměněna.

K prvním změnám v územní působnosti došlo **v českých zemích**, konkrétně v severních Čechách. Na základě zmocnění daného vládě ustanovením § 23 zákona č. 76/1919 Sb. z. a n. ke změně hranic obcí a okresů bylo vydáno vládní nařízení č. 93/1920 Sb. z. a n., kterým se mění hranice okresu Fridlandského a Libereckého. Místní obec Buschullersdorf a Einsiedel byly vyloučeny ze zastupitelského, soudního a politického okresu Fridlandského a přiděleny k zastupitelskému, soudnímu a politickému okresu Libereckému.

Výše uvedené zmocňovací ustanovení zákona č. 76/1919 Sb. z. a n. bylo zrušeno zákonem č. 285/1920 Sb. z. a n. Tímto zákonem byla vláda zmocněna, aby *slučovala neb rozlučovala obce všeho druhu a aby měnila hranice obcí, okresů politických, soudních a zastupitelských a k tomu cíli i hranice žup a zemí*. I toto zmocnění však trvalo jen do konce roku 1920. Proto byl přijat zákon č. 117/1921 Sb. z. a n., jímž bylo

toto zmocnění prodlouženo: *Vláda se zmocňuje, aby v přechodné době až do konce roku 1922 slučovala a rozlučovala obce, jakož i měnila hranice obcí, okresů politických, soudních a zastupitelských, a k tomu cíli i hranice žup a zemí v těch případech, o kterých do 31. prosince 1920 již u politických úřadů správních řízení bylo zahájeno.* Zákonem č. 406/1922 Sb. z. a n., bylo zmocnění dále prodlouženo pro území Čech, Moravy a Slezska do konce roku 1923 a pro území Slovenska a v Podkarpatské Rusi až do konce roku 1924 za podmínky, že k tomu byl do konce roku 1923 dán podnět. Ke konci roku 1924 však ještě zbývalo vyřídit na 80 žádostí. *„Příčiny toho jsou ponejvíce rázu administrativně-technického. Stav katastru na Slovensku a Podkarpatské Rusi činil namnoze nemožným, aby včas mohly býti opatřeny potřebné pomůcky, nanejví kopie map katastrálních.“*¹²⁹ Zákon č. 257/1923 Sb. z. a n. prodloužil zmocnění vlády ke změnám v územní působnosti v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do konce roku 1924 a zákon č. 298/1924 Sb. z. a n. prodloužil toto zmocnění pro Slovensko a Podkarpatskou Rus do konce roku 1926 za předpokladu, že byla splněna výše uvedená podmínka, tedy včas podaný podnět.

Na základě zmocnění obsaženého v ustanovení § 1 zákona č. 285/1920 Sb. z. a n. byla vydána tři vládní nařízení, jimiž došlo ke změnám územní působnosti v soudních a politických okresech. Podle nařízení vlády č. 484/1920 Sb. z. a n. byla na Hlučínsku místní obec Holba vyloučena ze soudního okresu šumperského a přidělena k soudnímu okresu Staroměstskému. Zároveň byla tato obec sloučena s Hanušovicemi pod názvem Hanušovice-Holba. Vládním nařízením č. 497/1920 Sb. z. a n. byla místní obec Nedachlebice vyloučena ze soudního a politického okresu Uhersko-Brodského a přidělena k soudnímu a politickému okresu Uhersko-Hradišťskému. A konečně nařízením vlády č. 533/1920 Sb. z. a n. byla vyloučena místní obec Zlámanec ze soudního a politického okresu Uhersko-Brodského a přidělena k soudnímu a politickému okresu Uhersko-Hradišťskému. Všechna nařízení bylo uloženo provést ministru spravedlnosti a vnitra.

---

¹²⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění ustanovení § 1. bodu 4. zákona ze dne 18. března 1921, č. 117 Sb. z. a n. ve znění zákona ze dne 21. prosince 1922, č. 406 Sb. z. a n., o zmocnění vlády k dalšímu slučování a rozlučování obcí, ke změně hranic obcí, okresů, žup a zemí; jakož i k potřebným opatřením s tím souvisejícím (sněmovní tisk č. 4978 dostupný na adrese http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4978_00.htm).

Po prodloužení zmocnění ke změnám v území působnosti správních i soudních jednotek zákonem č. 117/1921 Sb. z. a n. byla vydána další tři nařízení vlády, kterými byly měněny správní a soudní okresy. Nařízením č. 55/1922 Sb. z. a n., byla změněna hranice soudního okresu velko-bytešského a ivančického a politických okresů velko-meziříčského a brněnského a tím i hranice žup X. (jihlavské) a XI. (brněnské). Podle ustanovení § 1 byla místní obec Javůrek vyloučena ze soudního okresu velko-bytešského a politického okresu velko-meziříčského a přidělena k soudnímu okresu ivančickému a politickému okresu brněnskému. Nařízením č. 6/1923 Sb. z. a n., byla změněna hranice soudních okresů valašsko-klobouckého a bojkovického. Místní obce Hrádek, Nevšová, Slavičín-Mladotice a Divnice byly vyloučeny ze soudního okresu valašsko-klobouckého (politický okres Uherský Brod) a přiděleny k soudnímu okresu bojkovickému v témže politickém okresu. Nařízením č. 235/1923 Sb. z. a n. došlo ke změně hranice soudních okresů Horní Litvínov a Hora Sv. Kateřiny takto: *Místní obec Mníšek, v soudním okresu Horní Litvínov a v politickém okresu Most, vylučuje se z obvodu okresního soudu Horní Litvínov a přiděluje se k obvodu soudního okresu Hora Sv. Kateřiny v témže politickém okresu.*

Po dalším prodloužení zmocnění ustanovením čl. I. § 1 bodu 1. zákona č. 406/1922 Sb. z. a n. bylo vydáno dalších pět nařízení, která se týkala drobných změn v územní působnosti politických i samosprávných okresů a zákonem č. 126/1920 Sb. z. a n. založených žup v Čechách a na Moravě.

Nařízením č. 312/1924 Sb. z. a n., byla změněna hranice zastupitelského a soudního okresu ústeckého nad Orlicí a politického okresu lanškrounského, zastupitelského a soudního okresu kosteleckého nad Orlicí a politického okresu rychnovského nad Kněžnou (přeřazení obce Sopotnice) a dále hranice zastupitelského, soudního a politického okresu jílovského a zastupitelského, soudního a politického okresu říčanského (přeřazení obce Dobřejovice).

Nařízením č. 315/1924 Sb. z. a n. byla osada Nedvězíčko vyloučena v mezích svého katastru z obvodu obce Ubušínku, ze soudního okresu bystřického a politického okresu novoměstského na Moravě, jakož i z obvodu župy XI. (brněnské) a země Moravy a připojena k obvodu obce Nedvězí, k zastupitelskému, soudnímu a politickému okresu poličskému, župě II. (pardubické) a zemi České.

Následovalo nařízení č. 316/1924 Sb. z. a n., kterým se mění hranice zastupitelského a soudního okresu hořického a politického okresu novo-packého a zastupitelského, soudního a politického okresu králové-dvorského nad Labem. Dotčené obce Horní Dehtov, Lanžov, Bílé Poličany, Sedlec, Trotina, Třebihošť, Velký Vřešťov, Zábřezí a Zdobín byly vyloučeny ze zastupitelského a soudního okresu hořického a politického okresu novo-packého a připojeny k zastupitelskému, soudnímu a politickému okresu králové-dvorskému nad Labem.

Nařízením č. 317/1924 Sb. z. a n. byla obec Dolní Věžnice vyloučena ze zastupitelského a soudního okresu štockého a připojena k zastupitelskému a soudnímu okresu polenskému. Tato obec byla zároveň sloučena s obcí Horní Věžnice v jednu místní obec pod názvem „Věžnice“.

Nařízením vlády č. 318/1924 Sb. z. a n. se změnila hranice zastupitelského a soudního okresu hostinského a politického okresu vrchlabského se zastupitelským, soudním a politickým okresem králové-dvorským nad Labem a hranice zastupitelského, soudního a politického okresu dubského, se zastupitelským a soudním okresem bělským pod Bezdězem a politickým okresem mnichovo-hradištským a hranice župy V. (česko-lipské) a župy IV. (mlado-boleslavské). Šlo o obec Zvičina, která byla vyloučena ze zastupitelského a soudního okresu hostinského a politického okresu vrchlabského a připojena k zastupitelskému, soudnímu a politickému okresu králové-dvorskému nad Labem, a o obec Bezděz, která byla vyloučena ze zastupitelského, soudního a politického okresu dubského a z obvodu župy V. (česko-lipské) a připojena k zastupitelskému a soudnímu okresu bělskému pod Bezdězem, politickému okresu mnichovo-hradištskému a k obvodu župy IV. (mlado-boleslavské).

Docházelo také ke změnám, které se týkaly pouze správních obvodů. Např. vládním nařízením č. 311/1924 Sb. z. a n., vydaným na základě zmocnění zákona č. 44/1869 ř. z., byla zřízena okresní hejtmanství se sídly v Jílovém a v Říčanech a zároveň byl rozšířen obvod okresního hejtmanství na Smíchově. Územní působnost správních obvodů byla určena vymezením soudních obvodů se sídly v týchž městech, s tím, že dotčené území bylo vyňato z působnosti dřívějších politických okresů.

Zákonem č. 131/1925 Sb. z. a n. byla vláda dále zmocněna, aby prováděla, v době do 31. prosince 1927 v **pohraničních územích změny obvodů politických a slúžnovských okresů, soudních, zastupitelských a silničních okresů** (...), a to pokud to bude třeba v důsledku úpravy státních hranic podle mírových smluv.

Na základě tohoto zmocnění byly vládní vyhláškou č. 242/1925 Sb. z. a n. upraveny obvody silničních, soudních a politických okresů a jiných státních úřadů na Valticku. Vládní vyhláškou č. 243/1925 Sb. z. a n. došlo k obdobné změně na Vitorazsku. Obce na Valticku byly rozděleny mezi obvody okresních soudů v Břeclavi a Mikulově, obce na Vitorazsku byly začleněny do obvodů okresních soudů v Třeboni a Nových Hradech. Důležitým aspektem přebírání agendy od rakouských soudů byla také spisová rozluka.

Na Slovensku byla vláda zmocněna zákonem č. 188/1919 Sb. z. a n. stanovit počet, sídla a obvody soudních tabulí (tj. sborových soudů druhé instance) a hlavních zastupitelstev i soudů. Ministr s plnou mocí pro správu Slovenska přičlenil na základě tohoto zákona *k soudnímu okresu lučeneckému části okresu balaš-d'armotského, sečanského a šalgotarjanského, jež leží uvnitř hranice československé republiky; soudní okres lučenecký k sedrii báňsko-byřické a k tabuli bratislavské; část soudního okresu mikulského (Vámosmikola), jež leží uvnitř hranice československé republiky, k soudním okresu parkáňskému; ostatní území sedrie v Šiahách, (...) tedy soudní okresy v Báňské Šťavnici a v Krupině a část soudního okresu v Šiahách k tabuli bratislavské.* (č. 29970/19.)¹³⁰

Dle prováděcího nařízení č. 557/1919 Sb. z. a n. byla za podmínky, že se nacházela v *hranicích Československé republiky*, část Rabského okresu na levém břehu Dunaje připojena ke Komárenskému okresu a část okresu v Novém Městě p. Š. k okresu Sečovskému. Okres Stropkov byl připojen k obvodu Prešovské sedrie. Okresy Humenné, Vranov, Mihalovce a Sečovce a část okresu Král. Chlumce (Királyhelmecez) v hranicích Československé republiky byly připojeny k obvodu Košické sedrie.

Podle zákona o prozatímní úpravě správy politické na Slovensku č. 210/1920 Sb. z. a n. byla vláda zmocněna, aby sloučila *dvě nebo několik žup, neb i částky jejich,*

---

¹³⁰ Věstník ministerstva spravedlnosti č. 13 ze dne 18. prosince 1919, sdělení č. 2.

k výkonu vnitřní správy (politické) v jediný obvod správní s jediným úřadem župním a při tom, je-li potřeba, ponechala v dosavadních sídlech žup exposituru; upravovala obvody okresů slúžnovských a jejich sídla; města s regulovaným magistrátem prohlásila za velké obce a města s právem municipálním prohlásila za města s regulovaným magistrátem, anebo za velké obce.

Na základě tohoto zmocnění bylo vydáno nařízení vlády č. 436/1921 Sb. z. a n., kterým bylo sídlo slúžnovského úřadu okresu Žitnoostrovského (župa Komárenská) přeloženo ze Zemanské Oče do města Komárna. Okres Žitnoostrovský se od té doby nazýval okresem Komárenským.

Nařízením vlády č. 476/1920 Sb. z. a n. bylo zmocnění dané zákonem č. 210/1920 Sb. z. a n. rozšířeno i na území Podkarpatské Rusi. K provedení tohoto nařízení byla vydána dvě vládní nařízení č. 175/1921 Sb. z. a n. a č. 448/1921 Sb. z. a n., která se týkala změn hranic slúžnovských okresů sevljušského a hustského. Obce Veljatiny (Velete) a Kriva (Tisza Kirva) byly tak vyloučeny ze slúžnovského okresu sevljušského a přiřčleněna ke slúžnovskému okresu hustskému.

Nařízením vlády č. 91/1922 Sb. z. a n. byl zrušen slúžnovský okres podzámocký se sídlem v Tvrdošíně a obce z jeho obvodu rozděleny mezi obvody slúžnovských okresů trstenského, dolnokubínského a námestovského.

Dalším nařízením vlády vydaným na základě zákona č. 210/1920 Sb. z. a n. bylo nařízení č. 275/1922 Sb. z. a n., ktorým sa prevádzajú niektoré úpravy politickej správy na Slovensku. Některá města, která dosud měla „právo municipální“ (např. Bratislava, Košice, Komárno), se stala městy s regulovaným magistrátem a některá tato města se stala velkými obcemi. Nově byly upraveny a zřízeny i slúžnovské okresy.

Nařízením vlády č. 280/1922 Sb. z. a n. byly župy abauj-turňanská, šarišská a zemplínská s připojenými částmi župy užhorodské spojeny v jediný správní obvod – župu Košickou se sídlem v Košicích. K další úpravě obvodů žup a slúžnovských okresů došlo vládním nařízením č. 281/1922 Sb. z. a n., a to ještě před zahájením zavádění župního zřízení na Slovensku.

Na základě zákona č. 270/1920 Sb. z. a n., kterým se upravují poměry v soudnictví na území bývalého státu uherského, bylo vydáno nařízení vlády č. 651/1920 Sb. z. a n., jímž byly provedeny změny v obvodech okresních soudů na Podkarpatské Rusi a zrušen soud v Kosinově. Obce náležející do soudního okresu v Kosinově byly rozděleny mezi obvod okresních soudů v Užhorodě, Berehově a Mukačevě. Ostatními změnami reagovala československá vláda na definitivní určení hranic s Maďarskem podle Trianonské smlouvy: soudnímu okresu v Užhorodě, Velkém Sevljuši a Tačevě byly přiděleny části bývalých uherských soudních okresů, které byly nově součástí Československa. Obvod soudní stolice v Berehově byl rozdělen na obvody tří sborových soudů se sídlem v Berehově, Užhorodě a Hustu. Obvody sborových soudů v Užhorodě a Hustu byly zároveň přiřčeny k obvodu soudní tabule v Košicích.

Nařízením vlády č. 197/1922 Sb. z. a n. byla zrušena sedrie v Komárně, nově byla upravena územní působnost sedrií v Nitře a Báňské Bystřici a zřízena nová sedrie v Nových Zámčích.

Nařízením vlády č. 214/1923 Sb. z. a n. byly z obvodu okresního soudu ve Velkej Revúci (sedrie v Rimavské Sobotě, soudní tabule Košice) vyloučeny obce Telgárt, Šumiac, Pohorelá, Heľpa, Závadka a Polonka. Tyto byly začleněny do územního obvodu okresního soudu v Brezně (sedrie v Báňské Bystrici, soudní tabule Bratislava).

Nařízením vlády č. 378/1922 Sb. z. a n., které provádělo ustanovení župního zákona a vládního nařízení č. 310/1922 Sb. z. a n., byly nově rozděleny slovenské okresy – 13 okresů bylo zrušeno a správu nadále vykonávalo 79 okresních úřadů a města Bratislava a Košice. Díky tomu byly následně unifikovány i soudní okresy.

Další změnu pak přineslo nařízení č. 208/1925 Sb. z. a n., kterým bylo sídlo okresního úřadu přeloženo z Vyšného Svidníka do Stropkova a tím změněn i územní obvod košické župy.

Na Slovensku přetrvávaly velké rozdíly mezi obvody soudních a správních orgánů. Snaha o jejich unifikaci vyústila ve vydání vládního nařízení

č. 55/1926 Sb. z. a n., jímž byly určeny sídla a obvody soudů a státních zastupitelstev na Slovensku a změněn obvod okresního soudu, soudní stolice a státního zastupitelstva v Užhorodě. Byl zrušen okresní soud v Štubnianských Teplicích a jeho obvod přiřčen do obvodu okresního soudu v Turčianském Sv. Martine. Dále byly v rámci obvodu bratislavské soudní tabule zřízeny okresní soudy v Modrém Kameni, Piešťanech a Železovcích, které byly přiděleny do různých sedrií (Bánská Bystrice, Trenčín a Komárno). A v obvodě soudní tabule v Košicích byl zřízen okresní soud v Medzilaborcích (začleněn do košické sedrie).

Zákon č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci veřejné správy (organizační zákon, viz oddíl 4.3), v ustanovení § 1 odst. 3 stanovil, že obvody a sídla okresních úřadů budou určena nařízením vlády; podle ustanovení § 2 odst. 1 mohly být obvody a sídla zemských úřadů měněny jen zákonem. Ovšem slučování a rozdělování okresních úřadů, změny jejich obvodů a sídel bylo podle ustanovení § 2 odst. 2 svěřeno do kompetence vlády. Hlavní zásadou zůstávalo, že *každá obec může náležeti vždy jen do obvodu jednoho okresního úřadu a že hranice okresních úřadů nesmějí býti obvodem zemského úřadu přerušeny*.

Na základě zmocnění § 1 odst. 3 organizačního zákona bylo vydáno nařízení vlády č. 93/1928 Sb. z. a n., jímž byly určeny obvody a sídla okresních úřadů na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Podle ustanovení § 1 se *sídla a obvody okresních úřadů na Slovensku a v Podkarpatské Rusi shodují se sídly a obvody dosavadních okresních (služnovských) úřadů, pokud v tomto nařízení není ustanoveno jinak*. Obdobné nařízení bylo vydáno i pod č. 93/1928 Sb. z. a n. Nařízením vlády č. 174/1928 Sb. z. a n. byly určeny obvody a sídla okresních úřadů v zemi České a Moravskoslezské.

Vládním nařízením č. 39/1929 Sb. z. a n., vydaným na základě zákona č. 59/1868 ř. z., byla změněna hranice soudního okresu holešovského a soudního okresu zlínského tak, že obec Hostišovná se vylučuje z obvodu okresního soudu v Holešově a připojuje se k obvodu okresního soudu ve Zlíně. Na základě téhož zákona bylo vydáno i nařízení č. 53/1930 Sb. z. a n., jímž byla změněna hranice soudního okresu Brno-město a Brno-

okolí, a nařízení č. 69/1932 Sb. z. a n., jímž byly změněny obvody okresních soudů ve Zbiroze, Rokycanech, Maršově IV. a Žacléři: obec Dobřív byla vyloučena z obvodu okresního soudu ve Zbiroze a připojena k obvodu okresního soudu v Rokycanech; obec Rýchory byla vyloučena z obvodu okresního soudu v Maršově IV. a připojena k obvodu okresního soudu v Žacléři. Dále byly nařízením vlády č. 10/1934 Sb. z. a n. změněny obvody okresních soudů Blovice a Plzeň, když byla obec Losiná převedena z obvodu prvně jmenovaného do obvodu posledně jmenovaného. Nařízením vlády č. 8/1935 Sb. z. a n. byly změněny obvody okresních soudů ve Zlíně a Napajedlích.

V zemi Slovenské byly změny obvodů některých okresních úřadů, berních správ, berních úřadů, katastrálních měřických úřadů a okresních soudů provedeny vládním nařízením č. 254/1934 Sb. z. a n. na základě zmocnění obsažených mj. v § 2 odst. 2 organizačního zákona a podle § 2 zákona č. 59/1868 ř. z., o organisaci okresních soudů. Ve většině případů se měnila příslušnost k okresnímu úřadu, berní správě, bernímu úřadu, katastrálnímu měřickému úřadu a okresnímu soudu. Pouze jedné obce se týkala změna správních obvodů, nikoliv však obvodu soudního, a tři obce změnily toliko příslušnost k soudnímu okresu.

Na základě zmocnění obsaženého v § 2 odst. 2 organizačního zákona byly nařízením vlády č. 104/1935 Sb. z. a n. změněny obvody některých okresních úřadů v zemích České a Moravskoslezské. S účinností od 1. října 1935 byly zřízeny okresní úřady se sídlem v Hořicích a ve Zlíně. Vládním nařízením č. 190/1935 Sb. z. a n. byly zřízeny další tři okresní úřady v zemi České: okresní úřad v Berouně, Bílině a Nymburce. Vládním nařízením č. 131/1937 Sb. z. a n. byl zřízen okresní úřad se sídlem ve Vlašimi. Obvody těchto okresních úřadů byly určeny obvody okresních soudů působících v sídlech zřizovaných okresních úřadů. Šlo tedy v zásadě o snahu sjednotit území obvodů správních okresů a soudů.

Na základě zákona č. 62/1873 ř. z. byly nařízením vlády č. 185/1936 Sb. z. a n. změněny hranice obvodu krajského soudu v Bánské Bystrici, z něhož byl vyloučen obvod okresního soudu v Turčianském Sv. Martine. Ten se stal součástí obvodu krajského soudu v Ružomberku.

Územní působnost soudů i správních úřadů byla měněna průběžně po celou dobu existence první československé republiky. Zpočátku bylo hlavním motivem těchto změn ustavení jednotné správy a soudnictví na území celého Československa, která však narážela na praktické problémy konsolidace státní moci. Další změny územní působnosti byly spojeny se zaváděním správní reformy, přičemž určujícím prvkem pro stanovení územní působnosti správních orgánů se stávala územní organizace soudní. Zároveň však docházelo i ke změnám v územní působnosti soudů. V jiných případech šlo o změnu příslušnosti ke správnímu i soudnímu obvodu, kterou se několikrát měnily i hranice jednotlivých zemí. Veškeré tyto změny byly vedeny snahou o racionalizaci územního uspořádání soudnictví a státní správy, což vyniká především u změn, které proběhly ve 30. letech. Ne vždy byla tato snaha úspěšná: příkladem může být město Poděbrady, kde sídlil okresní soud i okresní úřad. Druhoinstanční soud sídlil v Kutné Hoře, podle nerealizovaného župního zákona mělo být sídlo župy IV. umístěno v Mladé Boleslavi.

4.6 Správní soudnictví

Československé správní soudnictví fakticky navazovalo na dřívější rakouskou právní úpravu (viz kapitola 3). Recepční norma o správním soudnictví nehovořila, navíc rakouský nejvyšší správní soud sídlil ve Vídni, a proto byl ve velmi krátké době zřízen nejvyšší správní soud československý. Podle představ JUDr. Pantůčka¹³¹ a pravidel stanovených ústavní listinou z roku 1920 mělo být správní soudnictví vybudováno podle tradic pruských, resp. severoněmeckých.¹³²

Zákon č. 3/1918 Sb. z. a n. ze dne 2. listopadu 1918, o **nejvyšším správním soudě a o řešení kompetenčních konfliktů**, měnil původní rakouskou úpravu založenou zákonem č. 36/1876 ř. z. ze dne 22. 10. 1875, o zřízení správního soudu, ve znění zákona č. 53/1894 ř. z. a zákona č. 149/1905 ř. z., pouze dílčím způsobem. V podstatě šlo o recepci a zároveň novelizaci zmíněných rakouských předpisů, která se uskutečnila tzv. Pantůčkovými škrty. Zákon byl doplněn nařízením č. 7/1918 Sb. z. a n., o ustavení a jmenování personálu nejvyššího správního soudu.

Kompetence nejvyššího správního soudu byla oproti dosavadní právní úpravě stanovena mnohem obecněji. Jeho působnost byla rozšířena o působnost bývalého říšského soudu v oblasti rozhodování o stížnostech proti porušení ústavou zaručených politických práv. Nově byly do přezkumné pravomoci zařazeny také disciplinární spory. Na rozdíl od dřívější úpravy chybělo vyloučení přezkumu ve věcech, v nichž správní

---

¹³¹ JUDr. Ferdinand Pantůček (1863–1925) – jeden z „mužů Října“ a člen Maffie, český politik, poslanec Říšské rady a poté senátní prezident vídeňského soudu, první prezident nejvyššího správního soudu.

¹³² V **Prusku** bylo správní soudnictví zavedeno v letech 1872–76 v pěti východních provinciích. Při zřizování správních soudů se nejdůležitější otázkou stalo, zda mají být správní soudy sloučeny s okresními výbory nebo být samostatné. Organizace správních úřadů a soudů podle výše uvedených zákonů byla hierarchická a velmi složitá. Je třeba rozlišovat instance správních soudních úřadů rozhodující ve správním řízení sporném, vedle nichž existovala celá řada rozhodovacích úřadů (*Beschlussbehörde*) obecné zemské správy, které rozhodovaly v rozhodovacím řízení (*Beschlussverfahren*). Správní úřady soudní (*Verwaltungsgerichtsbehörden*) sestávaly z okresního výboru (*Kreisausschuß*) jako okresního správního soudu; na jeho úrovni v městských okresech v určených záležitostech rozhodoval městský výbor (*Stadtausschuß*). Dalšími správními úřady soudními byly krajský správní soud (*Bezirksverwaltungsgericht*) a vrchní správní soud (*Oberverwaltungsgericht*). Tento byl zřízen zákonem o správních soudech a správním řízení soudním z roku 1875 (*Gesetz, betr. die Verfassung der Verwaltungsgerichte und das Verwaltungsstreitverfahren, tzv. VGG*). V roce 1883 byly jako jednotná druhá instance zřízeny krajské výbory (*Bezirkssausschuß*). Ovšem v celém Prusku bylo správní soudnictví zavedeno až roku 1890. Podrobněji viz STUMP, Ulrich. *Preußische Verwaltungsgerichtsbarkeit (1875–1914) Verfassung, Verfahren, Zuständigkeit*.

orgány měly při svém rozhodování diskreční pravomoc¹³³ (volné uvážení), nebo ve věcech policejních. Věcná působnost nejvyššího správního soudu byla rozčleněna do tří okruhů: „*jednak chránil veřejná subjektivní práva, rozhodoval o porušení politických práv zaručených ústavou a o nárocích proti státu a zemím.*“¹³⁴ Kromě toho byl příslušný pro řešení kompetenčních sporů¹³⁵ a jeho mandátový senát rozhodoval o případné ztrátě mandátu členů Národního shromáždění.

Nejvyšší správní soud sídlil za první republiky spolu s ministerstvem spravedlnosti v Praze v budově bývalé kadetky na Mariánských hradbách 2 (dnešní sídlo Ministerstva obrany ČR). Prvním prezidentem nejvyššího správního soudu se stal Ferdinand Pantůček, který později pohružkou rezignace prosadil do této funkce Emila Hácha. K tomuto postupu se uchýlil, protože vláda zamýšlela obsadit úřad prezidenta nejvyššího správního soudu politickou osobností. Emil Hácha se stal prezidentem soudu po Pantůčkově smrti v roce 1925 a zůstal jím až do zvolení státním prezidentem v listopadu 1938.

Podle ustanovení § 1 zákona č. 3/1918 Sb. z. a n. *se pro veškerou oblastí státu československého zřizuje nejvyšší správní sodu se sídlem v Praze. Soud tento skládá se z prvního presidenta (II. tř. hodn.), z druhého presidenta (III. tř. hodn.), ze 4 senátních presidentů (IV. tř. hodn.) a 20 radů nejvyššího správního soudu, z nichž jest 7 ve tř. IV, ostatní ve tř. V. a z potřebného počtu tajemníků, sil kancelářských, pomocných a sluhovských.*¹³⁶ K 31. prosinci 1935 se uvádí první a druhý prezident, 9 senátních presidentů (z toho jedno místo neobsazeno), 48 radů (z toho jedno místo neobsazeno), 5 vrchních sekretářů a 8 sekretářů (z toho jedno místo neobsazeno).¹³⁷ Postavení sekretářů se blížilo postavení dnešních asistentů soudců ústavního soudu.

Polovina členů soudcovského sboru musela být způsobilá k výkonu funkce soudce. Jednotlivé senáty tvořili předseda a čtyři radové, ve zvláštních případech (např. podle § 20 zákona č. 103/1926 Sb. z. a n.) pouze dva radové. „*Pro sjednocení*

---

¹³³ Předmětem přezkumu se nestal obsah takového rozhodnutí, nýbrž zůstala jím pouze jeho zákonost.

¹³⁴ SCHELLE, Karel. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918–1938)*. s. 417.

¹³⁵ Šlo o kompetenční konflikty mezi zemskými a státními orgány a autonomními orgány. Případné kompetenční spory mezi soudy a správními úřady do kompetence nejvyššího správního soudu nepatřily.

¹³⁶ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. Díl I – 1914 – 1945*. s. 49.

¹³⁷ *Status soudců a státních zástupců v Československé republice 1936 podle stavu z 31. prosince 1936*, nákladem Svazu československých soudců v Praze, str. 183.

judikatury byly zřízeny dvanáctičlenné senáty „odborné“, čili odborná pléna, potom ještě početnější pléna celého oddělení: tj. plénum administrativní a plénum finanční a konečně plné shromáždění všech členů soudu (plenissimum).¹³⁸ Toto plenissimum také přijímalo jednací řád soudu, který následně schvalovala vláda, volilo dva členy a náhradníky ústavního soudu, vznášelo návrhy na zkoumání ústavnosti zákonů republiky a sněmu Podkarpatské Rusi a plnilo také funkci konzultativní.¹³⁹

Po přijetí ústavní listiny z roku 1920 se pro správní soudnictví stalo určujícím ustanovení § 86 ústavní listiny: *V nižších státních úřadech správních budiž podle možnosti zastoupen živel občanský a budiž postaráno při správních úřadech o nejvydatnější ochranu práv a zájmů občanstva (správní soudnictví);* a ustanovení § 88 odst. 1 ústavní listiny: *Soudní ochranu proti správním úřadům poskytuje v nejvyšší stolici soud složený z neodvislých soudců a zřízený pro území celé republiky.* Ústava předpokládala vytvoření celé soustavy správních soudů (podle pruského vzoru). Ustanovení § 88 však bylo spíše směrnicí k zavedení kombinace dvou různých modelů správního soudnictví, která vyžadovala podrobnou zákonnou konkretizaci. Tato ustanovení byla systematicky zařazena do hlavy III., tedy pod rubriku *Moc vládní a výkonná*. Tím mělo být poukázáno na inspiraci pruským modelem správního soudnictví a zdůrazněn princip kontroly výkonu veřejné správy uvnitř této správy. Zároveň bylo založeno oddělené postavení nejvyššího správního soudu v rámci československé soudní soustavy.

Ustanovení § 105 (začleněné již do hlavy IV. týkající se moci soudcovské) založilo pravomoc řádných soudů v oblasti přezkoumávání aktů veřejné správy: *Ve všech případech, ve kterých úřad správní podle zákonů o tom vydaných rozhoduje o nárocích soukromoprávních, volno jest straně tímto rozhodnutím dotčené po vyčerpání opravných prostředků dovolávati se nápravy pořadem práva.*¹⁴⁰

„Vývoj správního soudnictví byl v první Československé republice závislý na vývoji organizace veřejné správy.“¹⁴¹ Ústava předpokládala, že „v nižších instancích budou ve věcech práv a povinností v oborech veřejné správy rozhodovat zvláštní

¹³⁸ SHELLE, Karel et al. *Dějiny české veřejné správy*. s. 282.

¹³⁹ SHELLE, Karel. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918–1938)*. s. 418.

¹⁴⁰ Následně byl přijat zákon č. 217/1925 Sb. z. a n., jímž se provádí § 105 ústavní listiny.

¹⁴¹ SHELLE, Karel. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918–1938)*. s. 417.

správní senáty zřízené v okresech a župách“.¹⁴² Podle župního zákona mělo vzniknout decentralizované správní soudnictví, v němž by rozhodovací pravomoc byla svěřena státním úředníkům a zástupcům občanů.

V návaznosti na župní zákon byl přijat **zákon č. 158/1920 Sb. z. a n., o správním soudnictví u úřadův okresních a župních**, který předpokládal zřízení tzv. justičních okresních a župních senátů. „*Tím jest řečeno, že správní soudnictví (...) jest sice nalézáním práva, jest zápasem o právo a rozhodováním o tom, co jest právem, ale že zůstává stále ještě funkcí správy jako takové. Úkolem jejím jest nejen udržování právního řádu, nýbrž i hájení veřejných zájmův, jako u správy veřejné vůbec. Proto také jurisdikční senáty nejsou nezávislými soudy, nemohou tedy zkoumati na př. platnost nařízení, nemohou přijíti do kompetenčních konfliktů se správními úřady a p.*“¹⁴³

Na úrovni okresů měly vzniknout senáty složené z náčelníka a přísedících, na úrovni žup měl v senátu zasednout župan a přísedící. Zvláštní úpravu měla podle ustanovení §§ 19 – 23 města s vlastním statutem a města municipální, kde byl k výkonu správního soudnictví povolán starosta města spolu se dvěma přísedícími. Zákon velmi podrobně upravil zřizování senátů i volbu přísedících a jejich náhradníků. Podle ustanovení § 7 měl okresní výbor vždy v listopadu volit přísedící a náhradníky do okresních senátů. Obdobná povinnost připadla dle ustanovení § 27 župním zastupitelstvům. Tato pravomoc byla župním zastupitelstvům a okresním výborům svěřena na základě ustanovení župního zákona, který v oblasti spolupůsobení správních úřadů ve správním soudnictví odkazoval na zvláštní zákon. K dílčí změně došlo v souvislosti s přijetím organizačního zákona (viz Příloha 4.5).

Do rozhodovací pravomoci senátů patřily tzv. právní věci náležející do působnosti okresních a župních úřadů (§ 34 odst. 1 a 2). Podle ustanovení § 35 *se právní věci rozumí v tomto zákoně každá záležitost, v níž vystupuje před úřadem aspoň jedna strana. Stranou ve smyslu tohoto zákona rozumí se každá fyzická nebo právnická osoba, která podle platných předpisů jest oprávněna takovým způsobem hájiti u okresních nebo*

---

¹⁴² MAZANEC, Michal. *Historie*. <http://www.nssoud.cz/Historie/art/4?menu=174>.

¹⁴³ Zpráva ústavního výboru k osnově zákona o Správním soudnictví na úřadech okresních a župních, usnesené ústavním výborem po rozumu § 14. a 17., Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, tisk č. 2414, dostupná na adrese http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2414_00.htm.

župních úřadů svého práva nebo právního zájmu, že úřady ty jsou povinny o tom jednati a vydati vyřízení (§ 36).

Zákon č. 158/1920 Sb. z. a n. byl spíše doplňkem župního zákona a podle ustanovení § 44 odst. 1 měl nabýt účinnosti společně s ním. Okresní a župní senáty měly být zřízeny nejdříve po vydání zákona o zvláštním řízení správním, který nebyl nikdy přijat. A tak tento systém správního soudnictví ztroskotal stejně jako realizace župního zřízení.

Jediným skutečným orgánem správního soudnictví tak zůstal nejvyšší správní soud, který zároveň plnil **funkci volebního soudu**. Na základě ustanovení zákona č. 125/1920 Sb. z. a n. byl k nejvyššímu správnímu soudu přičleněn volební soud. Jeho prezidentem byl prezident nejvyššího správního soudu a předsedy jednotlivých senátů volebního soudu byli senátní prezidenti nejvyššího správního soudu. Jako ostatní soudce přiděloval prezident nejvyššího správního soudu volebnímu soudu rady nejvyššího správního soudu.

K provedení ustanovení § 3 zákona č. 3/1918 Sb. z. a n. bylo vydáno nařízení vlády č. 635/1920 Sb. z. a n., o organizaci **zvláštního senátu zřízeného pro řešení kompetenčních konfliktů**. Tento zvláštní senát měl řešit kompetenční konflikty mezi řádnými soudy a správními úřady, mezi nejvyšším správním soudem a řádnými soudy. Úkolem prezidenta nejvyššího správního soudu bylo stanovit tři členy tohoto senátu.

Podle zákona č. 141/1933 Sb. z. a n. jmenoval prezident republiky prezidenta nejvyššího správního soudu nebo některého ze senátních prezidentů předsedou **kartelového soudu**. Senátní prezidenti a radové nejvyššího správního soudu byli jmenováni členy a náhradníky tohoto soudu.

Nejvyšší správní soud působil v podobě založené v roce 1918 až do roku 1937. Přípravy novelizace zákona o nejvyšším správním soudě probíhaly od roku 1924. Tyto snahy však byly přerušeny, jak uvádí důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o nejvyšším správním soudě z roku 1937 (sněmovní tisk č. 749): *„Osnova z r. 1929 přiklonila se k názoru, že není prozatím potřeba změny struktury nejvyššího správního soudu a omezila se na návrh nezbytných opatření, jimiž by se zabezpečilo zjednodušení a zrychlení výkonu právní ochrany, tímto soudem poskytované. Za meziministerského projednávání této osnovy byl rozmnožen počet sil grémia nejvyššího správního soudu*

a zároveň poklesl počet stížností, podávaných k tomuto soudu, takže se dalo čekat, že nedodělky u nejvyššího správního soudu budou v krátké době vyřízeny, aniž by byla potřeba zamýšleného zákonodárného opatření. Z toho důvodu byly práce na osnově z r. 1928 přerušeny.¹⁴⁴

Očekávaný výsledek se nedostavil, počet stížností od roku 1932 opět stoupal. „Poněvadž soud ten vyřídil v posledních letech průměrně asi 5.500 stížností za rok, znamená nynější stav jeho nedodělků asi tříleté zpoždění ve vyřizování agendy. Tím se stává praktická cena soudní kontroly správy ilusorní (...)“¹⁴⁵ Nutno podotknout, že vyřízení jednotlivých případů trvalo několik let. Mezi návrhy opatření k řešení přetížení nejvyššího správního soudu se objevilo i zvýšení počtu soudců. Nejvyšší správní soud i jeho prezident dr. Hácha se tomu však bránili a namítali, že při vyšším počtu soudců by nebylo možné udržet stálost judikatury nejvyššího správního soudu.

Zákon č. 3/1918 Sb. z. a n. byl novelizován až zákonem č. 164/1937 Sb. z. a n., o nejvyšším správním soudu. Přílohou tohoto zákona bylo úplné znění zákona č. 36/1876 ř. z., jímž byl kdysi zřízen rakouský nejvyšší správní soud. Důvodem této novelizace byla snaha o zrychlení řízení, neboť stav nedodělků v roce 1935 dosáhl počtu 17.431.¹⁴⁶ Proto byly podle původního vládního návrhu z projednávání před nejvyšším správním soudem vyloučeny věci tzv. bagatelní a svévolné stížnosti. Byla rozšířena možnost odmítnout návrh bez projednání a možnost nařídit neveřejné zasedání. Zároveň bylo předepsáno povinné advokátní zastoupení a zvýšeny soudní poplatky. Novela také zavedla požadavek, aby celé dvě pětiny členů soudu byly způsobilé k výkonu funkce soudce. Zprávy a návrhy pro jednání senátů měli napříště opatřovat právnícky vzdělaní pomocní referenti s poradním hlasem. Referenty jmenovala vláda na dobu tří let a po uplynutí této doby se měli stát rady nejvyššího správního soudu. První a druhý prezident soudu se nesměli stát členy parlamentu. I nadále rozhodoval nejvyšší správní soud v pětičlenných senátech, přibyly však senáty tříčlenné a devítičlenné. Usnesení devítičlenných senátů o závazných právních zásadách byla závazná nejen pro nejvyšší správní soud, ale i pro správní orgány.

¹⁴⁴ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, tisk č. 749, dostupný na adrese http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0749_01.htm.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ HENDRYCH, Dušan. *Správní právo : obecná část*. s. 548; dále též Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, tisk č. 749, http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0749_01.html nebo RÁDL, Zdeněk (ed.). *Nejvyšší správní soud*. s. 85

Na základě zákona č. 164/1937 Sb. z. a n. bylo vydáno vládní nařízení č. 116/1938 Sb. z. a n., jímž se vydávají podrobnější předpisy o vnitřním uspořádání nejvyššího správního soudu a o některých služebních poměrech jeho členů a jiných jeho zaměstnanců.¹⁴⁷ Toto nařízení zavedlo některé novinky ve vnitřním uspořádání soudu a jeho správě a upravilo možnosti použití zákona o kárném řízení se soudcovskými úředníky a jejich nedobrovolném přeložení na jiné místo nebo na odpočinek. Vládní vyhláškou č. 191/1937 Sb. z. a n. byl vydán nový jednací řád nejvyššího správního soudu.

Zda zmíněné novelizace zákona o nejvyšším správním soudě přispěly ke snížení počtu nevyřízených věcí a zrychlení soudního řízení, lze jen těžko posoudit. Nejvyššímu správnímu soudu nebyl dopřán dostatek času, aby nová pravidla plně uvedl do praxe. Jisté je, že *„k podstatnému snížení neskončených věcí došlo teprve po odtržení části území po mnichovském diktátu a po spisové odluce s Říší po 15. březnu 1939.“*¹⁴⁸

Od roku 1918 až do roku 1948 vycházela také sbírka nálezů nejvyššího správního soudu, která je známá jako „sbírka Bohuslavova“¹⁴⁹. Sbírkou měla dvě části – administrativní a finanční, nazývané „Boh. A“ a „Boh. F“ a bylo v ní uveřejněno několik desítek rozhodnutí nejvyššího správního soudu. Nejvyšší správní soud a jeho rozhodovací činnost dosahovala v této době evropské právní úrovně.

Československé správní soudnictví bylo teoreticky a právně vybudováno na rakouských základech podle pruských vzorů. Ve skutečnosti však zůstal zachován rakouský systém jediného nejvyššího správního soudu. To se odrazilo i v připojení plného znění zákona č. 36/1876 ř. z. jako přílohy zákona č. 164/1937 Sb. z. a n. Decentralizované orgány správního soudnictví nebyly nikdy ustaveny, přestože jejich vznik předpokládal župní i organizační zákon. Ještě v roce 1920 byl přijat zákon o správním soudnictví u okresních a župních úřadů, který stvrdil záměr vybudovat

---

¹⁴⁷ Toto nařízení nahradilo rakouské nařízení č. 95/1876 ř. z., o vnitřním zařízení správního soudu a osobách při něm zřízených a nařízení č. 151/1882 ř. z., o disciplinárním řízení proti členům správního soudu.

¹⁴⁸ MAZANEC, Michal. *Správní soudnictví*. s. 33.

¹⁴⁹ JUDr. Josef V. Bohuslav, senátní prezident nejvyššího správního soudu, uspořádal sbírku rozhodnutí nejvyššího správního soudu.

správní soudnictví v nižších stupních jako součást správy. Stejně jako župní zákon však nebyl uveden do života a ani předpokládaný zákon o správním řízení nebyl vydán.

Zamýšlená reforma správního soudnictví, která se objevovala po celá 20. léta, byla realizována až ve druhé polovině 30. let, kdy došlo takřka k zahlcení nejvyššího správního soudu. I přes tento stav však rozhodovací praxe tohoto soudu, který zároveň plnil úlohu orgánu rozhodujícího kompetenční spory, volebního i kartelového soudu, zůstala na vysoké úrovni.

5. SROVNÁNÍ S VÝVOJEM NĚMECKÉHO SPRÁVNÍHO SOUDNICTVÍ V LETECH 1918–1945

5.1 Vývoj německého správního soudnictví po roce 1918

Podle ustanovení čl. 107 ústavy výmarské republiky věnovaného správnímu soudnictví musely být v říši a v zemích zřízeny podle zákona správní soudy k ochraně jednotlivce proti nařízením a opatřením správních úřadů.¹⁵⁰ Téměř ve všech zemích bylo správní soudnictví zavedeno již ve druhé polovině 19. století. V zásadě lze říci, že existovaly dvě základní koncepce, z nichž jednu představoval pruský model. Proti němu stálo např. správní soudnictví ve Württembersku. Pruský model převzalo např. Hesensko a další malé státy jako Anhaltsko nebo Sachsen-Meiningen. Naproti tomu rakouský jednoinstanční model se objevuje ve státech Braunschweig, Sachsen-Coburg-Gotha, Sachsen-Weimar, Sachsen-Altenburg, Schwarzburg-Rudolstadt, Lübeck nebo Brémy. Existoval však i třetí model, který představoval dvojinstanční systém ve státech Bavorsko, Bádensko, Lippe, Oldenburg, Hamburk, Mecklenburg-Schwerin, Mecklenburg-Strelitz a Durynsko. Naprosto odlišné systémy byly zavedeny ve Württembersku a v Sasku.¹⁵¹

V jednotlivých německých státech tedy existovaly nejen různé systémy správního soudnictví, ale i vztahy mezi aktivní správou a správním soudnictvím a záruky nezávislosti správních soudů vypadaly velmi odlišně. Především v malých státech působili jako soudci úředníci – a to i u vyšších soudů. Např. v Bavorsku a Sasku byla státní správa se soudnictvím propojena do té míry, že na základní a střední úrovni rozhodovali výlučně úředníci. V Prusku, Bádensku a Hesensku byly správní úřady a správní soudy jako jednolitě orgány složeny z úředníků a laiků. Pouze v Hamburku nebyla správa se správním soudnictvím vůbec propojena. Tento zběžný výčet napovídá, že takový stav musel v době výmarské republiky nutně vést ke značným problémům. Také příslušnost správních soudů byla odlišná od současné úpravy. Ve většině případů šlo o rušení nezákonných správních aktů na základě žaloby, tyto žaloby měly velmi

---

¹⁵⁰ *Im Reiche und in den Ländern müssen nach Maßgabe der Gesetze Verwaltungsgerichte zum Schutze der Einzelnen gegen Anordnungen und Verfügungen der Verwaltungsbehörden bestehen.*

¹⁵¹ Podrobněji viz KOHL, Wolfgang. *Das Reichsverwaltungsgericht: Ein Beitrag zur Entwicklung der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland.* s. 28 – 29.

často odkladný účinek. Z hlediska stanovení věcné příslušnosti se navíc uplatňovaly různé kombinace generálních klausulí a enumerativního principu.¹⁵²

Lze shrnout, že při vzniku republiky na území Německa existovaly na zemské úrovni velmi odlišné systémy správního soudnictví, které byly více či méně propojeny personálním substrátem se správou v těchto zemích. Pravidla organizace, příslušnosti i řízení byla odlišná.

Na celoněmecké úrovni vznikalo správní soudnictví již od roku 1871, kdy vzniklo Německé císařství. Postupně byly zřizovány nejrůznější orgány, které měly zároveň pravomoc rozhodovat na říšské úrovni spory v oblasti své působnosti. Šlo např. o spolkový úřad pro záležitosti vlasti (*Bundesamt für das Heimatwesen*), dále o říšská revírní komise (*Reichsrayonkommission*, 1871), posílený říšský drážní úřad (*verstärkte Reicheisenbahnamt*, 1873), patentový úřad a vrchní námořní úřad (*Patentamt a Oberseeamt*, 1877) nebo odvolací komise pro průmysl draselných solí (*Berufungskommission für die Kaliindustrie*, 1910).¹⁵³ V oblasti soudnictví ve věcech pojištění vznikl roku 1884 říšský pojišťovací úřad (*Reichsversicherungsamt*) a roku 1911 vrchní smírčí soud pro pojištění zaměstnanců (*Oberschiedsgericht für die Angestelltenversicherung*).¹⁵⁴ Na tomto místě je třeba poznamenat, že v Německu doposud existuje zvláštní správní soudnictví ve věcech práva sociálního zabezpečení.

Po vzniku výmarské republiky byl celý systém celoříšského správního soudnictví významně zjednodušen a ještě více centralizován. Zřízením říšského finančního dvora (*Reichsfinanzhof*) byla v roce 1918 založena zvláštní kategorie finančního soudnictví, která zůstala od všeobecného správního soudnictví oddělena. Roku 1920 byl ustaven říšský hospodářský soud (*Reichswirtschaftsgericht*), který tak jako jediný zůstal zachován z doby před rokem 1918. Jeho věcná příslušnost byla založena na přesném zákonném výčtu, který byl bohužel obsažen v mnoha předpisech. Šlo o záležitosti jak válečného, tak mírového hospodářství, největší oblastí však bylo tzv. obecné hospodářství (rozhodoval o odškodnění na základě úpravy železozpracujícího průmyslu a hospodaření se železem a jinými surovinami), poslední oblastí příslušnosti byly

---

¹⁵² Podrobněji tamtéž, s. 29–31.

¹⁵³ Podrobněji tamtéž, s. 45–52.

¹⁵⁴ Podrobněji tamtéž, s. 53–62.

náhrady škod způsobenými vnitřními nepokoji na movitém i nemovitém majetku, životě i zdraví.¹⁵⁵ V roce 1922 byl zřízen říšský zásobovací soud (*Reichsversorgungsgericht*). Jeho příslušnost byla ovšem dána jen tehdy, jestliže šlo o zabezpečení vojenských osob zraněných v rámci výkonu služby nebo neschopných vykonávat službu nebo zabezpečení pozůstalých.¹⁵⁶ Dalším ze soudů, které se na celoněmecké úrovni zabývaly správními záležitostmi, byl soud kartelový (*Kartellgericht*), který byl založen roku 1923. Rozhodoval především o návrzích říšského ministerstva výživy a zemědělství na prohlášení některého kartelu nebo kartelové smlouvy za neplatné nebo zákaz jejich provádění. Od roku 1924 existoval také říšský drážní soud (*Reichsbahngericht*).¹⁵⁷

Říšský soud (*Reichsgericht*) byl také příslušný pro některé záležitosti, které bylo nutné rozhodovat ve správním soudnictví. Ve většině podobných případů ale nešlo o správní soudnictví v pravém slova smyslu.¹⁵⁸ Takovým případem byla například příslušnost říšského soudu ve věcech odvolání proti rozhodnutí patentového úřadu o neplatnosti nebo zrušení patentu.

Jako orgán správního soudnictví působila také říšská rada (*Reichsrat*), která rozhodovala mj. o odvoláních proti odepření povolení ke stavbě (...) v oblastech říšských válečných přístavů, ale také poskytovala ochranu a pomoc v případě odepření spravedlnosti.¹⁵⁹ Přenesení některých kompetencí správních soudů na říšskou radu se však jeví jako popření základních principů správního soudnictví, neboť říšská rada byla složena ze zástupců jednotlivých spolkových států.

Jako správní soudy výmarské republiky lze nakonec označit pouze spolkový úřad pro záležitosti vlasti (*Bundesamt für das Heimatwesen*), který pracoval od doby vzniku Německého císařství, a říšský finanční dvůr (*Reichsfinanzhof*). V organizaci i řízení se po celou dobu existence výmarské republiky projevovaly velmi silné politické vlivy. Různorodost zvláštních úřadů, které byly příslušné rozhodovat ve správním soudnictví, nutně znamenala překážky ve výstavbě správního soudnictví v moderním slova smyslu. Jednotlivé země si tak jako za císařství zachovaly vlastní systémy správního soudnictví, které byly založeny na odlišných principech organizace, řízení i příslušnosti.

---

¹⁵⁵ Podrobněji tamtéž, s. 81–92.

¹⁵⁶ Podrobněji tamtéž, s. 66.

¹⁵⁷ Podrobněji tamtéž, s. 92–97.

¹⁵⁸ Podrobněji tamtéž, s. 97.

¹⁵⁹ Podrobněji tamtéž, s. 101.

To také znamenalo zásadní překážku pro nalezení jednotného modelu správního soudnictví pro celou říši. Další problém představovala skutečnost, že v poslední instanci vykládaly říšské zákony jak říšské, tak zemské úřady, což vedlo k mnohdy protichůdným rozhodnutím; navíc nebyl žádný říšský orgán, který by v takových záležitostech rozhodoval v poslední instanci. Proto se myšlenka jednotnosti práva již brzy po vzniku výmarské republiky proměnila ve volání po zřízení říšského správního soudu se všeobecnou příslušností.¹⁶⁰

---

¹⁶⁰ Blíže tamtéž, s. 102–104.

5.2 Říšský správní soud

Diskuse o zřízení říšského správního soudu probíhaly už od roku 1873, první návrh zákona byl však předložen až v roce 1922.¹⁶¹ V návaznosti na znění ustanovení čl. 107 ústavy výmarské republiky se rozhořely spory o samou podstatu výrazu „správní soudy“ (*Verwaltungsgerichte*). Obecně panovala shoda, že správní soudnictví by mělo být svěřeno zvláštním soudům. Naproti tomu např. v Hamburku a Brémách stále ještě existovala všeobecná příslušnost obecných soudů (správní soudnictví zde bylo zavedeno až v letech 1921 a 1924). Další okruh problémů se týkal nezávislosti soudců a jejich záruk. V oblasti věcné příslušnosti byla nově prosazována generální klauzule nebo alespoň obsáhlý výčet, který by se blížil pojetí generální klauzule. Celá záležitost byla o to složitější, že nestačilo jen vybudovat soustavu správního soudnictví, bylo také třeba zřídit říšský správní soud, o němž výslovně hovořila ustanovení čl. 31 a 166 ústavy výmarské republiky. Navíc i některé zákony anticipovaly jeho vznik, když stanovovaly jeho příslušnost. Mezi takové zákony patřil např. zákon jednotné úpravě platových podmínek úředníků (*Besoldungsperrgesetz*, 1920) nebo zákon o blahu mládeže (*Jugendwohlfahrtsgesetz*, 1922). Dalším skutečně závažným problémem se stalo i určení sídla budoucího říšského správního soudu: bylo třeba rozhodnout mezi Berlínem a Stuttgartem.

Konečný návrh v roce 1922, jenž počítal se zřízením říšského správního soudu ve Stuttgartu, byl vystaven silné kritice ze strany Pruska. Prusko nedodalo svoje stanovisko k návrhu zákona a vyjádřilo se až na zasedání říšské rady. Podle pruského názoru šel návrh nad rámec minimálních požadavků čl. 107 ústavy výmarské republiky. Prusko k takovému postoji vedlo zřejmě i to, že již při přípravě návrhu zákona bylo pruské správní soudnictví označováno jako zaostalé. Proti návrhu se však z politických důvodů postavilo i Bavorsko.

Další návrh zákona na zřízení říšského správního soudnictví, který vypracovalo říšské ministerstvo vnitra, byl předložen v roce 1926 a počítal s vytvořením správních senátů u říšského soudu.¹⁶² Tyto senáty měly převzít věcnou příslušnost říšského správního soudu, ale také kartelového soudu a spolkového úřadu pro záležitosti vlasti;

---

¹⁶¹ Blíže k tomuto návrhu a jeho osudu tamtéž, s. 161 a n.

¹⁶² Blíže k tomuto návrhu a jeho osudu tamtéž, s. 226 a n.

proti převzetí agendy říšského finančního dvora se postavilo Bavorsko. Jako celek tento návrh odmítly jednotlivé země. Především zástupci Bavorska a Pruska prohlásili, že návrh je pro ně nepřijatelný. Pro schválení návrhu zákona se v říšské radě vyslovilo jen Sasko a Hamburk.

Vlastní návrh představil také viceprezident pruského nejvyššího správního soudu. Tento návrh předpokládal založení sbírky rozhodnutí nejvyšších zemských i říšských správních soudů. Pokud by se pak některý soud chtěl odchýlit od dřívějšího rozhodování, musel by vznést dotaz ke státnímu soudnímu dvoru Německé říše.¹⁶³ V roce 1925 se vláda dostala pod tlak ze strany říšského sněmu, který trval na předložení návrhu zákona. Přes naléhání říšského sněmu se vládní projednávání zákonných předloh protahovalo a říšské radě byly předloženy až v březnu 1926. V říšské radě se proti návrhu postavilo Bavorsko, které trvale zastávalo federalistickou linii. V odůvodnění jeho stanoviska bylo mimo jiné uvedeno, že zavedením říšského správního soudnictví by padl poslední z ještě stojících pilířů, na nichž spočívá státní svébytnost jednotlivých zemí. Následovala další vyjednávání, v jejichž průběhu předneslo Prusko návrh na přeměnu pruského nejvyššího správního soudu na říšský správní soud. V duchu tohoto pruského návrhu byl předložen další návrh zákona v roce 1930.

V roce 1927 byla prodloužena účinnost zákona na ochranu republiky (*Gesetz zum Schutze der Republik*), podle něhož rozhodoval o správních žalobách ve věcech spolkového a shromažďovacího zákona státní soud na ochranu republiky (*Staatsgerichtshof zum Schutze der Republik*). Bylo navíc téměř jisté, že účinnost tohoto zákona bude ještě alespoň jednou prodloužena, a tak opadl veškerý tlak na zřízení říšského správního soudu, který měl převzít příslušnost pro žaloby vyplývající ze spolkového a shromažďovacího zákona. Kdyby ovšem zákon na ochranu republiky pozbyl účinnosti a státní soud na ochranu republiky by byl zrušen, aniž by jeho kompetence ve věcech práva shromažďovacího a spolkového přešla na jiný soud, dostala by se tato materie zpět na zemskou úroveň. Tato úvaha vedla k novým impulsům ve snaze o zřízení říšského správního soudu, na který byly předběžně přesunuty kompetence státního soudu na ochranu republiky. Soud na ochranu republiky

---

¹⁶³ Blíže k tomuto návrhu a jeho osudu tamtéž, s. 236–248.

byl nakonec zrušen, ale podle zákona měly jeho kompetence přejít na říšský správní soud a do jeho zřízení na jeden ze senátů říšského soudu.

V roce 1927 však změnilo Prusko názor a začalo se zasazovat o vytvoření říšského správního soudu. Podle prvního návrhu říšského ministerstva vnitra měl říšský správní soud sídlit v Berlíně a v jeho čele měl stát prezident. Mezi jeho členy by dále patřili senátní prezidenti a radové. Členy měl jmenovat říšský prezident. Dolní věková hranice byla stanovena na 35 let, horní hranice neexistovala. K podmínkám jmenování patřilo pět let praxe ve státní správě nebo ve správním soudnictví nejméně u poloviny členů soudu. Členové soudu měli mít rovnocenné postavení se soudci obecných soudů. Organizace měla být vytvořena po vzoru říšského soudu a říšského finančního dvora – pětičlenné senáty, velký senát a plénum. Podle pruského návrhu měl říšský správní soud rozhodovat i ve věcech, které se dosud netěšily ochraně ve správním soudnictví. Šlo však pouze o pět velmi úzce vymezených oblastí jako např. rozhodování podle zákona o říšské a státní příslušnosti, podle zákona o volném pohybu a podle shromažďovacího a spolkového zákona. Pro ostatní záležitosti zůstávala zachována příslušnost dosavadních specializovaných soudních orgánů, jako byl kartelový soud nebo říšský soud.¹⁶⁴

Proti návrhu na přeměnu pruského nejvyššího správního soudu na říšský správní soud se však postavilo ministerstvo spravedlnosti, které v tom spatřovalo posilování již tak velkého vlivu Pruska v říši. Říšská vláda se nakonec rozhodla návrh podporovat a jednotlivosti přenechala zemské konferenci. Vláda nakonec návrh schválila až v roce 1929, kdy vypukla hospodářská krize, projevila se i krize parlamentního systému a ztroskotala říšská správní reforma.¹⁶⁵ Po změně vlády v březnu 1930 byl návrh zákona předložen říšské radě. Předloha zákona byla projednána s pruskou vládou, jejíž požadavky byly v závěrečném znění zohledněny, což samozřejmě narazilo na odpor Bavorska. Ovšem také v Prusku vznikly další výhrady. V březnu 1931 se proti zřízení říšského správního soudu vyslovil prezident říšského soudu Erwin Bumke. Bumkemu šlo především o zachování vlivu, významu i kompetencí říšského soudu, které by zřízením říšského správního soudu mohly být omezeny. K těmto výhradám se připojil i soudcovský spolek a vláda nakonec upustila od návrhů na zřízení říšského správního

---

¹⁶⁴ Blíže k tomuto návrhu tamtéž, s. 296–309.

¹⁶⁵ Blíže k tomuto návrhu tamtéž, s. 371.

soudu, a to přesto, že všechny země s výjimkou Bavorska byly o nutnosti zřízení říšského správního soudu přesvědčeny.

Z výše uvedeného výčtu snah o zřízení říšského správního soudu vyplývá, že jejich ztroskotání bylo dáno obecnými i zcela konkrétními důvody a okolnostmi. K těm patří výstavba konkrétního modelu federalismu, resp. vyřešení vztahu mezi svébytností jednotlivých zemí a mírou závislosti na spolku. Ve výmarské republice sice měly výsost ve správních věcech země, ale čl. 14 ústavy výmarské republiky zaváděl výhradu říšského zákona ve věcech správy. Prusko sice bylo ochotno kdykoliv podpořit sjednocovací snahy, ale pouze v případě, že by se tak dělo pod jeho záštitou. Vzhledem k jednoznačné převaze Pruska v říšské radě je zvláštní, že říšská vláda na jeho návrhy nepřistoupila dříve. Zároveň se žádná vláda nikdy nepokusila prosadit zřízení říšského správního soudu v říšském sněmu, protože nechtěla riskovat otevřený spor s říšskou radou. Mimo to vznikaly i nejrůznější spory o postavení říšského správního soudu mezi jednotlivými ministerstvy, především mezi říšským ministerstvem spravedlnosti a financí.¹⁶⁶

Po lednu 1933, kdy se stal říšským kancléřem Adolf Hitler, se správní soudnictví dostalo pod soustavný legitimační tlak, neboť nebylo v souladu s vůdcovským principem. Přesto se zpočátku zdálo, že postoj nového režimu bude k soustavě správního soudnictví indiferentní a zároveň ambivalentní. Příčina tohoto chápání správního soudnictví vycházela z toho, že národní socialisté nevyvinuli žádné vlastní učení o státu nebo správě; vlastně je ani vyvinout nechtěli. Také příslušnost soudů nebyla příliš měněna, pouze např. v Hamburku došlo k omezení do té doby neomezené generální klausele podle pruského vzoru a v Sasku byla ze soudního přezkumu vyloučena policejní rozhodnutí. Jiných zásahů vlastně ani nebylo třeba, protože v oblasti státního občanství, bezpečnosti, policie nebo živností byla správně-soudní ochrana vyloučena výslovně nebo konkludentně jinými předpisy. Zrušení zemského uspořádání a sloučení zemí s říší v roce 1934 se správního soudnictví také příliš nedotklo. Obecním řádem z roku 1935 byla poprvé od roku 1933 založena příslušnost správních soudů.

---

¹⁶⁶ Blíže k tomuto návrhu tamtéž, s. 393–396.

Přestože správní soudnictví čelilo v tzv. třetí říši existenčním problémům, zaznívaly i požadavky na zřízení říšského správního soudu. Po zrušení zemí a vytvoření unitárního státu bylo jasné, že bude nutné odstranit rozdíly v pojetí správního soudnictví v bývalých zemích. Prezident saského nejvyššího správního soudu předložil návrh zákona o sjednocení opravných prostředků v německé správě a o říšském správním soudu v roce 1936 (*Entwurf eines Gesetzes über Vereinheitlichung der Rechtsmittel in der deutschen Verwaltung und über ein RVG*), jímž by byla příslušnost správních soudů založena na generální klauzuli a jímž by také byla zavedena právní stížnost (*Rechtsbeschwerde*). O říšském správním soudu pojednávaly pouze dva paragrafy, které se týkaly rozhodování v pětičlenných senátech a sídla soudu v Berlíně.¹⁶⁷ Prezident jednoho ze senátů pruského nejvyššího správního soudu zase navrhoval trojstupňovou soustavu. Důležitější než tyto polosoukromé návrhy byly projekty říšského ministerstva vnitra, které se už od jara 1935 zabývalo předlohou ke sjednocení správního soudnictví a zřízení říšského správního soudu.

Tento návrh zákona o říšské správě (*Reichsverwaltungsgesetz*) předložilo ministerstvo na podzim roku 1935. Návrh měl tři části: správní řízení, výstavba správních soudů a správní řízení soudní. Na nově zřízený říšský správní soud měla přejít kompetence říšského služebního trestního dvora (*Reichsdienststrafhof*) a opět byly vydávány předpisy, které počítaly s brzkou existencí říšského správního soudu (např. zákon o platových podmínkách, *Besoldungsgesetz*, podle něhož měli mít soudci říšského správního soudu stejné postavení jako soudci říšského soudu). Zatímco říšské ministerstvo vnitra pracovalo na sjednocení právních předpisů o správě a správním soudnictví, ostatní ministerstva přidávala do onoho pestrého konglomerátu nejrůznějších správních úřadů, které vykazovaly jisté znaky správních soudů, další podobné orány, které měly rozhodovat o různých opravných prostředcích proti rozhodnutím aktivní správy. Takto byl zřízen např. odškodňovací soud (*Entschädigungsgericht*, 1935), nejvyšší rozhodovací místo pro nové uspořádání pozemků (*Oberste Spruchstelle für Umlegungen*, 1936), nejvyšší rozhodovací místo pro vodní a půdní útvary (*Die oberste Spruchstelle für Wasser- und Bodenverbände*, 1937)

---

¹⁶⁷ Blíže k tomuto návrhu tamtéž, s. 415.

nebo říšský služební trestní dvůr (*Der Reichsdienststrafhof*, 1937). Ten rozhodoval o odvoláních a stížnostech proti rozhodnutím služebních trestních komor (*Dienststrafkammer*) a měl působit při říšském správním soudu.¹⁶⁸

Před začátkem války docházelo také k některým změnám u zvláštních správních soudů, jakým byl kupříkladu říšský finanční dvůr (*Reichsfinanzhof*) nebo říšský pojišťovací úřad (*Reichsversicherungsamt*). Především k němu měli nacisté nejednoznačný vztah: na jedné straně bylo kladně hodnoceno propojení správy a soudnictví, na druhé straně jim byla trnem v oku samospráva, která v oblasti pojištění panovala. Proto byla v roce 1935 odstraněna, např. pokud šlo o volbu zástupců pojištěnců v senátech tohoto soudu. Také u říšského zásobovacího soudu (*Reichsversorgungsgesicht*) došlo ke změně v jeho příslušnosti – jeho působnost byla dokonce rozšířena, a řízení bylo natolik zjednodušeno, že nakonec rozhodovala jen jedna instance. I řízení před říšským hospodářským soudem (*Reichswirtschaftsgesicht*) a kartelovým soudem (*Kartellgericht*) bylo v roce 1938 podstatně zjednodušeno. Kartelový soud byl nakonec zrušen a jeho kompetence převzal právě říšský hospodářský soud.¹⁶⁹

Už od převzetí moci v roce 1933 se nacisté pokoušeli neustále zjednodušovat, a tím i potlačovat státní správu. Organizačními správními reformami tohoto cíle nedosáhli, a tak se o to v roce 1939 pokusili prostřednictvím racionalizace správního řízení, což se citelně dotklo pouze a právě správního soudnictví.¹⁷⁰ Vydaním výnosu vůdce a říšského kancléře o zjednodušení správy (*Erlaß des Führers und Reichskanzlers über die Vereinfachung der Verwaltung*, 1939) došlo k omezení správního soudnictví, neboť o možnosti podat opravný prostředek napříště rozhodovaly správní orgány, proti jejichž rozhodnutí měl opravný prostředek směřovat.¹⁷¹ Výnos platil i pro zvláštní

---

¹⁶⁸ Podrobněji viz tamtéž, s. 414–421.

¹⁶⁹ Podrobněji viz tamtéž, s. 421–429.

¹⁷⁰ Podrobněji viz tamtéž, s. 440–450.

¹⁷¹ „... an die Stelle der Anfechtung einer Verfügung im verwaltungsgerichtlichen Verfahren tritt die Anfechtung im Beschwerdeweg bei der vorgesetzten Behörde oder Aufsichtsbehörde. Die Beschwerdebehörde kann im Hinblick auf die Grundsätzliche Bedeutung oder die besonderen Umstände des Einzelfalles statt der Beschwerde das verwaltungsgerichtliche Verfahren zulassen. Geht nach dem geltenden Vorschriften der Anfechtung im verwaltungsgerichtlichen Verfahren die Entscheidung einer Beschwerdebehörde voraus, so entscheidet diese über die Zulassung des verwaltungsgerichtlichen Verfahren.“

správní soudy, čímž značně omezil jejich činnost. Zároveň zmocňoval generální zmocněnce pro říšskou správu vydávat další opatření ke zjednodušení správy. Lze říci, že už zavedením principu připouštění opravného prostředku byla naprosto odstraněna ochranná funkce správního soudnictví, v němž má být opravný prostředek k dispozici dotčenému jedinci a nikoliv správnímu orgánu. Správní soudnictví tak bylo fakticky odsouzeno k zániku. Přesto byla většina příznivců správního soudnictví přesvědčena o tom, že po válce bude správní soudnictví obnoveno nebo spíše znovu vytvořeno.¹⁷²

Druhé nařízení o zjednodušení správy (*Zweite Verordnung über die Vereinfachung der Verwaltung*) z podzimu roku 1939 se týkalo jen obecných správních soudů v bývalých zemích. Pruské městské a okresní správní soudy a jim odpovídající správní soudy ostatních zemí byly zrušeny. Zvláštní soudy, které nebyly těmito předpisy dotčeny, podléhaly zjednodušovacím předpisům, které byly vydávány v následující době.

Už na konci 30. let byly změněny úkoly správního soudnictví: už nemělo kontrolovat správu, ale stát se toliko jejím doplňkem, mělo ji podporovat a především odbřemnit.¹⁷³ V roce 1941 byl přesto zřízen říšský správní soud. Důvodem k jeho zřízení se stalo nařízení o válečných věcných škodách (*Kriegssachschädenverordnung*) z listopadu 1940. Toto nařízení garantovalo pozemkovým vlastníkům nebo oprávněným uživatelům pozemků náhradu škod na movitém i nemovitém majetku, které byly způsobeny v souvislosti s vedením války, přičemž náhrada měla být poskytnuta v penězích nebo v náhradním plnění. Úřad byl koncipován jako paralelní soudní orgán k říšskému správnímu soudu, jehož byl zároveň součástí. Stal se posledním zvláštním správním soudním orgánem, který byl před koncem války zřízen. V jeho čele stál prezident a kromě právníků zde působili i čestní členové, kterými se ale stávali jen členové NSDAP jako zástupci vůdce. Velmi ojedinělé bylo také postavení prezidenta říšského správního soudu, který po slyšení zástupce zájmů říše a předsedy senátu mohl vydávat obecně závazné směrnice pro používání a výklad zákonných ustanovení.

---

¹⁷² KOHL, Wolfgang. *Das Reichsverwaltungsgericht: Ein Beitrag zur Entwicklung der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland*. s. 448.

¹⁷³ Tamtéž, s. 451.

Výnosem vůdce ze dne 3. dubna 1941 byl s účinností ode dne 1. května 1941 zřízen říšský správní soud.¹⁷⁴ Podle ustanovení § 1 výnosu byly sloučeny pruský nejvyšší správní soud, říšský služební trestní dvůr, říšský hospodářský soud, správní soudní dvůr ve Vídni, a dále nejvyšší rozhodovací místo pro nové uspořádání pozemků, nejvyšší rozhodovací místo pro vodní a půdní útvary, odškodňovací soud a říšský úřad pro válečné škody. Příslušnost ani řízení nebylo dotčeno, výnos se věnoval především organizaci říšského správního soudu. Soudcem se mohla stát osoba starší 30 let s pěti lety praxe ve vyšší státní správě nebo ve funkci soudce, která byla jmenována vůdcem a říšským kancléřem. K říšskému správnímu soudu ovšem mohli být přiřazeni i mimořádní členové, které podle potřeby vysílalo říšské ministerstvo vnitra. Ve skutečnosti šlo o přeložené úředníky a nevytížené soudce vrchních správních soudů. Podle ustanovení § 7 nebyli soudci vázáni žádnými pokyny, čímž byla teoreticky stanovena jejich věcná nezávislost. Výnos předpokládal také zřízení velkého senátu, u něhož měl působit vrchní říšský zástupce pro zajištění veřejného zájmu. Tento byl však ustaven až v roce 1945. V dalších ustanoveních bylo říšské ministerstvo vnitra zmocněno vydávat nové obsáhlé organizační předpisy a také právní a správní předpisy k prosazení a *doplnění* tohoto výnosu.

Prováděcí vyhláška říšského ministerstva vnitra podřídila říšský správní soud dohledu tohoto ministerstva. Ministerstvo vnitra bylo také oprávněno určit po slyšení prezidenta říšského správního soudu počet senátů. Senáty byly pouze tříčlenné a soudci navíc měli zasedat ve více senátech. Senáty vídeňského správního soudního dvora zůstaly jako zvláštní senáty ve Vídni a nadále pracovaly díky systému založenému na generální klausuli. Za největší organizační změnu je považováno přestěhování sídla říšského správního soudu z budovy říšského hospodářského soudu na Witzlebenstraße do budovy pruského nejvyššího správního soudu na Hardenbergstraße.

Z hlediska personálního obsazení je třeba zmínit skutečnost, že prezidentem říšského správního soudu se měl stát prezident pruského nejvyššího správního soudu. Jeho místo ovšem nebylo od roku 1937 obsazeno. Podle prováděcí vyhlášky k výnosu o zřízení říšského správního soudu měli dosavadní členové nyní sloučených soudních instancí nejprve plnit úkoly řádných soudců ve svých stávajících úřadech.

---

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 461.

Rozpočtový plán předpokládal vytvoření následujících pozic: prezident, viceprezident, 14 předsedů senátů, 40 říšských soudců, 20 soudců vrchních správních soudců, 20 správních soudců. Celkem šlo o 96 soudcovských míst; přesto mnoho soudců ze zrušených soudů ztratilo své místo. Podrobnější přehled¹⁷⁵ názorně ukazuje, že došlo ke snížení počtu správních soudců, a to především u pruského nejvyššího správního soudu, správního soudního dvora ve Vídni a říšského hospodářského soudu. Z 18 senátních prezidentů odešlo 7 (možná dokonce 8), z 83 radů bylo 22 penzionováno nebo odstaveno. Snížení počtu správních soudců bylo samozřejmě využito k odstranění nepohodlných osob.

Zřízení soudu bylo v dobových německých právnických časopisech hodnoceno jako největší úspěch zákonodárství poslední doby. Přesto existují některé otázky, které se ani současné německé právní historiografii nepodařilo zcela objasnit. Jednak jde o to, proč byl soud zřízen výnosem vůdce, jestliže nařízení o zjednodušení správy z roku 1939 opravňovalo k vydávání předpisů ke zjednodušení správy ministra vnitra. Druhá otázka zní, jaký zájem vlastně mělo říšské ministerstvo vnitra na zřízení říšského správního soudu? Tento soud byl od samého počátku pod kontrolou ministerstva vnitra, které se tak zřejmě pokoušelo posílit svůj upadající význam.

Pokud jde o fungování říšského správního soudu, popisuje je pozdější prezident soudu Hermann Sommer jako naprosto ochromené. V březnu 1942 bylo soudu postoupeno 6 věcí a v dubnu téhož roku dokonce 10 věcí. Prezident Sommer zmiňuje jeden případ, kdy krajský správní soud odmítl rozhodnout o věci samé, ale spor o náklady řízení blahosklonně přenechal rozhodnutí říšského správního soudu.¹⁷⁶ Podle Sommera mohly udržet zdání fungujícího správního soudnictví jen zvláštní oblasti jako např. služební trestní senáty (*Dienststrafsenate*), říšský úřad pro válečné škody (*Rechskriegsschädenamt*) a pořádkový trestní senát (*Ordnungsstrafsena*) bývalého říšského hospodářského soudu, které na druhé straně dalekosáhle překročily vlastní činnost správního soudnictví.¹⁷⁷ Prezident Sommer se dále zmiňuje o tom, že jeho pracovní náplň spočívala v přidělování soudců, kancelářů, kancelářského personálu

---

¹⁷⁵ K nahlédnutí tamtéž, s. 471–475.

¹⁷⁶ Podrobněji tamtéž, s. 503 a n.

¹⁷⁷ V činnosti říšského správního soudu postupně převážila rozhodnutí ve zvláštních oblastech. Šlo především o válečné škody, kde v prvním svazku rozhodnutí najdeme jen 7 rozhodnutí, ale ve druhém již 22, a disciplinární řízení, kde počet věcí stoupl z 6 na 14.

právě těmto třem „institucím“, přičemž pracoval jen hodinu a půl denně. Přesto byly od roku 1943 úřady soudců obsazovány kvůli válečnému nasazení i penzionovanými soudci.

Obecně lze konstatovat, že zřízením říšského správního soudu se na organizaci správního soudnictví nic nezměnilo. Hlavním účelem jeho zřízení byla finanční úspora a další zjednodušování státního aparátu. Rozhodnutí týkající se obecné správy téměř vymizela, což jen dokládá erozi celého systému správního soudnictví.

Říšský správní soud byl formálně zrušen ustanovením čl. V č. 3 zákona kontrolní rady č. 36 ze dne 10. října 1946. Po roce 1945 se vůdčí ideou správního soudnictví stala ochrana subjektivních práv jednotlivce a přestalo být nahlíženo jako součást správy. Názor, že správní soudnictví je součástí správy, byl zdůrazňován vždy v dobách, kdy existoval zájem na omezení správního soudnictví. Různé pohledy na správní soudnictví často využívali příznivci federalismu proti sjednocování správy a proti strukturálně slabé říšské vládě. Správní soudnictví a říšský správní soud se staly odrazem nedořešené otázky jednotného německého národního státu, ale i vztahu mezi zeměmi a říší.

5.3 Stručné srovnání vývoje německého a československého správního soudnictví

Německé správní soudnictví vyrůstalo již od 19. století z jiných kořenů než rakouské a československé správní soudnictví. V některých německých státech se sice ujal rakouský model, avšak většina států se inspirovala pruským modelem. Odlišné bylo postavení správních soudů vzhledem ke správě i soudnictví, účast úředníků i laiků, ale i stanovení pravomoci.

Při vzniku republiky bylo téměř ve všech státech rozvinuté správní soudnictví a bylo otázkou času, kdy bude podán první návrh na zřízení celostátního správního soudu. Na centrální úrovni již existovalo značné množství úřadů, které v oblasti své působnosti rozhodovaly i jako správní soudy. Také říšský soud a dokonce i říšská rada měly některé kompetence, které tradičně spadají do pravomoci správních soudů. Zatímco byly v Československu ve 20. letech vyvíjeny snahy o ustavení decentralizovaného správního soudnictví, v Německu panovaly tendence odlišné – zřídit říšský správní soud, jehož vznik předpokládala i ústava výmarské republiky. Tyto snahy narážely především na odmítavá stanoviska Pruska a Bavorska, které zablokovaly přijetí všech předložených návrhů.

Jistá podobnost mezi německým a československým vývojem ve 20. letech se nabízí, je-li brána do úvahy především skutečnost, že v obou státech bylo třeba zřídit některé orgány správního soudnictví. Existenci těchto orgánů zakotvily ústavy obou států, avšak snahy o jejich ustavení byly bezvýsledné. V Německu ani v Československu nebyly přijaty zákony, na jejichž základě by mohly být tyto orgány zřízeny. Zásadní překážkou byl v Německu neostře vymezený vztah mezi říší a zeměmi, v Československu nedotažení správní reformy. Důsledkem toho byl stav, kdy v Československu rozhodoval jediný správní soud, který navíc plnil i úlohu jiných soudů, a v Německu bylo správní soudnictví na centrální úrovni i nadále roztržité mezi nejrůznější úřady.

Na konci 20. let se situace změnila. V souvislosti s plánovaným ukončením platnosti německého zákona na ochranu republiky vyvstala nutnost zřídit soudní orgán, který by převzal agendu soudu na ochranu republiky, který byl příslušný pro záležitosti práva shromažďovacího a spolkového. Prusko se stává zastáncem říšského správního

soudu a předložilo vlastní návrh. I tento návrh byl nakonec odmítnut. Stejně jako československé pokusy o reformu nejvyššího správního soudu, jehož nápad se neustále zvyšoval.

Výraznému tlaku bylo správní soudnictví podrobena od roku 1933, kdy se moci ujali nacisté. Ti měli ke správnímu soudnictví velmi nejednoznačný přístup a chápali jej spíše jako doplněk správy. Na jedné straně došlo v rámci zjednodušování správy ke zrušení nižších článků správního soudnictví v zemích a byl zaveden systém, kdy správní orgán musel povolit podání opravného prostředku proti jeho meritornímu rozhodnutí, na druhé straně sílily i snahy o zřízení celostátního správního soudu. O protikladné postoje jde však jen zdánlivě. Vznik říšského správního soudu totiž znamenal sloučení několika soudních institucí a omezení jejich kompetencí. Říšský správní soud byl podřízen ministerstvu vnitra a jeho rozhodování ve věcech obecné správy bylo takřka vyloučeno. Jediným efektem jeho zřízení bylo další zjednodušení mocenského aparátu a faktické odstranění možnosti domáhat se ochrany ve správním soudnictví. Říšský správní soud existoval, fungoval, ale v rámci dělby státní moci sehrával spíše negativní roli.

Přístup k ochraně v rámci správního soudnictví byl ve 30. letech omezen i v Československu. Nešlo ovšem o programové odstranění správního soudnictví, ale o nepříliš šťastné řešení přetížení nejvyššího správního soudu (viz oddíl 4.6).

6. ZÁVĚR

Cílem této práce věnované vývojovým aspektům vzájemného vztahu soudní soustavy a státní správy v Československu (1918–1938) byla analýza organizace a fungování státní správy a soudnictví s ohledem na jejich styčné body. Prvotním znakem určujícím vztah mezi státní správou a soudnictvím je vždy aplikace modelu jednoty, resp. dělby moci ve státě. Vzájemné vyvážení soudní a výkonné moci jakožto složek státní moci je pro fungování demokratického státu stejně důležité jako nalezení rovnováhy mezi mocí zákonodárnou a výkonnou.

Podoby, kterých nabývají vztahy mezi mocí výkonnou a soudní, jsou velmi různorodé. Základem těchto vztahů jsou bezpochyby ústavně zakotvené zásady, podle nichž jsou jednotlivé státní orgány zařazeny do moci výkonné nebo moci soudní. Od tohoto rozdělení se pak odvíjejí konkrétní oprávnění vůči jiným mocenským složkám, která zaručují rovnováhu v rámci dělby státní moci.

Mým záměrem bylo postihnout jednotlivé aspekty vztahu státní správy a soudnictví v době existence první Československé republiky. Právní úprava v této době vycházela z rakouského a uherského zákonodárství z doby předcházející vzniku československého státu. Proto bylo nezbytné zabývat se i dobou předcházející. Z hlediska recepce právních předpisů po vzniku Československa je nejdůležitější období od roku 1848, kdy byla v Rakousku, později v Rakousku-Uhersku vybudována správa i soudnictví na moderních státovědeckých základech a založeno i správní soudnictví.

I v této době prošly soudnictví a státní správa pozoruhodným vývojem, který je charakterizován snahou o nalezení nejvhodnějšího modelu organizace státní správy a soudnictví. Oddělení správy a soudnictví provázelo již revoluci roku 1848 a stalo se jedním z hlavních požadavků druhé poloviny 19. století. Bylo zřízeno ministerstvo spravedlnosti, jehož základním úkolem se stalo zabezpečování státní správy soudů, a nejvyšší kasační a soudní dvůr. V oblasti správy se nově uplatnila samospráva, jež znamenala vznik dvojkolejnosti správy jako takové. V uherské části monarchie se samospráva nevyvinula a veškerou státní správu zde zajišťovaly municipia (komitáty a obce s právem municipálním) a obce.

Také soudnictví v této době prošlo několikerými změnami. Jejich základem se stalo císařské nařízení č. 268/1849 ř. z., o nové organizaci soudní. Ve 2. polovině 19. století lze v organizaci soudnictví najít tři vývojová období: 1850–55, 1855–67 a období po roce 1868. V prvním období tvořily základ soudní soustavy okresní soudy, jejichž obvody se alespoň v Čechách shodovaly s obvody samosprávných okresů. Naproti tomu správní (politické) okresy zahrnovaly území až šesti takových okresů. Soudní soustavu dále tvořily zemské soudy a vrchní zemské soudy v Praze a Brně. Pro druhé období je typické propojení soudnictví a správy na okresní úrovni. Po rakousko-uherském vyrovnání určil organizaci soudnictví základní zákon státní ze dne 21. prosince 1867, č. 144 o moci soudcovské; soudnictví mělo být ve všech instancích odděleno od správy a byly obnoveny samostatné okresní soudy. Další změny se napříště týkaly především územní působnosti jednotlivých soudů. V Uhersku byla odlišná soudní soustava vybudována až po roce 1868.

Správní soudnictví v Rakousku bylo založeno zákonem č. 36/1876 ř. z. Z hlediska začlenění do soudní soustavy byl zvolen model organického správního soudnictví s jediným nejvyšším správním soudem, který mohl rušit rozhodnutí správních orgánů. Působnost byla vymezena subsidiárně vzhledem k ostatním soudům a jeho pravomoc byla dána v případech, kdy se někdo cítil poškozen rozhodnutím nebo opatřením správního orgánu na svých právech. Zák. čl. XXVI/1896 bylo uherské správní soudnictví založeno na jiných principech. Ochranu proti zneužití pravomoci orgánů veřejné správy poskytovalo dvoustupňové veřejnosprávní soudnictví.

Při vzniku Československa byla převzata dosavadní právní úprava i orgány jak státní správy, tak soudnictví. Na území jednotlivých historických území nově vzniklého státu platily různé právní předpisy a organizace správy, samosprávy i soudnictví byly odlišné. Přestože byl tento stav považován za dočasný, stal se z dnešního pohledu jedním z prvků charakterizujících období první republiky. Recepční norma i prozatímní ústava významně posunuly mocenský systém a zakotvily na centrální úrovni jednotu moci zákonodárné a výkonné. Moci soudní a jejímu vztahu k ostatním složkám moci se ani jeden z těchto dokumentů nevěnoval.

Nejvyšší správní úřady byly zřízeny zákonem č. 2/1918 Sb. z. a n. a zákon č. 38/1918 Sb. z. a n. nově upravil postavení samosprávy. Organizace soudnictví byla

převzata z monarchie, k přechodným změnám došlo pouze v souvislosti se zahájením činnosti krajského soudu v Trutnově a vrchního zemského soudu v Liberci, které však byly záhy zrušeny. Nejdůležitějším úkolem v oblasti soudnictví se stalo vybudování nové organizační základny a úprava územní působnosti jednotlivých soudů v oblastech, kde se změnila státní hranice. Zákonem č. 3/1918 Sb. z. a n. byl zřízen nejvyšší správní soud a zákonem č. 5/1918 Sb. z. a n. nejvyšší soud – oba tyto soudy za monarchie sídlily ve Vídni.

Prvořadým úkolem bylo také stanovení hranic československého státu a uplatnění recipovaného a postupně měněného právního řádu na celém jeho území. Šlo nejen o Těšínsko, problémy se objevily i na Slovensku, kde bylo na základě zákona č. 64/1918 Sb. z. a n. zřízeno ministerstvo pro správu Slovenska. Státní správa a soudnictví byly na Slovensku oslabeny především odchodem zkušených maďarských úředníků a soudců. Totéž se týkalo Podkarpatské Rusi, která byla k Československu připojena na základě malé Saint-Germainské smlouvy v září roku 1919. Specifickou oblast tvořila území s většinou německého obyvatelstva, která se pokusila o připojení k Německu nebo Rakousku ještě na podzim 1918. Území Hlučínska bylo k Československu definitivně připojeno až zákonem č. 76/1920 Sb. z. a n. a zároveň zde byla zavedena česká soudní organizace a zřízena okresní politická správa.

Přelom v organizaci státní moci v Československé republice představovalo přijetí ústavní listiny č. 121/1920 Sb. z. a n. Ústava zakotvila klasickou dělbu moci i instituty vzájemného vyvážení jednotlivých složek státní moci. Byl zřízen ústavní soud a podle ustanovení § 96 odst. 1 bylo soudnictví odděleno od správy.

Spolu s ústavní listinou byl připraven i návrh správní reformy. Záměrem bylo odstranění dualismu a zrušení samosprávy na vyšší úrovni. V týž den jako ústavní listina byl přijat i zákon č. 126/1920 Sb. z. a n., tzv. župní zákon. Podle župního zákona měla být správa organizována v župách a okresech, jejichž územní působnost byla dána v Čechách, na Moravě a ve Slezsku podle soudních okresů a na Slovensku podle území dosavadních komitátů a služnovských okresů. Župní zákon sice představoval první krok k reorganizaci a unifikaci správy v Československu, nikdy nebyl plně realizován. Župní zřízení bylo zavedeno pouze na Slovensku, čímž došlo k dalšímu roztržštění státní správy. Jediným přínosem tak zůstalo vydání vládního nařízení č. 378/1922 Sb. z. a n.,

kterým byly jednotně upraveny slovenské okresy, což umožnilo i sjednocení slovenských soudních okresů. Nová správní reforma byla připravena v roce 1927, kdy byl přijat tzv. organizační zákon (č. 125/1927 Sb. z. a n.). Tento zákon rozdělil území Československa na čtyři země a okresy, jejichž sídla a obvody a v převážné většině shodovaly s obvody a sídly dosavadních okresů. Tak byla v Československu zavedena jednotná a centralizovaná správa.

V oblasti soudnictví stanovila základní zásady organizace a fungování soudů hlava IV ústavní listiny z roku 1920. V průběhu 20. let došlo ke sjednocení soudní soustavy, i když některé prvky z doby rakousko-uherského dualismu zůstaly zachovány. Čtyřstupňová soudní soustava se skládala z nejvyššího soudu, čtyř vrchních soudů (jejich sídla se ovšem neshodovala se sídly zemských správ), krajských a okresních soudů. Zároveň působily i specializované soudy vzniklé za monarchie i po vzniku Československa.

Správa soudů se po vzniku Československa stala jedním z podstatných prvků stabilizace a zajištění fungování soudů. Ministerstvo spravedlnosti vzniklo na základě zákona č. 2/1918 Sb. z. a n. Rozšířením působnosti rakouských právních předpisů na území Slovenska a Podkarpatské Rusi bylo docíleno jednotné úpravy soudní správy pro celý stát. Problémy justice přetrvávající od konce 19. století se nadále prohlubovaly. Na Slovensku se projevil závažný nedostatek soudců, a proto byli na základě zákonů o tzv. nové soudní organizaci na Slovensko a Podkarpatskou Rus vysíláni čeští soudci. Toto řešení se neukázalo být nejlepším, neboť tito soudci pak chyběli ve svých domovských obvodech. Bylo přistoupeno ke zkracování přípravné služby a dalším zmírnění podmínek pro jmenování do funkce soudce. Mladí soudci byli navíc automaticky přidělováni ke slovenským soudům. Tato opatření se samozřejmě promítla i do rozhodovací praxe slovenských soudů. První systemizace soudnictví dokončena v roce 1927. Do roku 1938 systemizovaný počet soudců stoupal, přestože se všechna místa nepodařilo obsadit. Tato skutečnost se zdá paradoxní především vzhledem k tomu, že v zájmu zvyšování hospodárnosti státní správy byli naopak propouštěni státní úředníci. Jedním z nejtrvalejších přínosů soudní správy za první republiky se tak paradoxně staly soudní budovy – rekonstruované nebo nově postavené na celém území Československa.

Další dílejší oblastí zkoumání vztahů mezi mocí výkonnou a soudní je i **územní působnost** jednotlivých orgánů. V Československu se základem pro stanovení územní působnosti správních i soudních orgánů stala úprava pocházející z doby Rakousko-Uherska. Změny, které se odehrávaly v územní působnosti správních i soudních orgánů po roce 1918, byly nutné vzhledem k odlišné situaci v jednotlivých částech Československa. Již na počátku roku 1919 byla vláda zmocněna, aby měnila hranice obcí a okresů a toto zmocnění bylo následně několikrát prodlouženo. V některých oblastech platilo až do konce roku 1926. Teprve v průběhu 20. let docházelo ke změnám, jejichž cílem bylo sjednocení správního členění a překlenutí převzatého dualismu. Jak bylo výše zmíněno, pokus o zavedení župního zřízení však znamenal pouze další roztříštění správního členění. Územní působnost správních orgánů byla často vymezována prostřednictvím územních obvodů soudních orgánů, což částečně přispělo ke sjednocení správního a soudního územního členění. Naopak tomu bylo na Slovensku, kde až nové stanovení správních okresů a snížení jejich počtu vedlo ke sjednocení soudních okresů.

Správní soudnictví je z hlediska vztahu soudní a výkonné moci jedinečným fenoménem. Modely a konstrukce správního soudnictví jsou různé, neboť je považováno za výkon moci soudní, lze se ovšem setkat s právní úpravou, která správní soudnictví řadí k moci výkonné a ustavuje speciální soudní orgány v rámci státní správy. Zrušení, případně omezení kompetencí správního soudnictví, je zároveň jedním z průvodních jevů odstraňování dělby moci a demokratické formy vlády.

Československé správní soudnictví plně navázalo na úpravu rakouskou. Zákonem č. 3/1918 Sb. z. a n. byl zřízen československý nejvyšší správní soud se sídlem v Praze. Tvůrci právní úpravy se nechali inspirovat především pruskou tradicí správního soudnictví. Nejvyšší správní soud byl příslušný pro řešení kompetenčních a volebních sporů, neboť k němu byl v roce 1920 přičleněn volební soud. Od roku 1933 k němu byl přičleněn i kartelový soud. Ustanovení § 88 odst. 1 ústavní listiny z roku 1920 předpokládalo vytvoření soustavy správního soudnictví, na jejímž vrcholu by stál nejvyšší správní soud. Zařazení tohoto ustanovení pod rubriku *Moc vládní a výkonná* mělo zdůraznit princip kontroly výkonu veřejné správy uvnitř této správy. Jednotlivé soudy měly být zřízeny v závislosti na podobě správní reformy. Podle župního zákona měly rozhodovat župní a okresní senáty, do jejich kompetence podle zákona č.

158/1920 Sb. z. a n., o správním soudnictví u úřadův okresních a župních, patřily věci, které náležely do působnosti těchto úřadů. Dílčí změnu přinesl organizační zákon v roce 1927, ovšem prováděcí zákon, který by určil postup okresních a zemských senátů ve správním řízení nebyl nikdy vydán.

Přetížení nejvyššího správního soudu vedlo v roce 1937 k novelizaci zákona o nejvyšším správním soudě. Ke zrychlení řízení a zefektivnění fungování soudu byly využity procesní prostředky jako zvýšení soudních poplatků, povinné advokátní zastoupení nebo vyloučení bagatelních věcí z projednávání. Jakkoliv se takové řešení může zdát pokusem o odstranění správního soudnictví, které bez ohledu na ustanovení ústavy vykonával jediný soud v celém Československu, zdá se, že šlo spíše o pokus, jak odstranit některé nedostatky v systému správního soudnictví.

Německé správní soudnictví prošlo v této době odlišným vývojem, jež lze charakterizovat především snahou o vytvoření správního soudnictví na centrální úrovni. Pokusy o zřízení říšského správního soudu ztroskotávaly především na nepřesně vymezeném vztahu mezi říší a zeměmi, ale i na různorodých zájmech jednotlivých politických skupin. Říšský správní soud byl zřízen až v roce 1941 a jeho pravomoc byla silně omezena. Také rozvinuté zemské správní soudnictví mělo jen velmi omezené pravomoci, a to především po roce 1939, kdy byly vydány výnosy o zjednodušení správy. Přesto v Německu správní soudnictví oficiálně fungovalo až do konce druhé světové války, což umožnilo jeho snadné obnovení a další vývoj.

Dělba státní moci a vyvážení jejích složek představují základní stavební prvek demokratické formy vlády. Oddělení mocí zajišťuje jejich nezávislost a jejich provázanost zaručuje jejich fungování. Přestože byla za první republiky státní správa soudů nedokonalá, přestože dlouhou dobu činilo problémy najít vhodné územněsprávní uspořádání a přestože správní soudnictví nikdy nefungovalo tak, jak předvíдалa ústava a zákony, poměr mezi mocí výkonnou a soudní byl takový, že žádné zásahy nebo nedostatky v těchto třech oblastech nemohly vést k jednotě moci. Poněkud složitější byla situace v Německu, kde ovšem k nastolení jednoty moci přispěla radikální změna politické situace.

7. ZUSAMMENFASSUNG

Diese Arbeit beschäftigt sich mit der Beziehung von Staatsverwaltung und Gerichtsbarkeit in der Tschechoslowakei in den Jahren 1918–1938. Im Wesentlichen geht es um die horizontale Gewaltenteilung und das Verhältnis zwischen Judikative und Exekutive. Im Fokus dieses Verhältnisses stehen die Gerichtsverwaltung, die örtliche Zuständigkeit der Gerichte und Verwaltungsorgane und die Verwaltungsgerichtsbarkeit gewählt. Diese drei Gebiete stellen die Beziehung der Exekutive und Judikative am besten dar, denn die Gerichtsverwaltung wird normalerweise von dem Justizministerium ausgeübt und die örtliche Zuständigkeit wird oft für die Gerichte und für die Verwaltungsorgane unterschiedlich festgesetzt. Die Verwaltungsgerichtsbarkeit ist ein besonderes Gebiet, weil sie die Gesetzlichkeit des Verwaltungsaktes überprüft und den Einzelnen gegen die Ungerechtigkeit der Staatsverwaltung schützt.

Als die Tschechoslowakei im Jahre 1918 gegründet wurde, wurden von der neuen Regierung die alten österreichischen und ungarischen Vorschriften übernommen. Einige wurden sofort überarbeitet, z. B. die Gemeindeordnung. Das oberste Verwaltungsgericht musste aber neu eingerichtet werden, denn das ursprüngliche österreichische Verwaltungsgericht in Wien residierte. Ein großes Problem stellte die Festlegung der Staatsgrenze dar: Es gab viele deutschen Gebiete, die sich als Teil Österreichs erklärten. In der Slowakei entstand die Slowakische Räterepublik. Das tschechoslowakische Staatsgebiet wurde erst im Jahre 1922 vollkommen konsolidiert.

Neben der Verfassung wurde 1920 auch die Verwaltungsreform verabschiedet. Diese Reform wurde lediglich in der Slowakei durchgeführt, scheiterte jedoch. Um die Verwaltungsverhältnisse zu vereinheitlichen, wurde im Jahre 1927 eine neue Verwaltungsreform vorbereitet. Auf Grund des Organisationsgesetzes wurde das Staatsgebiet in vier Länder geteilt, wobei es sich nicht um eine Föderation handelte. Die Länder waren nur Verwaltungseinheiten. Es gab auch vier Oberlandesgerichte, deren Sitze und örtliche Zuständigkeit waren aber anders festgelegt. Im Allgemeinen stand die örtliche Zuständigkeit im Zusammenhang mit der Verwaltungsreform. Die politischen Bezirke wurden auf der Grundlage von Gerichtsgebieten festgelegt.

Die erste Verwaltungsreform bestimmte die Gebiete der einzigen Gaue mittels Ernennung der betroffenen Gerichtsbezirke.

Die Gerichtverwaltung hat auch nach 1918 das Justizministerium ausgeübt, denn es galt das österreichische Gerichtsorganisationsgesetz aus dem Jahre 1896. Seit Ende des 19. Jahrhundert befand sich die Gerichtsbarkeit in einer Krise, die noch verstärkt wurde, als die ungarischen Richter ihre Ämter verließen. Die Regierung erließ viele Maßnahmen, um diese Situation zu lösen: Der Vorbereitungsdienst wurde verkürzt und die tschechischen Richter wurden in die Slowakei versetzt. Später wurden die jüngsten Richter zu slowakischen Richtern ernannt. Der wichtigste Beitrag der Gerichtverwaltung bis 1938 war die Vereinigung der slowakischen Gerichtsbezirke und Ausbau der gerichtlichen Gebäude in der ganzen Republik (Beilage 4.8).

Die Verwaltungsgerichtsbarkeit wurde in der Tschechoslowakei auf der Grundlage des österreichischen Modells aufgebaut. Auf die Anregung des ersten Präsidenten des obersten Verwaltungsgerichtes wurde in der Verfassung das preußische Modell eingeführt. Neben dem obersten Verwaltungsgericht sollten auch die Bezirks- und Gausenate in der Verwaltungsgerichtsbarkeit entscheiden. Nach dem Organisationsgesetz von 1927 waren es Bezirks- und Landessenate. Diese Senate wurden aber nie konstituiert, da das Durchführungsgesetz nicht erlassen wurde. Als Folge war das oberste Verwaltungsgericht schwer überlastet. Um die Situation zu lösen wurde 1937 das Gesetz bezüglich des obersten Verwaltungsgerichts erneuert. Die Möglichkeit, eine Klage bei diesem Gericht zu erheben, wurde z. B. durch die Gerichtsgebühren und einen Vertretungszwang weitgehend begrenzt. Jedoch handelte es sich nicht um eine Beseitigung der Verwaltungsgerichtsbarkeit, wie sie in Deutschland in den 30er Jahren durchgeführt wurde.

Die deutsche Verwaltungsgerichtsbarkeit war in einzelnen Ländern gut entwickelt. Auf Reichsebene gab es zu viele verschiedene Verwaltungsorgane, die auch in der Verwaltungsgerichtsbarkeit entscheiden konnten, aber es gab kein gemeinsames Verwaltungsgericht. Alle Versuche, ein Reichsverwaltungsgericht zu schaffen, wurden in 20er Jahren abgelehnt. Erst 1941 entstand das Reichsverwaltungsgericht, das aber nur die Vereinigung anderer in der Verwaltungsgerichtsbarkeit entscheidenden Organe und

des preußischen Verwaltungsgerichtshofes darstellte. Die Möglichkeit, Gerechtigkeit in der Verwaltungsgerichtsbarkeit zu fordern, war nach dem *Erlaß des Führers und Reichskanzlers über die Vereinfachung der Verwaltung* (1939) fast ausgeschlossen. Die Kompetenz des Reichsverwaltungsgerichtes war auch gering, denn die Nazis hatten kein Interesse, eine funktionierende Verwaltungsgerichtsbarkeit aufrecht zu erhalten. Die Verwaltungsgerichtsbarkeit wurde aber nicht ganz aufgegeben und offiziell wirkte sie bis zum Ende des Krieges.

Im Allgemeinen gab es sowohl in der Tschechoslowakei als auch in Deutschland viele Probleme auf dem Gebiet der Verwaltungsgerichtsbarkeit. Während in der Tschechoslowakei die untere Ebene ausgebaut werden sollte, war die Tendenz in Deutschland umgekehrt. Nach der politischen Wende 1933 wurde die Verwaltung immer mehr vereinfacht, die Verwaltungsgerichtsbarkeit fast beseitigt und die Gewalteneinheit eingeführt. Dagegen wurde in der Tschechoslowakei zwar keine dezentralisierte Verwaltungsgerichtsbarkeit realisiert, die Entscheidungspraxis des obersten Verwaltungsgerichtes erreichte aber das europäische Niveau. Überlastung des obersten Verwaltungsgerichtes führte zu einer Beschränkung des Gerichtszutritts, beseitigte aber die Gewaltenteilung nicht.

Die Organe der Exekutive und Judikative arbeiten zufriedenstellend oder nicht, aber was für die demokratische Regierungsform von großer Bedeutung ist, sind die verfassungsrechtlichen Garantien, die wechselseitigen Bremsen und die Ausgewogenheit der Kompetenzen.

8. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Slovníky:

1. **MADAR**, Zdeněk et al. *Slovník českého práva, díl I.* Praha : Linde Praha a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 1995. ISBN 80-85647-62-1
2. **MADAR**, Zdeněk et al. *Slovník českého práva, díl II.* 3. rozš. vyd. Praha : Linde Praha a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2002. ISBN 80-7201-377-7
3. *Masarykův slovník naučný, lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, díl VI.*, Praha : Nákladem „Československého kompasu“, tiskařské a vydavatelské akciové společnosti, 1932
4. *Ottův slovník naučný / Díl první A – Alpy.* Fotoreprint původního vydání z roku 1888. Nakladatelství Argo (Praha) a nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka (Praha – Litomyšl), 1996. ISBN 80-7203-007-8 (Argo), 80-7185-057-8 (Paseka)
5. *Ottův slovník naučný / Díl osmý Dřevěné stavby – Falšování.* Fotoreprint původního vydání z roku 1894. Nakladatelství Argo (Praha) a nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka (Praha – Litomyšl), 1997. ISBN 80-7203-007-8 (Argo), 80-7185-057-8 (Paseka)
6. *Ottův slovník naučný / Díl dvacátýřetí Schlossar – Starowolski.* Fotoreprint původního vydání z roku 1905. Nakladatelství Argo (Praha) a nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka (Praha – Litomyšl), 2000. ISBN 80-7203-007-8 (Argo), 80-7203-324-7 (Paseka)
7. *Slovník veřejného práva československého.* Svazek 1. A až CH / Pořádají Emil Hácha, Antonín Hobza, Jiří Hoetzel, František Weyr, Karel Laštovka; redakční tajemník Jiří Havelka. Brno : Polygrafia : Rudolf M. Rohrer, 1929. 871 s.
8. *Slovník veřejného práva československého.* Svazek 3. P až Ř / Pořádají Emil Hácha, Jiří Hoetzel, František Weyr, Karel Laštovka; redakční tajemník Jiří Havelka. Brno : Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934. 960 s.
9. *Slovník veřejného práva československého.* Svazek IV. S až T / Pořádají Emil Hácha, Jiří Hoetzel, František Weyr, Karel Laštovka; redakční tajemník Jiří Havelka. Brno : Polygrafia : Rudolf M. Rohrer, 1938. 995 s.

Odborná literatura:

1. **ADAMOVÁ, K., RIEGEROVÁ, B., SKŘEJPKOVÁ, P., Soukup, L., Šouša, J. :** *Dějiny českého soudnictví do r. 1938*, Lexis Nexis. 2005. ISBN 90-86920-070
2. **BĚLINA, Pavel et al.** *Dějiny zemí koruny české II.* 7. vyd. Praha a Litomyšl : nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 2001. 329 s. ISBN 80-7185-397-6
3. **BÍLÝ, Jiří L.** *Právní dějiny na území ČR.* Praha : Linde Praha a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2003. 474 s. ISBN 80-7201-429-3
4. **BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A.** *Teorie práva.* 2. přeprac. vydání. Praha : ASPI Publishing, 2004. 348 s. ISBN 80-7357-030-0
5. **ČECHUROVÁ, Jana, ŠLEHOFER, Lukáš a kol.** *Ústava 1920 : vyvrcholení konstituování československého státu.* Vyd. 1. Praha : Leges, 2011. 192 s. ISBN 978-80-87212-67-7
6. **GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří, ZOUBEK, Vladimír.** *Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva.* 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha : PROSPEKTUM, 2002. 568 s. ISBN 80-7175-077-8
7. **GRONSKÝ, Ján.** *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. Díl I – 1914 – 1945.* 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2005. 584 s. ISBN 80-246-1027-2
8. **HARTMANN, A.:** Předpisy o soudech a jejich organizaci, 1933
9. **HARTMANN, A.:** Předpisy o soudech jejich organizaci a soudnictví Dodatky ke dni 31. prosince 1937, Praha 1938
10. **HENDRYCH, Dušan.** *Správní právo : obecná část.* 7. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009. 837 s. ISBN 978-80-7400-049-2
11. **KLIMEK, Antonín.** *Velké dějiny zemí koruny české. Svazek XIII. 1918–1929.* 1. vyd. Praha a Litomyšl : nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 2000. 822 s. ISBN 80-7185-328-3
12. **KLIMEK, Antonín.** *Velké dějiny zemí koruny české. Svazek XIV. 1929–1938.* 1. vyd. Praha a Litomyšl : nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 2000. 822 s. ISBN 80-7185-425-5

13. **KUKLÍK**, Jan et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. Praha : Linde Praha a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2009. 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6
14. **KÜHN**, Zdeněk. *Historický komparativní kontext domácí diskuse o postavení soudní moci*. In: KYSELA, Jan (ed.). *Hledání optimálního modelu správy soudnictví pro Českou republiku*. Praha : Kancelář Senátu, 2008
15. **MACUR**, Josef. *Správní soudnictví*. Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1986
16. **MALÝ**, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha : Linde Praha a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2003. 673 s. ISBN 80-7201-433-1
17. **MAZANEC**, Michal. *Správní soudnictví*. Praha : Linde Praha a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 1996. 451 s. ISBN 80-7201-021-2
18. **MAZANEC**, Michal. *Zánik bývalého Nejvyššího správního soudu ve světle dokumentů Státního ústředního archivu*. In: NOVOTNÝ Oto (ed.). *Pocta Doc. JUDr. Vladimíru Mikule k 65. narozeninám*. Praha : ASPI, 2002. 481 s. ISBN 80-86395-47-2
19. **MLEZIVA**, Štěpán. *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti*. Vyd. 1. Praha : Academia, 2010. 982 s. ISBN 978-80-200-1756-7
20. **MÜLLER**, Helmut et al. *Dějiny Německa*. Praha : nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-125-5
21. **PAVLÍČEK**, Václav. *O kontinuitě a diskontinuitě*. In: *O české státnosti, Úvahy a polemiky I. Český stát a Němci*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 413 s. ISBN 80-246-0489-2
22. **PAVLÍČEK**, Václav, et al. *Ústavní právo a státověda, II. Díl, Ústavní právo České republiky*. 2. podstatně rozšířené a doplněné vydání. Praha : Linde Praha a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2008. 797 s. ISBN 978-80-7201-694-5
23. **RÁDL**, Zdeněk (ed). *Nejvyšší správní soud : [zákon a jednací řád] : komentář k zákonu ze dne 16. června 1937, číslo 164 Sb. z. a n. o nejvyšším správním soudě*

- a k jednacímú řádu pro nejvyšší správní soud, publikovanému vládní vyhláškou ze dne 16. července 1937, číslo 191 Sb. z. a n., Praha : Kompas, 1937. 248 s.
24. **SCHELLE**, Karel et al. *Dějiny české veřejné správy*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009, 314 s. ISBN 978-80-7380-203-5
  25. **SCHELLE**, Karel. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918–1938)*. 1. vyd. Praha : Eurolex Bohemia a. s., 2006. 470 s. ISBN 80-86861-92-9
  26. **SHELLEOVÁ**, Ilona, **SCHELLE**, Karel et al. *Soudnictví (historie, současnost, perspektivy)*. Vydání I. Praha : Eurolex Bohemia s. r. o., 2004. 592 s. ISBN 80-86432-65-3
  27. **SOVINSKÝ**, Jaroslav. *Státní hranice Československa a České republiky*. 1. vyd. Praha : Všehrd, 2005. 310 s. ISBN 80-85305-42-9
  28. **STIPTA**, István. *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918*. Košice : Nica, 2004. 270 s. ISBN 80-969246-0-5
  29. **WINTEROVÁ**, Alena et al. *Civilní právo procesní*. 4. aktualit. vyd. Praha : Linde Praha a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2006, 729 s. ISBN 80-7201-595-8
  30. **Status soudců a státních zástupců v Československé republice 1936 podle stavu z 31. prosince 1936**, V Praze : Svaz československých soudců, 1936. 239 s.

Německá odborná literatura:

1. **EISENHARDT**, Ulrich. *Deutsche Rechtsgeschichte*. München : C. H. Beck, 2006. ISBN 978-3-406-58090-1
2. **FACHEM**, Siegrfried. *Verwaltungsgerichtshof, Kompetenzgerichtshof und Disziplinargerichte in Württemberg unter dem Nationalsozialismus*, Pfaffenweiler : Centaurus – Verlagsgesellschaft, 1989. ISBN 3-89085-210-6
3. **HOKE**, Rudolf. *Österreichische und deutsche Rechtsgeschichte*. Böhlau Verlag GmbH & Cie, Köln Weimar Wien, 1996. ISBN 3-205-98179-0
4. **FROTSCHER**, Werner, **PIEROTH**, Bodo. *Verfassungsgeschichte*. München : C. H. Beck, 2010. ISBN 978-3-406-60951-0

5. **ISENSEE**, Josef, **KIRCHHOF**, Paul. *Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band I. Grundlagen von Staat und Verfassung*. Heidelberg : C. F. Müller Juristischer Verlag, 1987. ISBN 3-8114-5026-3
6. **ISENSEE**, Josef, **KIRCHHOF**, Paul, et al. *Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band V. Rechtsquellen, Organisation, Finanzen*. Heidelberg : C. F. Müller, 2007. ISBN 978-3-8114-5522-1
7. **KIRSCHBERG**, Christian. *Der badische Verwaltungsgerichtshof im Dritten Reich; Eine Quellestudie zur Justiz- und Verwaltungsgeschichte des ehemaligen Landes Baden unter dem Nationalsozialismus*. Berlin : Duncker & Humblot, 1982. ISBN 3-428-05028-2
8. **KOHL**, Wolfgang. *Das Reichsverwaltungsgericht: Ein Beitrag zur Entwicklung der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland*. Tübingen : J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1991. ISBN 3-16-145740-4
9. **KROETSCHHELL**, Karl. *Rechtsgeschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1992. ISBN 3-8252-1681-0
10. **LAUFS**, Adolf. *Rechtsentwicklungen in Deutschland*. Berlin : De Gruyter Recht, 2006, ISBN 3-89949-301-X
11. **SCHROEDER** Klaus-Peter. *Vom Sachsenspiegel zum Grundgesetz, Eine deutsche Rechtsgeschichte in Lebensbildern*. München : C. H. Beck, 2001. ISBN 3-406-47536-1
12. **STUMP**, Ulrich. *Preußische Verwaltungsgerichtsbarkeit (1875–1914) Verfassung, Verfahren, Zuständigkeit*. Berlin : Dunker & Humblot, 1980. ISBN 3-428-04699-4

Články:

1. *Po ochraně soudů*. Právník, 1929, sv. 68, s. 31
2. *Soudnictví v republice*. Právník, 1919, sv. 58, s. 379
3. **BROŽOVSKÝ**, V.: *Stav našeho soudnictví*. Právník, 1931, sv. 70, s. 41–51.
4. **DRBOHLAV**, K.: *Justice a její administrativa*. Soudcovské listy 1937, sv. 18, s. 83 násl.
5. **HORA**, V.: *Stav našeho soudnictví*. Právník, 1927, sv. 66, s. 697 násl.
6. **K. K.**: *Neodvislost soudcovská*. Soudcovské listy, 1923, sv. 4, s. 12–13

7. KRCHA, K.: *Ne odpolitizování soudců, ale soudní správy*. Soudcovské listy, 1937, sv. 18, s. 53 násl.
8. KRCHA, K.: *Nespokojenost soudců*. Soudcovské listy, 1925, sv. 6, s. 85 násl.
9. KRCHA, K.: *Soudnictví před deseti lety a dnes*. Právník, 1928, sv. 67, s. 596–603
10. PEJŠA, Robert, *Autonomie Podkarpatské Rusi jako politicko-právní problém v prvních letech existence Československé republiky 1919–1921*, in: *Moderní dějiny 14*, HÚ AV ČR, Praha 2006

Věstník ministerstva spravedlnosti z let 1919–38

Deset let Československé republiky, svazek první, Praha : vydala Vláda Československé republiky, 1928, 554 s.

Internetové zdroje:

1. MAZANEC, Michal. *Historie*. <http://www.nssoud.cz/Historie/art/4?menu=174>.
2. Oficiální stránky Nejvyššího soudu ČR
http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf/Edit/ONEjvyssimsoudu~Obecnainformace?Open&area=O%20Nejvy%C5%A1%C5%A1%C3%ADm%20soudu&grp=Obecn%C3%A9%20informace&lng=
3. http://cs.wikipedia.org/wiki/Okresn%C3%AD_soud_v_Jilemnici
4. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna,
<http://www.psp.cz/eknih/>

Právní předpisy:

1. Císařské nařízení č. 268/1849 ř. z., o nové organizaci soudní
2. Nařízení ministra vnitra, spravedlnosti a financí č. 10/1853 ř. z. ze dne 19. ledna 1853, o zařízení soudů a politických úřadů
3. Nařízení č. 103/1854 ř. z. o politické a soudní organizaci markrabství Moravského
4. Nařízení č. 104/1854 ř. z. o politické a soudní organizaci vévodství Horního a Dolnoslezského
5. Nařízení č. 274/1854 ř. z., o politické a soudní organizaci království Českého
6. Nařízení ministra vnitra č. 142/1860 ř. z.

7. Nařízení č. 73/1862 ř. z. ze dne 22. října 1862, ježto se týče zrušení úřadů krajských v Čechách
8. Zákon č. 27/1864 z. z. ze dne 25. července 1864 o zastupitelstvech okresních
9. Vyhlášení č. 155/1866 ř. z. vydané od ministerium státního dne 18. prosince 1866, ježto se týče zrušení českého nejvyššího dvorského soudu lenního
10. Zákon č. 101/1867 ř. z. ze dne 25. července 1867, o odpovědnosti ministrů království a zemí v radě říšské zastoupených
11. Základní zákon státní č. 144/1867 ř. z. ze dne 21. prosince 1867, o moci soudcovské
12. Zákon č. 41/1868 ř. z. ze dne 19. května 1868, o zřízení politických úřadů správních v královstvích Českém, Dalmatském, Haličském a Vladimířském s vojvodstvími Osvětimským a Zátorským a s velkovojevodstvím Krakovským, v arciknížetstvích Rakouském pod Enží a nad Enží, ve vojvodstvích Salcburském, Štyrském, Korutanském, Krajinském, Bukovinském, v markrabství Moravském, ve vojvodstvích Horno- a Dolnoslezském, v knížecím hrabství Tyrolském a v zemi Vorarlberské, v markrabství Istrianském, v knížecím hrabství Gorickém a Gradištském a v městě i okršlku Trstském. Má platnost v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených
13. Zákon č. 44/1868 ř. z. ze dne 19. května 1868, o zřízení politických úřadů správních
14. Zákon č. 59/1868 ř. z. ze dne 11. června 1868, ježto se týče organizace soudů okresních
15. Zákon č. 44/1869 ř. z. ze dne 18. dubna 1869, jenž se týče organizace soudu říšského, řízení před ním a vykonávání jeho nálezů
16. Zákon č. 62/1873 ř. z. ze dne 26. dubna 1873, o postupu při změnách v obvodech okresních soudů I. stolice
17. Zákon č. 36/1876 ř. z. ze dne 22. října 1875, o zřízení správního soudu
18. Nařízení č. 94/1876 ř. z. ze dne 5. srpna 1876, jímžto se vyhláší jednací řád c. k. správního soudu
19. Nařízení č. 95/1876 ř. z. ze dne 5. srpna 1876, o vnitřním zařízení správního soudu a osobách při něm zřízených

20. Nařízení č. 151/1882 ř. z. ze dne 28. října 1882, o disciplinárním řízení proti členům správního soudu
21. Zákon č. 53/1894 ř. z. ze dne 19. března 1894, jímž se mění § 10 zákona č. 36/1876 ř. z., o zřízení správního soudu
22. Zákon č. 110/1895 ř. z. ze dne 1. srpna 1895, jímž se uvádí zákon o vykonávání soudní moci a o příslušnosti řádných soudců v občanských věcech právních (jurisdikční norma)
23. Zákon č. 111/1895 ř. z. ze dne 1. srpna 1895, o vykonávání soudní moci a o příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních (jurisdikční norma)
24. Zákon č. 217/1896 ř. z. ze dne 27. listopadu 1896, jímž vydávají se předpisy o obsazování, vnitřním zařízení a řádě jednacím soudů (zákon o organizaci soudní)
25. Nařízení ministra spravedlnosti č. 187/1897 ř. z. ze dne 9. srpna 1897, o úředním oděvu soudců a úředníků státních zastupitelství
26. Zákon č. 149/1905 ř. z. ze dne 21. září 1905, jímž se mění některá ustanovení zákona č. 36/1876 ř. z., o zřízení správního soudu
27. Nařízení veškerého ministerstva č. 202/1909 ř. z. ze dne 13. prosince 1909, jímž se zavádí úřední roucho pro soudcovské úředníky správního dvoru soudního
28. Nařízení č. 209/1907 ř. z. ze dne 22. srpna 1907, o jednacím řádu správního soudu
29. Nařízení ministra spravedlnosti č. 81/1913 ř. z. ze dne 9. května 1913, jímž se zřizuje okresní soud ve Zlíně na Moravě
30. Zákon č. 15/1914 ř. z. ze dne 25. ledna 1914, o služebním poměru státních úředníků a státních sluhů (služební pragmatika)
31. Zákon č. 307/1917 ř. z. ze dne 24. července 1917, jímž se vláda zmocňuje, aby na základě válečným stavem způsobených mimořádných poměrů přijala nutná opatření v hospodářské oblasti
32. Nařízení ministra spravedlnosti č. 324/1918 ř. z.

33. zák. čl. IV z roku 1869, o organizaci soudů
34. zák. čl. XXXVI z roku 1875
35. Zák. čl. XLIII z roku 1883
36. zák. čl. XXII z roku 1886
37. zák. čl. XXV z roku 1890

38. zák. čl. XXIII z roku 1896
39. zák. čl. XVI z roku 1896

40. Zákon č. 2/1918 Sb. z. a n. ze dne 2. listopadu 1918, jímž se zřizují nejvyšší Správní úřady ve státě československém
41. Zákon č. 3/1918 Sb. z. a n. ze dne 2. listopadu 1918, o nejvyšším správním soudě
42. Zákon č. 5/1918 Sb. z. a n. ze dne 2. listopadu 1918, o nejvyšším soudě
43. Zákon č. 6/1918 Sb. z. a n. ze dne 2. listopadu 1918, jímž určuje se doba organisace řádných soudů I. a II. instance ve smyslu třetího odstavce § 6. zákona ze dne 21. prosince 1867, čís. 144 ř. z.
44. Nařízení Národního výboru československého č. 7/1918 Sb. z. a n. ze dne 2. listopadu 1918 o ustanovení a jmenování personálu pro nejvyšší správní soud v Praze
45. Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. ze dne 28. října 1918, o zřízení samostatného státu československého
46. Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. listopadu 1918, o prozatímní ústavě
47. Zákon č. 38/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. listopadu 1918, jímž se zřizuje zemský správní výbor
48. Zákon č. 39/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. listopadu 1918, o rozpuštění sboru obecních starších hlavního města Prahy a zřízení správního sboru
49. Nařízení vlády Československého státu č. 53/1918 Sb. z. a n. ze dne 28. listopadu 1918, o zrušení krajského soudu v Trutnově
50. Zákon č. 64/1918 Sb. z. a n. ze dne 10. prosince 1918, o mimořádných přechodních ustanoveních na Slovensku
51. Nařízení Ministerstva financí a Českého statistického úřadu č. 66/1918 Sb. z. a n., o ustanovení a jmenování pomocného personálu pro Nejvyšší soud v Praze
52. Nařízení veškerého ministerstva č. 85/1918 Sb. z. a n. ze dne 18. prosince 1918, o zřízení úřadu spojené správy v obvodě Ostravskoslezském
53. Nařízení ministerstva spravedlnosti č. 56/1919 Sb. z. a n. ze dne 30. ledna 1919, o obsazování míst radů a projednávání osobních a disciplinárních záležitostí u vrchního zemského soudu v Praze a obsazování míst u soudů a státních zastupitelstev

54. Zákon č. 75/1919 Sb. z. a n. ze dne 31. ledna 1919, kterým vydává se řád volení v obcích republiky Československé
55. Zákon č. 76/1919 Sb. z. a n. ze dne 7. února 1919, kterým se mění a doplňují některá ustanovení dosavadních obecních zřízení a městských statutů v Československé republice. (Novela k obecním zřízením)
56. Nařízení vlády republiky Československé č. 124/1919 Sb. z. a n. ze dne 7. března 1919, o zkrácení přípravné služby soudcovské a přejímání soudců z Bosny a Hercegoviny
57. Zákon č. 134/1919 Sb. z. a n. ze dne 11. března 1919, jímž zřizuje se nejvyšší důchodkový soud
58. Zákon č. 153/1919 Sb. z. a n. ze dne 20. března 1919, jenž se týče oddělení správy finanční od správy politické
59. Zákon č. 188/1919 Sb. z. a n. ze dne 3. dubna 1919, jímž se zmocňuje vláda, stanoviti prozatím počet, sídla a obvody soudních tabulí a hlavních zastupitelstev i soudů na Slovensku
60. Zákon č. 212/1919 Sb. z. a n. ze dne 16. dubna 1919, jímž se zřizuje zemská správní komise pro Slezsko
61. Zákon č. 216/1919 Sb. z. a n. ze dne 16. dubna 1919, o nejvyšším soudě
62. Zákon č. 271/1919 Sb. z. a n., ze dne 23. května 1919, kterým se mění zákon o prozatímní ústavě
63. Zákon č. 278/1919 Sb. z. a n. ze dne 23. května 1919, o sestavování seznamů porotců
64. Zákon č. 288/1919 Sb. z. a n. ze dne 27. května 1919, kterým se doplňuje zemské zřízení moravské
65. Zákon č. 431/1919 Sb. z. a n. ze dne 22. července 1919, o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organizace správní v Československé republice
66. Zákon č. 451/1919 Sb. z. a n. ze dne 28. července 1919, jímž se zřizují trestní sborové soudy I. stolice
67. Nařízení vlády republiky Československé č. 557/1919 Sb. z. a n. ze dne 20. října 1919, o částech okresů Rábského, Nového města p. Š. a Král. Chlumce (Királyhelmeecz) a okresech Stropkovu, Humenném, Vranově, Mihalovcích a Sečovcích

68. Generální statut pro organizaci a administraci Podkarpatské Rusi č. 26.536/1919
69. Zákon č. 76/1920 Sb. z. a n. ze dne 30. ledna 1920, o inkorporaci kraje Hlučínského
70. Nařízení vlády republiky Československé č. 93/1920 Sb. z. a n. ze dne 13. února 1920, kterým se mění hranice okresu Fridlandského a Libereckého
71. Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky
72. Zákon č. 125/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, o volebním soudě
73. Zákon č. 126/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, o organizaci politické správy
74. Nařízení Vlády Československé republiky č. 152/1920 Sb. z. a n. ze dne 11. března 1920, jímž se upravuje soudnictví a rozšiřuje působnost zákonů a nařízení z oboru soukromého práva a soudní správy v územích postoupených Československé republice podle mírových smluv
75. Zákon č. 158/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. března 1920, o správním soudnictví u úřadův okresních a župních
76. Zákon č. 162/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. března 1920, o ústavním soudě
77. Zákon č. 210/1920 Sb. z. a n. ze dne 22. března 1920, o prozatímní úpravě správy politické na Slovensku
78. Zákon č. 216/1920 Sb. z. a n. ze dne 6. dubna 1920, kterým se prozatímně a částečně mění ustanovení zákona ze dne 27. listopadu 1896, č. 217 ř. z., o ustanovení soudcův a přípravné službě soudcovské
79. Zákon č. 233/1920 Sb. z. a n., ze dne 31. března 1920, o prozatímní úpravě správy měst s regulovaným magistrátem na Slovensku
80. Nařízení č. 256/1920, o změně generálního statutu Podkarpatské Rusi
81. Zákon č. 270/1920 Sb. z. a n. ze dne 15. dubna 1920, kterým se upravují poměry v soudnictví na území bývalého státu uherského
82. Zákon č. 285/1920 Sb. z. a n. ze dne 14. dubna 1920, kterým se vláda zmocňuje ke slučování a rozlučování obcí, k změně hranic obcí, okresů, žup a zemí, jakož i k potřebným administrativním opatřením s tím souvisejícím
83. Nařízení vlády republiky Československé č. 321/1920 Sb. z. a n. ze dne 4. května 1920, kterým se upravuje správa veřejná mimo soudní správu a rozšiřuje působnost československých zákonů a nařízení z oboru oné správy na Hlučínsku

84. Nařízení vlády republiky Československé č. 361/1920 Sb. z. a n. ze dne 21. května 1920 k provedení zákona ze dne 22. března 1920, č. 210 Sb. z. a n., o prozatímní úpravě správy politické na Slovensku
85. Opatření Stálého výboru Národního shromáždění republiky Československé č. 450/1920 Sb. z. a n. ze dne 23. července 1920, o inkorporaci Vitorazska a Valčicka
86. Nařízení vlády republiky Československé č. 460/1920 Sb. z. a n. ze dne 27. července 1920 o zrušení okresního soudu v Turně a přiřčení obcí z jeho obvodu do obvodu okresního soudu v Moldavě
87. Nařízení vlády republiky Československé č. 476/1920 Sb. z. a n. ze dne 27. července 1920 o prozatímní úpravě správy politické v území Podkarpatské Rusi
88. Nařízení vlády č. 484/1920 Sb. z. a n. ze dne 14. srpna 1920, kterým se mění hranice soudního okresu Šumperského a Staroměstského
89. Vládní nařízení č. 497/1920 Sb. z. a n. ze dne 20. srpna 1920, kterým jsem mění hranice soudního a politického okresu Uhersko-Brodského a Uhersko-Hradištského
90. Nařízení vlády č. 533/1920 Sb. z. a n. ze dne 17. září 1920, kterým se mění hranice soudního a politického okresu uhersko-brodského a uhersko-hradištského
91. Nařízení vlády republiky Československé č. 606/1920 Sb. z. a n. ze dne 6. listopadu 1920 o sloučení obvodu slůžnovského úřadu v Turně s obvodem slůžnovského úřadu v Moldavě se sídlem v Moldavě
92. Nařízení vlády republiky Československé č. 634/1920 Sb. z. a n. ze dne 3. prosince 1920 o zřízení oddělení při soudní tabuli v Košicích pro Podkarpatskou Rus
93. Nařízení vlády republiky Československé č. 635/1920 Sb. z. a n. ze dne 3. prosince 1920, o organisaci zvláštního senátu zřízeného pro řešení kompetenčních konfliktů
94. Nařízení vlády republiky Československé č. 651/1920 Sb. z. a n. ze dne 17. prosince 1920 o zrušení okresního soudu v Kosinově, o nové úpravě obvodů okresních soudů v Užhorodě, Munkačevě, Beregszázu, Velkém Sevljuši a Tačevě,

o nové úpravě obvodů sborových soudů v Beregszászu, Užhorodě, Hustu a sedrie V Košicích.

95. Zákon č. 691/1920 Sb. z. a n. ze dne 22. prosince 1920, kterým se určuje podle §u 99 ústavní listiny ze dne 29. února 1920, č. 121 Sb. z. a n., doba organisace řádných soudů I. a II. stolice a veškerých soudů vojenských
96. Nařízení vlády republiky Československé č. 697/1920 Sb. z. a n. ze dne 30. prosince 1920 o zastavení působnosti porot na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, jakož i v obvodech některých sborových soudů I. stolice v Čechách a na Moravě.
97. Zákon č. 117/1921 Sb. z. a n. ze dne 18. března 1921, kterým se vláda zmocňuje k dalšímu slučování a rozlučování obcí, k změně hranic obcí, okresů, žup a zemí, jakož i potřebným opatřením s tím souvisejícím
98. Nařízení vlády republiky Československé č. 175/1921 Sb. z. a n. ze dne 21. dubna 1921, o změně hranic slůžnovských okresů sevljušského a hustského
99. Nařízení vlády republiky Československé č. 194/1921 Sb. z. a n. ze dne 21. května 1921, o zřízení nového okresního soudu v Českém Těšíně
100. Nařízení vlády republiky Československé č. 195/1921 Sb. z. a n. ze dne 21. května 1921, o zřízení nového krajského soudu a státního zastupitelství v Moravské Ostravě
101. Nařízení vlády republiky Československé č. 277/1921 Sb. z. a n. ze dne 11. srpna 1921 o zřízení nového krajského soudu a státního zastupitelství v Klatovech
102. Nařízení vlády republiky Československé č. 282/1921 Sb. z. a n. ze dne 21. dubna 1921, kterým se mění vládní nařízení ze dne 17. prosince 1920, č. 651 Sb. z. a n., o zrušení okresního soudu v Kosinově, o nové úpravě obvodů okresních soudů v Užhorodě, Munkačevě, Beregszászu, Velkém Sevljuši a Tačevě, o nové úpravě obvodů sborových soudů v Beregszászu, Užhorodě, Hutu a sedrie v Košicích
103. Nařízení vlády republiky Československé č. 436/1921 Sb. z. a n. ze dne 1. prosince 1921, o přeložení sídla slůžnovského úřadu ze Zemanské Oče do města Komárna
104. Nařízení vlády republiky Československé č. 448/1921 Sb. z. a n. ze dne 9. prosince 1921, o změně hranic slůžnovských okresů sevljušského a hustského

105. Zákon č. 491/1921 Sb. z. a n. ze dne 21. prosince 1921, kterým se prodlužuje doba organisace řádných soudů první a druhé stolice, určená dle § 99 ústavní listiny ze dne 29. února 1920, čís. 121 Sb. z. a n., zákonem ze dne 22. prosince 1920, čís. 691 Sb. z. a n., pro obvody soudních tabulí v Bratislavě a v Košicích
106. Zákon č. 50/1922 Sb. z. a n. ze dne 8. února 1922, o obmezení působnosti porot na Podkarpatské Rusi
107. Nařízení vlády republiky Československé č. 55/1922 Sb. z. a n. ze dne 16. února 1922, kterým se mění hranice soudních okresů velko-bytešského a ivančického a politických okresů velko-meziříčského a brněnského, jakož i hranice žup X. (jihlavské) a XI. (brněnské)
108. Nařízení vlády republiky Československé č. 91/1922 Sb. z. a n. ze dne 9. března 1922, kterým se zrušuje slůžnovský okres podzámočský se sídlem v Tvrdošíně a mění obvody slůžnovských okresů trstenského, dolnokubínského a námestovského
109. Nariadenie vlády republiky Československej č. 197/1922 Sb. z. a n. zo dňa 14. júla 1922, o zrušení sedrie, štátneho zastupiteľstva a sedriálnej väznice v Komárne, o novej úprave obvodov sedrií v Nitre a Baňskej Bystrici a o sriadení novej sedrie, štátneho zastupiteľstva a sedriálnej väznice v Nov. Zámkoch
110. Zákon č. 243/1922 Sb. z. a n. zo dňa 13. júla 1922, o prozatýmnej úprave sriadenia obcí na Slovensku
111. Nariadenie vlády republiky Československej č. 275/1922 Sb. z. a n. zo dňa 21. septembra 1922, ktorým sa prevádzajú niektoré úpravy politickej správy na Slovensku
112. Nariadenie vlády republiky Československej č. 280/1922 Sb. z. a n. zo dňa 21. septembra 1922, ktorým sa slučujú doterajšie župy abauj-turňanská, šarišská a zemplínská s pripojenými časťmi župy užhorodskej v jediný správny obvod
113. Nariadenie vlády republiky Československej č. 281/1922 Sb. z. a n. zo dňa 21. septembra 1922, ktorým sa upravujú obvody niektorých žúp a slůžnovských okresov na Slovensku
114. Nariadenie vlády republiky Československej č. 310/1922 Sb. z. a n. zo dňa 26. oktobra 1922, ktorým sa zavádza župné sriadenie v niektorých častiach uzemia republiky Československej.

115. Vyhláška ministra vnútra v dohode s ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska č. 345/1922 Sb. z. a n. zo dňa 2. decembra 1922, o prevedení nariadenia vlády republiky Československej zo dňa 9. marca 1922, č. 91 Sb. z. a n., ktorým sa zrušuje slúžnovský okres podzámocký so sídlom v Tvrdošíne a menia obvody slúžnovských okresov trstenského, dolnokubinského a námestovského, a nariadení vlády republiky Československej zo dňa 21. septembra 1922, č. 275 Sb. z. a n., ktorým sa prevádzajú niektoré úpravy politickej správy na Slovensku, č. 280 Sb. z. a n., ktorým sa slučujú doterajšie župy abaujturnánska, šarišská a zemplínska s pripojenými časťami župy užhorodskej v jediný správny obvod, a č. 281 Sb. z. a n., ktorým sa upravujú obvody niektorých žúp a slúžnovských okresov na Slovensku
116. Nariadenie vlády republiky Československej č. 378/1922 Sb. z. a n. zo dňa 21. decembra 1922, o rozdelení a sídlach okresných úradov na Slovensku
117. Zákon č. 406/1922 Sb. z. a n. ze dne 21. prosince 1922, kterým se mění ustanovení zákona ze dne 18. března 1921, č. 117 Sb. z. a n., o zmocnění vlády k dalšímu slučování a rozlučování obcí, ke změně hranic obcí, okresů, žup a zemí, jakož i k potřebným opatřením s tím souvisejícím
118. Vládní nařízení č. 6/1923 Sb. z. a n. ze dne 11. ledna 1923, kterým se mění hranice soudních okresů valašsko-klobouckého a bojkovického
119. Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n. ze dne 19. března 1923, na ochranu republiky
120. Zákon č. 51/1923 Sb. z. a n. ze dne 19. března 1923, o státním soudě
121. Vládní nařízení č. 113/1923 Sb. z. a n. ze dne 7. června 1923, jímž mění se prozatím až do definitivní úpravy zákonem příslušnost administrativních úřadů v Podkarpatské Rusi
122. Vládní nařízení č. 171/1923 Sb. z. a n. ze dne 7. srpna 1923, o prozatímní úpravě obecního zřízení na Podkarpatské Rusi
123. Vyhláška ministra spravedlnosti č. 172/1923 Sb. z. a n. ze dne 7. srpna 1923, jíž se stanoví počátek činnosti okresního soudu ve Zlíně
124. Vládné nariadenie č. 214/1923 Sb. z. a n. zo dňa 8. novembra 1923, ktorým sa vylučujú z obvodu okresného súdu vo Velkej Revúci, sedrie v Rimavskej Sobote a súdnej tabule v Košiciach, obce Telgárt, Šumiac, Pohorelá, Heľpa, Závadka

- a Polonka a pričleňujú sa do obvodu okresného súdu v Brezne, sedrie v Baňskej Bystrici a súdnej tabule v Bratislave
125. Vládní nařízení č. 235/1923 Sb. z. a n. ze dne 13. prosince 1923, kterým se mění hranice soudních okresů Horní Litvínov a Hora Sv. Kateřiny
  126. Vládní nařízení č. 242/1923 Sb. z. a n. ze dne 20. prosince 1923, kterým se přenáší výkon právní pomoci ve věcech civilních pro části města Prahy I, II, V a VI od okresního soudu pro Horní Nové Město v Praze na okresní soud pro Staré Město a Josefov v Praze
  127. Zákon č. 257/1923 Sb. z. a n. ze dne 21. prosince 1923, kterým mění se ustanovení zákona ze dne 21. prosince 1922, čís. 406 Sb. z. a n., o zmocnění vlády k dalšímu slučování a rozlučování obcí, k změnám hranic obcí, okresů, žup a zemí, jakož i k potřebným opatřením s tím souvisejícím
  128. Vládní nařízení č. 6/1924 Sb. z. a n. ze dne 23. prosince 1924, kterým se mění hranice zastupitelského a soudního okresu hořického a politického okresu novopackého a zastupitelského, soudního a politického okresu králové-dvorského nad Labem
  129. Vládne nariadenie č. 99/1924 Sb. z. a n. zo dňa 3. mája 1924, ktorým sa vydáva nový jednací poriadok pre okresné sudy, sborové sudy prvej stolice a súdne tabule na Slovensku a Podkarpatskej Rusi
  130. Vládní nařízení č. 93/1924 Sb. z. a n. ze dne 3. května 1924, o labských plavebních soudech
  131. Zákon č. 221/1924 Sb. z. a n. o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří ve znění předpisů jej měnících a doplňujících platném k 5. květnu 1945
  132. Zákon č. 295/1924 Sb. z. a n. ze dne 19. prosince 1924, kterým se ustanovuje doba nové organizace řádných soudů a kterým se vláda zmocňuje, aby nařízením určila sídla i obvody soudů a státních zastupitelstev na Slovensku a Podkarpatské Rusi
  133. Zákon č. 298/1924 Sb. z. a n. ze dne 19. prosince 1924, kterým se mění ustanovení § 1, bodu 4., zákona ze dne 18. března 1921, č. 117 Sb. z. a n. ve znění zákona ze dne 21. prosince 1922, č. 406 Sb. z. a n., o zmocnění vlády k dalšímu slučování a rozlučování obcí, ke změně hranic obcí, okresů, žup a zemí, jakož i k potřebným opatřením s tím souvisejícím.

134. Vládní nařízení č. 311/1924 Sb. z. a n. ze dne 23. prosince 1924, o zřízení okresních hejtmanství v Jílovém a Říčanech a o rozšíření obvodu okresního hejtmanství na Smíchově
135. Vládní nařízení č. 312/1924 Sb. z. a n. ze dne 23. prosince 1924, kterým se mění hranice zastupitelského a soudního okresu ústeckého nad Orlicí a politického okresu lanškrounského, zastupitelského a soudního okresu kosteleckého nad Orlicí a politického okresu rychnovského nad Kněžnou, dále hranice zastupitelského, soudního a politického okresu jílovského a zastupitelského, soudního a politického okresu říčanského
136. Vládní nařízení č. 315/1924 Sb. z. a n. ze dne 23. prosince 1924, kterým se mění hranice mezi obcemi Nedvězím v zastupitelském, soudním a politickém okrese poličském a Ubušínkem v soudním okrese bystřickém a politickém okrese novoměstském na Moravě a tím i hranice zastupitelského, soudního a politického okresu poličského se soudním okresem bystřickým a politickým okresem novoměstským na Moravě, jakož i hranice župy II. (pardubické) s župou XI. (brněnskou) a zemské hranice česko-moravské
137. Nařízení č. 316/1924 Sb. z. a n. ze dne 23. prosince 1924, kterým se mění hranice zastupitelského a soudního okresu hořického a politického okresu novo- packého a zastupitelského, soudního a politického okresu králové-dvorského nad Labem
138. Vládní nařízení č. 317/1924 Sb. z. a n. ze dne 23. prosince 1924, kterým se obec Dolní Věžnice vylučuje ze zastupitelského a soudního okresu štockého, připojuje k zastupitelskému a soudnímu okresu polenskému a slučuje s obcí Horní Věžnicí v jednu místní obec pod názvem „Věžnice“
139. Vládní nařízení č. 318/1924 Sb. z. a n. ze dne 23. prosince 1924, kterým se mění hranice zastupitelského a soudního okresu hostinského a politického okresu vrchlabského se zastupitelským, soudním a politickým okresem králové-dvorským nad Labem a hranice zastupitelského, soudního a politického okresu dubského, se zastupitelským a soudním okresem bělským pod Bezdězem a politickým okresem mnichovo-hradištským a hranice župy V. (česko-lipské) a župy IV. (mlado-boleslavské)
140. Zákon č. 62/1925 Sb. z. a n. ze dne 31. března 1925, jímž se s prozatímní platností upravují některá ustanovení obecního zřízení v Podkarpatské Rusi

141. Zákon č. 131/1925 Sb. z. a n. ze dne 4. června 1925, jímž se vláda zmocňuje, aby v územích pohraničních prováděla změny obvodů
142. Zákon č. 198/1925 Sb. z. a n. ze dne 19. srpna 1925, kterým se ustanovuje doba nové organisace vojenských soudů a upravuje přejímání důstojníků justiční služby do občanské soudní služby
143. Vládné nariadenie č. 208/1925 Sb. z. a n. zo dňa 17. septembra 1925, ktorým sa prekladá sídlo okresného úradu z Vyšného Svidníka do Stropkova a upravuje obvod tohoto úradu
144. Zákon č. 217/1925 Sb. z. a n. ze dne 15. října 1925, jímž se provádí § 105 ústavní listiny (zákona ze dne 29. února 1920, č. 121 Sb. z. a n.)
145. Vládní vyhláška č. 242/1925 Sb. z. a n. ze dne 14. listopadu 1925, kterou se upravují obvody silničních, soudních a politických okresů, obvody finančních a školských okresů a jiných státních úřadů na Valticku
146. Vládní vyhláška č. 243/1925 Sb. z. a n. ze dne 14. listopadu 1925, kterou upravují se obvody zastupitelských, soudních a politických okresů, obvody finančních a školských okresů na Vitorazsku
147. Vládní nařízení č. 19/1926 Sb. z. a n. ze dne 15. ledna 1926, jímž se mění a doplňuje vládní nařízení ze dne 4. května 1920, č. 321 Sb. z. a n., kterým se upravuje správa veřejná mimo soudní správu a rozšiřuje působnost československých zákonů a nařízení z oboru oné správy na Hlučínsku
148. Vládné nariadenie č. 55/1926 Sb. z. a n. zo dňa 23. apríla 1926, ktorým sa určujú sídla a obvody súdov a štátnych zastupiteľstiev na Slovensku a zmeňuje sa obvod okresného súdu, súdnej stolice a štátneho zastupiteľstva v Užhorode
149. Vládní nařízení č. 84/1926 Sb. ze dne 4. června 1926, o reorganisaci župní správy v území Podkarpatské Rusi
150. Zákon 103/1926 Sb. z. a n. ze dne 24. června 1926, o úpravě platových a některých služebních poměrů státních zaměstnanců. (Platový zákon).
151. Vládní nařízení č. 222/1926 Sb. z. a n. ze dne 17. prosince 1926, o úpravě politické správy v hlavním městě Praze
152. Vládní nařízení ze č. 25/1927 Sb. z. a n. dne 12. března 1927, kterým se určuje, při kterých příležitostech jsou soudci povinni nositi úřední oděv a jímž se vydávají bližší předpisy o jeho úpravě

153. Zákon č. 125/1927 Sb. z. a n. ze dne 14. července 1927, o organisaci politické správy
154. Zákon č. 49/1928 Sb. z. a n. ze dne 20. března 1928, kterým se stanoví doba nové organisace pro krajské soudy v Písku a v Plzni
155. Vládní nařízení č. 93/1928 Sb. z. a n. ze dne 28. června 1928, jímž se určují obvody a sídla okresních úřadů na Slovensku a v Podkarpatské Rusi
156. Vládní nařízení č. 174/1928 Sb. z. a n. ze dne 27. října 1928, jímž se v zemi České a Moravskoslezské určují obvody a sídla okresních úřadů a některá města se zvláštním statutem podrobují všeobecně platným obecním zřízením
157. Zákon č. 201/1928 Sb. z. a n. ze dne 9. listopadu 1928, o úpravě některých organizačních otázek v oboru soudnictví
158. Vládní nařízení č. 39/1929 Sb. z. a n. ze dne 14. března 1929, kterým se mění hranice soudního okresu holešovského a soudního okresu zlínského
159. Vládní nařízení č. 53/1930 Sb. z. a n. ze dne 29. dubna 1930, kterým se mění hranice soudního okresu Brno-město a Brno-okolí
160. Zákon č. 48/1931 Sb. z. a n. ze dne 11. března 1931, o trestním soudnictví nad mládeží
161. Zákon č. 131/1931 Sb. z. a n. ze dne 4. července 1931, o soudnictví ve sporech z poměru pracovního, služebního a učebního (o pracovních soudech)
162. Vládní nařízení č. 180/1931 Sb. z. a n. ze dne 1. prosince 1931, kterým se zřizují pracovní soudy a oddělení okresních soudů pro pracovní spory
163. Vládní nařízení č. 69/1932 Sb. z. a n. ze dne 27. května 1932, kterým se mění obvody okresních soudů ve Zbiroze, Rokycanech, Maršově IV. a Žacléři
164. Zákon č. 141/1933 Sb. z. a n. ze dne 12. července 1933, o kartelech a soukromých monopolech (kartelový zákon)
165. Vládní nařízení č. 10/1934 Sb. z. a n. ze dne 26. ledna 1934, kterým se mění obvody okresních soudů v Blovicích a Plzni
166. Vládní nařízení č. 254/1934 Sb. z. a n. ze dne 14. prosince 1934, kterým se v zemi Slovenské provádějí změny obvodů některých okresních úřadů, berních správ, berních úřadů, katastrálních měřických úřadů a okresních soudů.
167. Vládní nařízení č. 8/1935 Sb. z. a n. ze dne 25. ledna 1935, kterým se mění obvody okresních soudů ve Zlíně a Napajedlech

168. Zákon č. 68/1935 Sb. z. a n. ze dne 4. dubna 1935, o vrchních soudech jako soudech státních
169. Vládní nařízení č. 104/1935 Sb. z. a n. ze dne 26. dubna 1935, kterým se v zemích České a Moravskoslezské provádějí změny obvodů některých okresních úřadů
170. Vládní nařízení č. 190/1935 Sb. z. a n. ze dne 4. října 1935, kterým se v zemi České provádějí změny obvodů některých okresních úřadů
171. Vládní nařízení č. 149/1936 Sb. z. a n. ze dne 5. června 1936, o dalších přesunech působnosti zemských úřadů na úřady okresní
172. Vládní nařízení č. 150/1936 Sb. z. a n. ze dne 5. června 1936, o některých přesunech působnosti zemských výborů na okresní výbory
173. Vládní nařízení č. 151/1936 Sb. z. a n. ze dne 5. června 1936, o některých přesunech působnosti ministerstev na zemské úřady
174. Vládne nariadenie č. 185/1936 Sb. z. a n. zo dňa 3. júla 1936, ktorým sa v obvode vrchného súdu v Bratislave vylučuje obvod okresného súdu v Turčianskom Svätom Martine z obvodu krajského súdu v Banskej Bystrici a pripojuje sa do obvodu krajského súdu v Ružomberku
175. Vyhláška ministra vnitra č. 5/1937 Sb. z. a n. ze dne 31. prosince 1936, o zřízení politické expositury v Novém Strašecí
176. Vyhláška ministra vnitra č. 90/1937 Sb. z. a n. ze dne 29. května 1937, o zřízení politické expositury v Přelouči
177. Vládní nařízení č. 131/1937 Sb. z. a n. ze dne 24. června 1937, kterým se provádí změna obvodu okresního úřadu v Benešově
178. Zákon č. 164/1937 Sb. z. a n. ze dne 16. června 1937, o nejvyšším správním soudě
179. Zákon č. 172/1937 Sb. z. a n. ze dne 26. června 1937, o prozatímní úpravě právního postavení guvernéra Podkarpatské Rusi a o souvislých opatřeních organizačních
180. Vládní vyhláška č. 191/1937 Sb. z. a n. ze dne 16. července 1937, o jednacím řádu pro nejvyšší správní soud
181. Vyhláška ministra financí č. 5/1938 Sb. z. a n. ze dne 4. ledna 1938, o zřízení politické expositury v Opočně

182. Vládní nařízení č. 116/1938 Sb. z. a n. ze dne 25. května 1938, jímž se vydávají podrobnější předpisy o vnitřním uspořádání nejvyššího správního soudu a o některých služebních poměrech jeho členů a jiných jeho zaměstnanců

9. PŘÍLOHY

Příloha 4.1 – Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého, tzv. recepční norma

Samostatný stát československý vstoupil v život. Aby zachována byla souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, nařizuje Národní výbor československý jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti toto:

čl. 1. státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou Národní radou v Paříži. Orgánem jednomyslné vůle národa a také vykonavatelem státní svrchovanosti je Národní výbor;

čl. 2. veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti;

čl. 3. všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení;

čl. 4. zákon tento nabývá účinnosti dnešním dnem;

čl. 5. Národnímu výboru se ukládá, aby tento zákon provedl.

JUDr. Al. Rašín v. r.

JUDr. Fr. Soukup v. r.

Ant. Švehla v. r.

Jiří Stříbrný v. r.

Příloha 4.2 – Komitáty (župy) na Slovensku v době vzniku ČSR

Zdroj: http://sk.wikipedia.org/wiki/S%C3%BAbor:Map_Slovakia_comitates_1918.gif

Příloha 4.3 – Příl. A k § 2 zákona ze dne 29. února 1920, č. 126 Sb. z. a n., o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé.

Župa I. se sídlem v Praze; župu tvoří soudní okresy:

Bechyně, Benešov, Beroun, Brandýs nad Labem, Brod Český, Brod Německý, Čáslav, Dobříš, Habry, Hora Kutná, Hořovice, Humpolec, Chotěboř, Janovice Uhlířské, Jílové, Kamenice nad Lipou, Kolín, Kostelec nad Černými Lesy, Kouřim, Kralovice Dolní, Ledec, Milévsko, Mirovice, Neveklov, Pacov, Pelhřimov, Počátky, Polná, Příbram, Přibyslav, Říčany, Sedlčany, Sedlec, Soběslav, Štoky, Tábor, Vlašim, Votice, Vožice Mladá, a soudní okresy Karlín, Nusle, Smíchov, Vršovice, Zbraslav a Žižkov mimo obce (osady), jež tvoří hlavní město Prahu.

Župa II. se sídlem v Pardubicích; župu tvoří soudní okresy:

Hlinsko, Holice, Chrudim, Kostelec nad Orlicí, Králky, Lanškroun, Litomyšl, Mýto Vysoké, Nasavrky, Pardubice, Polička, Přelouč, Skuteč, Ústí nad Orlicí, Žamberk.

Župa III. se sídlem v Hradci Králové; župu tvoří soudní okresy:

Broumov, Bydžov Nový, Dvůr Králové, Hořice, Hostinné, Hradec Králové, Chlumeck nad Cidlinou, Jaroměř, Maršov, Náchod, Nechanice, Nové Město nad Metují, Opočno, Police, Rokytnice, Rychnov nad Kněžnou, Skalice Česká, Teplice, Trutnov, Úpice, Žacléř.

Župa IV. se sídlem v Mladé Boleslavi; župu tvoří soudní okresy:

Bělá pod Bezdězem, Benátky Nové, Boleslav Mladá, Brod Železný, Dub Český, Fridland, Hradiště Mnichovo, Jablonec, Jičín, Jilemnice, Libáň, Liberec, Lomnice nad Popelkou, Mělník, Městec Králové, Nové Město pod Smrky, Nymburk, Paka Nová, Poděbrady, Rokytnice, Semily, Sobotka, Tanvald, Turnov, Vrchlabí, Vysoké nad Jizerou.

Župa V. se sídlem v České Lípě; župu tvoří soudní okresy:

Benešov, Bor, Cvikov, Děčín, Dubá, Hanšpach, Chabařovice, Chrastava, Jablonné Německé, Kamenice Česká, Lípa Česká, Litoměřice, Mimoň, Ouštěk, Rumburk, Štětí, Šluknov, Ústí nad Labem, Warnsdorf.

Župa VI. se sídlem v Lounech; župu tvoří soudní okresy:

Bastiánperk, Bílina, Duchcov, Hora Sv. Kateřiny, Chomůtov, Jirkov, Kralupy, Kladno, Křivoklát, Libochovice, Litvínov Horní, Louny, Lovosice, Most, Postoloprty, Rakovník, Roudnice, Slaný, Strašecí Nové, Teplice, Unhošť, Velvary, Žatec.

Župa VII. se sídlem v Karlových Varech; župu tvoří soudní okresy:

Aš, Bečov, Blatno, Bochov, Cheb, Doupov, Falknov, Jáchymov, Jesenice, Kadaň, Karlovy Vary, Kynžvart, Kraslice, Loket, Neydek, Podbořany, Přísečnice, Vejprty, Vildštejn, Žlutice.

Župa VIII. se sídlem v Plzni; župu tvoří soudní okresy:

Bezručice, Blatná, Blovice, Březnice, Dobřany, Domažlice, Hartmanice, Hory Kašperské, Horšův Týn, Hostouň, Kdýně Nová, Klatovy, Kralovice, Manětín, Mariánské Lázně, Nepomuky, Nýrsko, Planá, Plánice, Plzeň, Přeštice, Přimda, Rokycany, Ronšperk, Stodo, Stříbro, Sušice, Tachov, Teplá, Touškov, Zbiroh.

Župa IX. se sídlem v Čes. Budějovicích; župu tvoří soudní okresy:

Brod Vyšší, Budějovice České, Bystřice Nová, Hluboká, Horažďovice, Hradec Jindřichův, Hrady Nové, Chvalšiny, Kaplice, Krumlov, Lišov, Lomnice nad Lužnicí, Netolice, Písek, Planá Horní, Prachatice, Strakonice, Sviny Trhové, Třeboň, Týn nad Vltavou, Veselí nad Lužnicí, Vimperk, Vodňany, Volary, Volyně, Vitorazsko.

Župa X. se sídlem v Jihlavě; župu tvoří soudní okresy:

Budějovice Moravské, Byteš Velká, Dačice, Hrotovice, Jaroslavice, Jemnice, Jihlava, Krumlov Moravský, Meziříčí Velké, Mikulov, Náměšť, Slavonice, Telč, Třebíč, Třešť, Vranov, Znojmo.

Župa XI. se sídlem v Brně; župu tvoří soudní okresy:

Blansko, Boskovice, Brno město, Brno okres, Bučovice, Bystřice nad Pernštýnem, Hustopeč, Ivančice, Jevíčko, Klobouky u Brna, Kunštát, Mor. Třebová, Nové Město, Pohořelice, Slavkov, Svitavy, Tišnov, Vyškov, Žďár, Židlochovice.

Župa XII. se sídlem v Olomouci; župu tvoří soudní okresy:

Bruntál, Bystřice pod Hostýnem, Dvorec, Frývaldov, Javorník, Jindřichov, Holešov, Kojetín, Konice, Kroměříž, Libava Město, Lipník, Litovel, Mohelnice, Olomouc, Plumlov, Prostějov, Přerov, Rýmařov, Staré Město, Šilperk, Šternberk, Šumperk, Unčov, Vidnava, Visenberk, Zdounky, Zábřeh.

Župa XIII. se sídlem v Uherském Hradišti; župu tvoří soudní okresy:

Bojkovice, Brod Uherský, Břeclava s územím Valčic, Hodonín, Hradiště Uherské, Kyjov, Klobuky Valašské, Napajedla, Ostroh Uherský, Strážnice, Vizovice, Ždánice.

Župa XIV. se sídlem v Moravské Ostravě; župu tvoří soudní okresy:

Albrechtice, Benešov, Bílovec, Cukmantl, Frenštát, Fulnek, Hlučín, Hranice, Nový Jičín, Krnov, Klimkovice, Meziříčí Valašské, Místek, Odry, Ostrava Moravská, Opava, Osoblaha, Příbor, Rožnov, Vítkov, Vrbno, Vsetín.

Župa XV. se sídlem v Bratislavě; župu tvoří:

Město Bratislava, dosavadní župa Bratislavská a ze župy Nitranské tyto správní okresy: holičský, senický, myjavský, novoměstský, píšťanský, fraštácký a šalianský; město Uh. Skalica, pak ze župy Komárenské pravý břeh malého Dunaje (okres gutanský), město Komárno a z Rábské župy částka připadá Československé republice.

Župa XVI. se sídlem v Nitře; župu tvoří:

Dosavadní župa Nitranská bez okresů připadlých župě Bratislavské; k tomu ze župy Trenčanské okres bánovský a ze župy Tekovské okresy oslanský, zlatomoravský a vrábelský, ze župy Komárenské ono území, jež nespadá do župy Bratislavské (okres udvardský), město Nitra a Nové Zámky a z Ostřihomské župy okres párkanský.

Župa XVII. se sídlem v Turčanském Sv. Martině; župu tvoří:

Dosavadní župa Trenčanská bez okresu bánovského, župa Turčanská, Oravská, z Tekovské město Kremnica a obce: Kopernica, Horná Ves, Piargy, Lúčky, Blajfus, Veternik, Konošov a Šváb v okolí Kremnice a město Trenčín.

Župa XVIII. se sídlem ve Zvoleni; župu tvoří:

Dosavadní župa Zvolenská, ze župy Tekovské město Nová Baňa a ony okresy, jež nespádají do Turčanské a Nitranské, k tomu ona území žup Hontské a Novohradské, jež spadají do Československé republiky, pak okres rimavsko-sobotský, hnúštianský a rimasiačský ze župy Gemerské a město Rimavská Sobota.

Župa XIX. se sídlem v Lipt. Sv. Mikuláši; župu tvoří:

Župy Liptov, Gemer, pokud nespádá do župy Zvolenské a Spiš, vyjmouc okres gelnický.

Župa XX. se sídlem v Košici; župu tvoří:

Ze Spišské župy okres gelnický, město Košice, župa Šaryšská a ona území žup Abaujské, jež spadají do Československé republiky, pak ze župy Užhorodské a Zemplínské ono území, jež spadá do Československé republiky a nebylo odevzdáno správě Příkarpatské Rusi.

Župa XXI. se sídlem v Těšíně; župu tvoří soudní okresy:

Bilsko, Bohumín, Frýdek, Fryštát, Jablunkov, Ostrava Slezská, Skočov, Strumeň, Těšín.

**Příloha 4.4 – Správní členění Československa dle zákona č. 125/1927 Sb. z. a n.,
o organizaci veřejné správy**

Správní členění Československa roku 1922 (na Slovensku župní zřízení)

Zdroj: Dějiny zemí koruny české II.

Příloha 4.5 – Decentralizované správní soudnictví podle župního a organizačního zákona.

Zákon č. 126 Sb. z. a n., o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé:

3. Působnost ve správním soudnictví.

§ 58 Jak župní zastupitelstva se účastňují při rozhodování veřejnoprávních sporů (župní senáty), určuje zvláštní zákon.

§ 93 Jak okresní výbor spolupůsobí při rozhodování veřejnoprávních sporů (okresní senáty), určuje zvláštní zákon.

Zákon č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci veřejné správy:

3. Působnost ve správním soudnictví.

§ 58 Jak zemská zastupitelstva se účastňují při rozhodování veřejnoprávních sporů (zemské senáty), určuje zvláštní zákon.

§ 93 Jak okresní zastupitelstvo spolupůsobí při rozhodování veřejnoprávních sporů (okresní senáty), určí zvláštní zákon.

Příloha 4.6 – Soudy na Slovensku

Na Slovensku jsou organisovány tyto soudy:

I. Súdňá tabule (vrchní soud) v B r a t i s l a v ě, jejíž obvod zahrnuje stoličné soudy (sedrie):

1. v Bratislavě; podřízené okresní soudy: Bratislava (Poszony), Dunajská Streda (Dunaszerdahely), Galanda (Galanta), Malacky, Pezinek (Bazin), Šamorín (Somorja) a Trnava (Nagyszombat);
2. v Báňské Bystřici; podřízené okresní soudy: Báňská Bystřice (Besztercebánya), Brezno (Breznóbánya), Štubňanské Teplice (Stubnyafürdő), Turčanský Sv. Martin (Turócsentmartón), Zvoleň (Zólyom) a přidělen Lučenec (Losonc);
3. v Komárně; podřízené okresní soudy: Komárno, Stará Ďala (Ógyala), Parkáň;
4. v Nitře; podřízené okresní soudy: Frašták (Hlohovec, Galgószt), Myjava, Nitra, Nové Město nad Váhem (Vágújhely), Senice, Skalice (Szakolcza), Velké Topolčany (Nagytopolcsány);
5. v Ružomberoku; podřízené okresní soudy: Hrádek (Liptóujvár), Dolný Kubín (Alsokubin), Liptovský Sv. Mikuláš (Liptószentmiklós), Námestovo Ružomberk (Rózszahegy), Trstená;
6. v Šahách; okresní soudy: Krupina (Korpona), Šahy (Ipolyság), Št'iavnice (Selmeczbánya);
7. v Trenčíně; okresní soudy: Bánovce (Trencsénbán), Velká Bytče (Nagybittse), Časa, Ilava, Povážská Bystřice (Vágbesztercze), Púchtov (Puhó), Trenčín, Žilina (Zsolna);
8. ve Zlatých Moravcích; podřízené okresní soudy: Nová Baňa (Újbánia), Kremnice (Körmöczbánya), Levice (Léva), Vráble (Verebély), Zlaté Moravce (Aranyosmarót);

II. Súdna tabule v K o š i c í c h, jejíž obvod zahrnuje stoličné soudy:

1. v Košicích; podřízené okresní soudy: Humenné (Homonna), Košice (Kassa), Mihalovce (Nagymihaly), Moldava, Sečovce (Gálszecs), Turna (Torna), Vranov (Varanno), pak Král. Chlumec (Királyhelmeccz);
2. v Levoči; podřízené okresní soudy: Gelnice (Golnicbánya), Kežmarok, Levoča (Löcse), Stará Lubovňa (Olubló), Spišská Nová Ves (Igló), Spišské Podhradí (Szepesváralja), Spišská Sobora (Sepesszombat), Spišská Stará Ves (Sepesófalva);
3. v Prešově; podřízené okresní soudy: Barvivo (Bártfa), Giraltovce (Girált), Prešov (Eperjes), Sabinov (Kisszeben), Stropkov, Vyšší Svidník (Felsővizköz);
4. v Rimavské Sobotě; podřízené okresní soudy: Feled, Velká Revúca (Nagyrocze). Rimavská Sobota, Rožnova (Rozmyó), Tornaľa.

Zdroj: Věstník ministerstva spravedlnosti č. 12, ze dne 10. 11. 1919

Příloha 4.7 – Skutečný stav soudcovských sil v roce 1934

— Stav soudcovských sil v r. 1934. —

85

Skutečný stav soudcovských sil v roce 1934.

Proti systemisovanému stavu v obvodu vrchních soudů (v Praze 1238, v Brně 608, v Bratislavě 335 a Košicích 292) bylo podle měsíčních výkazů neobsazeno v roce 1934 počet míst soudcovských uvedených ve sloupci A: proti systemisovanému stavu z obvodu vrchního státního zastupitelství (v Praze 83, v Brně 50, v Bratislavě 33 a v Košicích 28) byl neobsazen počet míst státnězastupitelských uvedených ve sloupci B. Za to překročoval počet soudcovských čekatelů systemisovaný stav (v Praze 280, v Brně 120, v Bratislavě 75 a v Košicích 50) o počet uvedený ve sloupci C, takže se jevil nadále nedostatek konceptních sil uvedený ve sloupci D takto:

	Obvod vrchního soudu v Praze								Obvod vrchního soudu v Brně							
	A		B		C		D		A		B		C		D	
	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934
v lednu . . .	96	46	15	15	83	33	29	28	58	21	9	10	51	12	16	19
v únoru . . .	72	56	13	15	73	27	12	34	42	28	9	10	34	14	17	24
v březnu . . .	79	45	14	15	69	21	24	39	46	27	9	10	34	8	21	29
v dubnu . . .	80	51	14	15	67	37	27	29	47	29	9	10	33	8	23	31
v květnu . . .	82	45	14	15	64	26	32	34	39	29	9	10	23	8	25	31
v červnu . . .	83	52	14	15	61	25	36	42	40	31	9	10	23	8	26	33
v červenci . . .	54	42	14	13	30	48	38	7	33	28	9	8	14	28	28	8
v srpnu . . .	56	47	14	13	48	44	22	16	35	29	9	9	12	28	32	10
v září . . .	66	58	14	12	47	43	33	27	37	37	9	11	11	28	35	20
v říjnu . . .	71	64	12	12	47	43	36	33	40	39	9	11	33	28	16	22
v listopadu . . .	49	66	14	13	49	41	14	38	40	41	9	11	34	28	15	24
v prosinci . . .	50	62	14	13	49	35	15	40	22	42	9	14	16	25	15	31
Úhrn . . .	838	634	166	166	687	433	318	367	479	381	108	124	318	223	269	282
	Obvod vrchního soudu v Bratislavě								Obvod vrchního soudu v Košicích							
	A		B		C		D		A		B		C		D	
	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934
v lednu . . .	29	-2	6	5	25	-11	10	14	55	39	4	7	14	35	45	11
v únoru . . .	21	-1	6	5	17	-5	10	9	55	38	5	8	26	35	34	11
v březnu . . .	21	1	9	5	17	-6	13	12	56	39	5	8	31	35	30	12
v dubnu . . .	21	-2	9	6	17	-5	13	9	53	35	5	8	27	35	31	8
v květnu . . .	23	-2	9	6	16	-6	16	10	52	36	5	8	27	35	30	9
v červnu . . .	22	—	9	6	16	-1	15	7	52	36	5	8	27	40	30	4
v červenci . . .	3	-2	9	6	-3	2	15	2	45	27	5	8	21	33	29	2
v srpnu . . .	4	—	9	6	5	2	8	4	45	29	5	7	26	33	24	3
v září . . .	4	2	9	7	6	2	7	7	45	37	5	7	40	33	10	11
v říjnu . . .	9	-3	6	8	6	2	9	3	41	36	5	7	34	31	12	12
v listopadu . . .	9	—	6	8	6	-2	9	10	43	36	6	7	33	33	16	10
v prosinci . . .	1	2	6	8	-6	-2	13	12	45	25	6	7	37	22	14	10
Úhrn . . .	167	-7	93	76	122	-30	138	99	587	413	61	90	343	400	305	103

Zdroj: Věstník ministerstva spravedlnosti č. 4 ze dne 15. dubna 1935

Příloha 4.8 – Soudní budovy v roce 1928

BUDOVA MINISTERSTVA SPRAVEDLNOSTI.

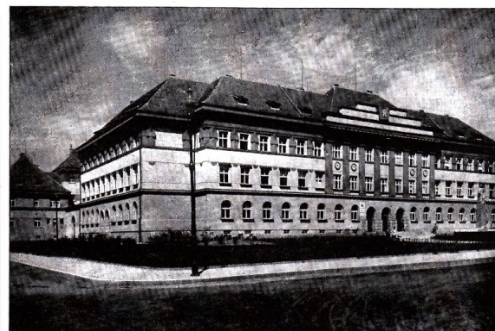
ZEMSKÝ CIVILNÍ SOUD V PRAZE.

KRAJSKÝ SOUD V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH.

KRAJSKÝ SOUD V PLZNI.

KRAJSKÝ SOUD V KLATOVECH.

KRAJSKÝ SOUD V MLADÉ BOLESLAVI (ZADNÍ TRAKT, VĚZNICE).

OKRESNÍ SOUD V PŘEROVĚ.

OKRESNÍ SOUD V TŘEBÍČI.

KRAJSKÝ SOUD VE ZNOJMĚ.

ZEMSKÝ SOUD V OPAVĚ.

OKRESNÍ SOUD V HODONÍNĚ.

SEDNIA V BRATISLAVĚ.

SOUDNÍ TABULE V KOŠÍCÍCH.

SEDNIA V B. BYSTRICI.

SEDNIA V KOMÁRNĚ.

OKRESNÍ SOUD V SEČOVICÍCH.

OKRESNÍ SOUD V BÁNOVCÍCH.

SEDRIE V UŽHORODĚ.

Zdroj: Deset let Československé republiky